MICHAELIS MAJERI,
Imperial. Consistor. Comit. Med. D. Eq. Ex. &c.

Chymisches Cabinet/
Derer grossen Geheimnussen der
Natur/
Durch wohl ersonnene sinnreiche Kupfferstiche
Und
EMBLEMATA,
Auch
Zu mehrerer Erleuchterung und Verstand derselben/ mit
angehefften sehr dienlich- und geschickten Sententien und Poeti-
schen Uberschrifften/ dargestellet und ausgezieret.
Welches/
Nachdeme es wegen vieler darinn entdeckten raren Geheim-
nussen und Erläuterung der Philosophischen Subtilitäten/ von verschiedentlichen
hocherleuchtenden und zu grossen Künsten sich applicirenden Liebhabern zum öfftern
begehret und verlanget worden;
Der
Chymischen REPUBLIC
Und
Dero Liebhabern/
Zur Speculation, Betracht- und Untersuchung aus wohlmeinender
Veneration und Liebe zum zweyten mahl in der Lateinischen Sprach aus-
gefertiget/ vor jetzo aber zum ersten mahl in das Hochteutsche übersetzet ist;
Von
G. A. K. Der Philosophischen Künsten Liebhabern.
Deme beygefüget ist/ eine Application des Hohen Lied Salomonis/ auff die
Universal-Tinctur der Philosophorum.
Franckfurt/
Verlegts Georg Heinrich Oehrling/ Anno 1708.

Michael Maier

CHYMISCHES KABINET
(Atalanta Fugiens)

HET CHEMISCH KABINET

1708

vertaling:

Ruud Muschter

∴

Groningen

muschter@home.nl
http://members.home.nl/muschter

11-11-'11

INHOUDSOPGAVE

HET LATIJNSE OMSLAG

MICHAELIS MAJERI,
Imperial. Consistor. Comit. Med. D. Eq. Ex. &c.
Secretioris Naturæ Secretorum
SCRUTINIUM
CHYMICUM,
Per
OCULIS ET INTELLECTUI
accuratè accommodata, figuris cupro appositissimè
incisa, ingeniosissima
EMBLEMATA,
Hisque confines, & ad rem egregiè facientes sententias,
Doctissimaque item
EPIGRAMMATA,
ILLUSTRATUM.
Opusculum ingeniis altioribus, & ad majora natis, ob
momenta in eo subtilia, augusta, sancta, rara, & alioqui nimium
quantum abstrusa, quàm maximè expetitum,
desideratum;
Iterata vice amplissimæ Reipublicæ Chymicæ Bono & Emolumento,
non sine singulari jucunditate legendum, meditandum in-
telligendum, dijudicandum,
DEPROMTUM.

FRANCOFURTI,
Impensis GEORGII HEINRICI OEHRLINGII, Bibliopolæ.
Typo JOHANNIS PHILIPPI ANDREÆ.
M. DC. LXXXVII.

HET DUITSE OMSLAG

MICHAELIS MAJERI,
Imperial. Conſiſtor. Comit. Med. D. Eq. Ex. &c.

Chymiſches Cabinet/
Derer groſſen Geheimnuſſen der
Natur/
Durch wohl erſonnene ſinnreiche Kupfferſtiche
Und
EMBLEMATA,
Auch
Zu mehrerer Erleuchterung und Verſtand derſelben / mit
angehefften ſehr dienlich- und geſchickten Sententien und Poëti-
ſchen Uberſchrifften/ dargeſtellet und ausgezieret.
Welches /
Nachdeme es wegen vieler darinn entdeckten raren Geheim-
nuſſen und Erläuterung der Philoſophiſchen Subtilitäten/ von verſchiedentlichen
hocherleuchtenden und zu groſſen Künſten ſich applicirenden Liebhabern zum öfteren
begehret und verlanget worden;
Der
Chymiſchen REPUBLIC
Und
Dero Liebhabern /
Zur Speculation, Betracht- und Unterſuchung aus wohlmeinender
Veneration und Liebe zum zweyten mahl in der Lateiniſchen Sprach aus-
gefertiget / vor jetzo aber zum erſten mahl in das Hochteutſche überſetzet iſt;
Von
G. A. K. Der Philoſophiſchen Künſten Liebhabern.
Deme beygefüget iſt / eine Application des Hohen Lied Salomonis / auff die
Universal-Tinctur der Philoſophorum.
Franckfurt /
Verlegts Georg Heinrich Oehrling / Anno 1708.

VERTALING VAN HET DUITSE OMSLAG

Michael Maier, keizerlijk raadsheer, Dr. Phil., Dr. Med., Paltsgraaf, et cetera.

Chemisch Kabinet, waarvan de grote geheimenissen der Natuur zijn weergegeven en verluchtigd door welgekozen, zinrijke kopergravures, alsook - tot verdere verheldering en begrip daarvan - door toevoeging van zeer verdienstelijke en toepasselijke zinsneden en dichterlijke bijschriften.

Aangezien het vanwege vele daarin onthulde zeldzame geheimenissen en vanwege de verheldering van de filosofische fijnzinnigheden, reeds zeer dikwijls werd begeerd en verlangd door verscheidene zeer doorluchtigen en liefhebbers die zich aan grote Kunsten wijden, is het voor de Chemische Republiek en de liefhebbers daarvan uit welgemeende bewondering en liefde voor de tweede maal in de Latijnse taal uitgebracht ter discussie, en voor beschouwing en onderzoek, doch nu voor de eerste keer in het Hoogduits vertaald, door G.A.K., de liefhebbers der filosofische kunsten.

Hieraan is toegevoegd een toepassing van het Hooglied van Salomo op de universele tinctuur der filosofen.[1]

Frankfurt
Uitgeverij Georg Heinrich Oehrling, Anno 1708.

---

[1] Deze 'Applicatio Des Hohen Lied Salomonis' maakt geen deel uit van het Latijnse origineel.

INLEIDING VAN DE VERTALER

Paltsgraaf Michael Maier, 1568-1622, doctor in de filosofie en de medicijnen, was een bekend arts-alchemist aan het hof van keizer Rudolf II van Oostenrijk. Later maakte hij deel uit van het hof van koning James I van Engeland; van landgraaf Maurits von Hesse; en was hij lijfarts van aartsbisschop hertog Christian Wilhelm von Magdeburg.

Maier heeft talrijke, soms geruchtmakende werken op zijn naam staan. Een van de vermaardste daarvan is het Atalanta Fugiens, dat in 1617 verscheen. Het bestaat uit tekst, vijftig kopergravures en vijftig muziekstukken, waarmee dit werk bekendstaat als het eerste multimediaproject in de geschiedenis. Het vormt dan ook een onlosmakelijk geheel met de vijftig fuga's.

Atalanta werd later, in 1687, uitgegeven onder de naam Scrutinium Chymicum. Vervolgens verscheen een Duitse vertaling onder de titel Chymisches Kabinet, in 1708. Het gaat dus steeds om hetzelfde werk, hoewel in deze latere versies Latijnse verwijzingen schijnen te zijn geschrapt, en ook niet wordt verwezen naar de fuga's.

In het Duitse titelblad komt de term Chemische Republiek voor. In beginsel kan dat worden vervangen door De Openbare Chemische Kwestie (re publica). Ik heb daar niet voor gekozen. Ten eerste vanwege het feit dat in het Duits voor deze opmerkelijke term werd gekozen. Ten tweede om de Nederlandse vertaling - voor wie ernaar op zoek mocht gaan - herkenbaar te linken aan het Duitse vertaling.

De huidige, eerste Nederlandse vertaling, heeft het Chymisches Kabinet als basis. De indeling ervan is als volgt.

- Een genummerd hoofdstuk, met de vaste vermelding 'zinnebeeld van het geheimenis der natuur'.
- Een omschrijving van het zinnebeeld.
- Het zinnebeeld zelf.
- Het nummer van het bijschrift.
- Het bijschrift, op rijm.
- De genummerde toelichting.

Het Latijns origineel geeft de nummering in Latijnse cijfers; het Duits zet de rangtelwoorden voluit. Omdat dat een statisch beeld oplevert, heb ik ze in de vertaling vermeld in Latijnse cijfers. Hetzelfde zou ook kunnen gelden voor de term 'zinnebeeld van het geheimenis der natuur', maar dat heb ik zo gelaten, omdat het van een iets andere orde is.

Het werk is opgebouwd uit zinnebeeld, gedicht en de toelichting over twee pagina's, wat steeds wordt herhaald. Daardoor lopen de pagineringen van het Latijnse origineel en de Duitse versie parallel. De Latijnse pagina's vertonen echter diverse onduidelijkheden. De cijfers 5 en 9 hebben op zich een duidelijk herkenbare structuur, maar toch zijn op diverse plekken deze cijfers verwisseld. Zo is pagina 53 opgebouwd als 93; en pagina 55 is weergegeven als 99. Pagina 79 echter, geeft 75 in plaats van 79, zodat het Latijnse werk twee pagina's 75 heeft. Bovendien is pagina 149 afgedrukt als pagina 150, zodat het Latijn ook twee pagina's 150 kent. Opgemerkt kan worden, dat de Duitse versie aan het slot is uitgebreid met een 'Applicatio Des hohen Lied Salomonis', hetgeen geen deel uitmaakte van het Latijnse origineel.

Omwille van de leesbaarheid heb ik de toelichtingen, die zowel in het Latijn als in het Duits een aaneengesloten tekst vormen, verdeeld in alinea's.

Het rijmschema van de bijschriften - de gedichten dus - is ababcc. In de vertaling heb ik dat behouden. In het Latijns origineel was het bijschrift evenwel nog geen gedicht: het had geen rijmschema. Bijzonder is, dat bij het XXIIe gedicht een woord apart werd toegelicht, terwijl de strekking al helder was. Overigens tonen veel gedichten halfrijm, bij het bekende gebrek in het Duits aan afdoende rijmmogelijkheden. In die gevallen heb ik in de vertaling volrijm aangehouden.

De ornamenten die op sommige pagina's staan, stammen uit het Duitse origineel. Ze zijn daar geplaatst op de laatste pagina van elke toelichting die daarvoor nog ruimte bood.

Regelmatig noemt Maier planeten, waaronder Mercurius. Deze staat voor kwikzilver. Afhankelijk van de context heb ik vertaald met 'Mercurius' dan wel 'kwikzilver', en zijn de planeten al dan niet met een hoofdletter geschreven.

De tekst bevat vele Latijnse woorden, die soms in plaats van de Duitse term worden gebezigd, soms ernaast. Een voorbeeld van het laatste: "observiret und in acht genommen." Afhankelijk van de situatie heb ik het Nederlandse equivalent gebruikt, of beide genoemd. Verder is het Latijn overgenomen voor zover het Duits het ook binnen de tekst als zodanig - met of zonder verdere uitleg - presenteert, bijvoorbeeld dichtregels uit de oudheid.

Omdat er twee originelen liggen, het Latijnse en het Duitse, heb ik moeten afwegen wat bij onderlinge afwijking het zwaarste weegt. Moet steeds het Duits worden gevolgd, met zo nodig een voetnoot die aangeeft dat het Latijn iets anders aangeeft, of omgekeerd? Dat hangt van de situatie af. Overigens heb ik het Latijn slechts incidenteel geraadpleegd, namelijk wanneer het Duits niet helder was.

Regelmatig wordt in de tekst terugverwezen naar eerdere passages, waarbij niet altijd even snel zichtbaar is op welk onderwerp iets terugslaat. U moet dan denken aan termen als hij, zij, vorige, deze, die, eerdere, et cetera. Zo nodig is dit via een voetnoot verhelderd.

Net als in ander werk van Maier, hebben bepaalde begrippen meer betekenissen. Bij het begrip lichaam (corpus) moet men bedenken, dat hiermee hetzij het stoffelijk lichaam is bedoeld in de gangbare betekenis van het woord, hetzij de stof die het lijdend voorwerp van het transmutatieproces is. Dit blijkt wel uit de context. Onder het filosofische werk zouden wij tegenwoordig iets anders verstaan dan Maier voor ogen had. Hij gebruikt de term filosoof veelvuldig, namelijk voor de filosoof, de wijze, de beoefenaar der (al)chemische kunst, de wetenschapper en de onderzoeker. Met kunst bedoelt Maier de wetenschap en ook wel vakmanschap en methodiek.

De voetnoten zijn in principe steeds gekoppeld aan het hoofdbegrip waarop ze betrekking hebben. Bij de zinnebeelden echter, zijn ze steeds aan het eind daarvan bij elkaar gezet, omdat de dichtregels anders niet op één pagina bijeen kunnen blijven.

De titel Atalanta Fugiens (de vluchtende Atalanta) is gebaseerd op het mythische verhaal rond de jonge, vrijgevochten prinses Atalanta. Haar vader zag graag dat zij zou trouwen. Atalanta echter stelde bepaalde eisen aan de huwelijkskandidaten; een thema dat bekend is uit diverse West-Europese sprookjes. Atalanta wilde trouwen met degene die haar in een wedloop zou verslaan. Uiteindelijk gelukte het Hippomenes van haar te winnen met een list. Wanneer Atalanta tijdens de wedren naderde, wierp hij haar een van de drie gouden appels die hij had gekregen van de godin Aphrodite voor de voeten. Atalanta liet zich hierdoor telkens afleiden en probeerde ze te pakken.

Dat leidde ertoe, dat Hippomenes eerder de eindstreep bereikte en daarmee Atalanta tot echtgenote kreeg.

De strekking van dit boek is de volgende. Maier stelt, dat
a) chemici werken aan
b) chemische processen met
c) chemische stoffen en
d) chemische toevoegingen

Al deze vier groepen zijn in de mythologie vertegenwoordigd door hun eigen groepen goden. Hun avonturen en verwikkelingen (de onderlinge strijd, het opstijgen naar de hemel, het afdalen naar de aarde, hun verandering van kleur, hun onderlinge band, scheiding, verraad en verzoening, de ontvoeringen, de complexe relaties, het uit elkaar halen en weer in elkaar zetten van hun ledematen) vinden naar analogie plaats in de chemische retorten, de destillatieapparatuur, de ovens en de andere chemische apparatuur.

Daar zijn ze een weergave van calcineren, oplossen, scheiden, verenigen, verrotten, stollen, voeden, veredelen, gisten, verheffen en vermeerderen, totdat het Grote Werk voltooid is. Ook zijn in dit proces katalysatoren aan het werk, zoals Hermes, de 'boodschapper der goden'. Per functionaliteit kunnen bovendien nog verscheidene goden voor één en dezelfde werkzaamheid model staan. Tot slot vinden al deze goden elkaars pendanten bij de Egyptenaren, de Grieken, de Romeinen en tal van andere volkeren. De mythologie wordt daarmee tot een chemische bibliotheek, hoewel zeker niet alle goden en hun verhalen dit als achtergrond hebben.

De chemie kent wezenlijk gewelddadige fasen, en wie Maier hierin volgt, ziet ze terug in de mythologie. Dit verschijnsel vormt de kern van het boek.

In Maiers tijd, maar lang daarvoor nog veel sterker, golden de werkzaamheden van de chemici als wonderbaarlijke toepassingen van de geheimen der natuur, waar de mens door goddelijke genade langzaam toegang toe kreeg. De rol van de chemicus in onze tijd is veel vanzelfsprekender geworden en is ontdaan van zijn magische en theologische component. Je gaat naar de universiteit, studeert chemie en gaat dan bijvoorbeeld het bedrijfsleven in. De chemische studie is niet meer geheim. Maar zodra die wordt toegepast, is ook in onze tijd de bewaking van geheimen weer aan de orde. Het karakter van de chemicus speelt daarbij geen enkele rol.

Maier zag dat duidelijk anders. Hij vond dat de chemicus ook een morele verantwoordelijkheid had voor de goddelijke kennis die hem werd toevertrouwd. Daarbij zette hij dit soms in een heel scherp perspectief. Zo zegt hij in zijn voorwoord, dat de chemie de vooraanstaandste wetenschap is. Niet de chemie die door rondtrekkende bedriegers werd uitgeoefend om mensen geld uit de zak te kloppen (het ene uiterste), doch die van de "uiterst verlichte, vrome, welopgevoede en tot grote dingen bestemde mensen (...), in wie louter subtiliteiten, een groot verstand en goddelijke wijsheid berusten" (het andere uiterste). Ontzag voor de natuur, en de onlosmakelijke schakels tussen God, natuur en mens, zien we terug in alles wat Maier beschrijft.

Met tal van voorbeelden licht Maier de zinnebeelden toe. Daarin treden vele personages op, ook in de onderlinge relatie van man en vrouw. Het behoeft natuurlijk geen betoog, dat Maier, in de rolverdeling zoals hij die schetst (toelichting V), en in zijn visie op het hiërarchische verschil tussen beiden, een product was van zijn tijd. Maar vanwege de door hem daarmee bedoelde allegorische weergave van de alchemistische processen, blijft zijn schets opmerkelijk genoeg voor dat aspect wel geldigheid bezitten.

Maier zegt met betrekking tot de stoffelijke alchemie (toelichting XV): "(...) hoewel de Steen der Filosofen onloochenbaar in de wereld te vinden is, moet toch niemand de ijdele hoop koesteren dat hij die alleen op grond van zijn intentie en opvatting kan bereiden." Een duidelijker markering van het verschil tussen stoffelijke en mentale alchemie kunnen we ons nauwelijks voorstellen. De mentale of spirituele alchemie stelt nu juist, dat door het koesteren van edele gedachten, oogmerken en daden, dus met de juiste intentie, het einddoel van het filosofisch werk kan worden bereikt, te weten de Verlichting van het denkvermogen. Ook al zien velen dat meer als een doorlopend proces van groei, dan als een eindpunt.

Ruud Muschter[2]

[2] Lid van de Grote Raad van de A.M.O.R.C. (Nederlandstalige Jurisdictie) van 21 maart 1988 tot 21 maart 2010.

BRONVERMELDING

1618, Atalanta Fugiens, Latijnse versie

http://www.archive.org/details/michaelismajeris00maie

1687, Scrutinium Chymicum, Latijnse versie

http://openlibrary.org/books/OL6605371M/Michaelis_Majeri_...
_Secretioris_naturæ_secretorum_scrutinium_chymicum

1708, Chymisches Kabinet, Duitse versie

http://www.archive.org/details/michaelismajerii00maie

De fugata

http://www.archive.org/details/AtalantaFugiens

VOORWOORD
AAN DE WELWILLENDE[3] LEZER

Dat de mens een samenvatting is van de gehele wereldcyclus, is bekend. Zijn gehele leven wordt gemarkeerd door drie verschillende perioden van groei. De eerste daarvan openbaart zich bij zijn voortbrenging in het moederlichaam, waar hij groeit als een plant en toeneemt. Daarom kan zulk leven met recht het plantaardige leven worden genoemd. De tweede, het bevattelijke, wordt merendeels door zijn zintuiglijke eigenschappen gedragen, zonder dat de mens daarbij geheel van rede verstoken blijft. En ofschoon hij in deze sterfelijkheid nog iets onvolkomens in zich heeft, begeleiden hem toch steeds het gezonde verstand en Gods trouwe beschermengel, tot hij eindelijk in dit leven in volmaaktheid kan stralen en God van aangezicht tot aangezicht kan aanschouwen en loven.

Naar de mate waarin de mens zich in zijn tegenwoordige leven afwendt van het aardse en dierlijke en zich tot God wendt, neemt zijn innerlijke begrip meer toe, zodat hij delicate, geheime en onbegrijpelijke kwesties kan doorgronden en onderzoeken. En zoveel te meer hij in tegendeel aan het aardse en dierlijke hangt, des te minder zal hij ervan begrijpen. Van beide hebben wij duidelijke voorbeelden, want de geleerde siert zich met deugden en wetenschappen, terwijl de niet-geleerde in tegendeel aan zwelgen en brassen plezier beleeft. De goede werkmeester en grote God heeft oneindig grote geheimenissen in de natuur gelegd, die de mens door kunst en denkwerk naar zich toe moet trekken en doorgronden, net zoals het vuur door de steen wordt geprikkeld en door de slag daarvan tevoorschijn wordt gelokt.

Een van deze geheimenissen, de chemische wetenschap, is de voornaamste, want zij laat zich op grond van de goddelijke

[3] *Praefatio ad Lectorem*: "voorwoord aan de lezer."

wijsheid en de ware kennis van God door geen enkele andere voorbijstreven. Ik heb het dan niet over de chemische vaardigheid waarmee de landlopers en vagebonden[4] bekend zijn (die zich naar deze kunst en arbeid richten zoals de ezel naar de luitspeler[5]), doch een die door uiterst verlichte, vrome, welopgevoede en tot grote dingen voorbestemde mensen onderkend wordt, in wie louter fijnzinnigheden, een groot verstand en goddelijke wijsheid berusten. Vandaar dat dit werk werd aangevangen met een scherpe en diepzinnige beschouwing der auteurs die hun sporen verdiend hebben en wier mening op de natuur gegrondvest is. Na rijpe bezinning op het werk - omdat de praktijk zonder theorie en wetenschap dood is - moet tot de uitvoering worden overgegaan.

De eerstgenoemde wetenschap van het menselijke vernuft volgt de optiek of het perspectief, alsook de beroemde schilderkunst die het oog en oor verkwikt, waarbij die van het oor de sprekende schilderkunst wordt genoemd, en die van het oog door sommige dichters wordt betiteld als de stomme. Van beide genieten wij meer in de geest dan in een uiterlijk aanschouwen. Samen komen zij stralend bijeen in iets wat het gemoed heet. Ook wij hebben vernuft en verstand samengepakt en de edele wetenschap der chemie getooid met zonderlinge chemische figuren en zinnebeelden. Ik sla geen acht op overige kunsten die, ofschoon ook zij met zinnebeeldige figuren andere dingen voorstellen, het geheimenis der natuur onberoerd laten. De chemie echter is een zachte, kuise maagd en is als Diana, die niet aanschouwd kan worden zonder dat zij haar kleren verandert of verft, zoals ik elders heb uiteengezet. Dit nu zijn de gedichten, de verbloemde zegswijzen en zinnebeelden van de godin Venus. Of het zijn de chemische geheimenissen, die niet

[4] *deceptoribus & fucis Pseudo-chymicis*: "waarmee de bedriegers en parasiterende nepchemici."

[5] "Wie der Esel zum Lautenschlagen." Duits gezegde om aan te geven dat iemand totaal ongeschikt is.

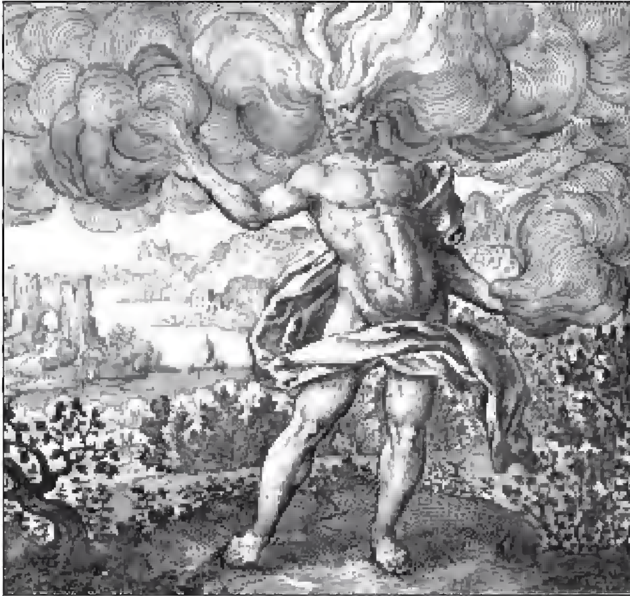
zonder Venus of hulp in het koper zijn ingegraveerd en alleen via het verstand kunnen worden doorgrond. Ze moeten als een geheel in het boek ingelijfd en benut worden. En omdat de wetenschap ervan meer op het vernuft dan op het kale, uiterlijke verstand gebaseerd is, zo zijn ook de toepassingen ervan des te nuttiger en aangenamer. Zouden ze echter aanvankelijk op het verstand neerkomen, dan is gemakkelijk aan te nemen dat ze zich meteen als door een deur vanuit het verstand tot het vernuft zullen wenden. In het verstand is niets te vinden wat niet voordien door de zintuigen is gegaan. Het onschuldige, pasgeboren kind lijkt op een lei waarop nog niets geschreven is, doch waarop door middel van zijn zintuigen als met een griffel alles kan worden gegrift. De onwetende draagt onschuld met zich mee. Daarom is het nodig dat de koerier en bode, dat wil zeggen, de zintuigen, over al hun kennis getrouw verslag doen aan het verstand, dat als de regent en scheidsrechter is. Zij zijn als een wachter die de deuren van een stad bewaakt, die alles aan zijn medeleden doorgeeft en er kond van doet.

Iedereen die redelijk gezind en verstandig is, neme deze in rijm vervatte zinnebeeldige afbeeldingen zo goed mogelijk in zich op. Men zou ze in het geheel niet moeten verachten, want als de koop- en handelslieden - die voor veel geld een aantal schilderijen aankopen - al een oordeel vellen op grond van een bedrieglijke aanblik, en datgene hoogschatten wat het natuurgetrouwst is, wat zouden dan niet deze op vernuft en wijsheid gegronde afbeeldingen uitrichten, wier nut - naast hun uiterlijke aanzien - redelijkerwijs in ere moet worden gehouden en op hoge waarde geschat.

Het ga u goed.

Zinnebeeld I van het geheimenis der natuur.

De wind heeft hem in zijn buik gedragen.

Bijschrift I.

Zou het de verborgen vrucht in noordenwinds buik gelukken
Eens aan het licht te treden, dan valt de roem des helden
Haar ijver, kunst en dapperheid zal haar ternederdrukken
Sla er daarom acht op, dat haar dood niet valt te melden
Door snede en misgeboort'; en evenmin Agrippa gelijkt
Heb een verheugd gesternte en dat ge de geboorte bereikt[6]

---

[6] Met 'haar' wordt de vrucht bedoeld (vrouwelijk woord), hoewel de geboorte een zoon betreft. Met 'ternederdrukken' zal het afdalen in de baarmoeder bedoeld zijn. Het Duits geeft bij de aanhef van dit zinnebeeld I: "Der Wind hats in seinem Bauche getragen." In toelichting I echter: "Ihn habe", etc. Dat laatste is juist, want het betreft niet 'het', maar 'hem'. Het Latijn is hier niet maatgevend, omdat het over *eum* spreekt, dus staande voor 'hij', 'zij', of 'het'.

Toelichting I.

Hermes, de voortreffelijke natuurkundige, beschrijft in zijn *Smaragden Tafel*[7] heel duidelijk met korte woorden het werk van de natuur, wanneer hij naar voren brengt: "De wind heeft hem in zijn buik gedragen." Hij wil daarmee aangeven, dat datgene wat de zon als vader en de maan als moeder heeft, door de winderige rook wordt gedragen - als een vogel door de lucht - voordat het aan het licht treedt. Want uit de gestolde rook en wind, welke beide men slechts een bewegende lucht kan noemen, ontstaat het water. Daaruit worden voorts onder vermenging met aarde alle mineralen en metalen opgewekt. En al bestaan ze ook uit rook, ze stollen elk voor zich, waarvan de natuur ons een duidelijke getuigenis is. De uitwerking wordt echter toegeschreven aan het water of de rook, die één zijn, want de materie van beide is de wind. Over de mineralen en metalen kan hetzelfde worden vermeld, hoewel hun grens wat zweterig is.

Nu kan men zich afvragen, wat de wind eigenlijk in zijn buik draagt. Wij antwoorden, dat het chemisch gezien naar de mening van Lullius[8] in zijn *Codicillo*[9], *hoofdstuk 32* en van

---

De passage stamt uit de aanvang van het *Tabula Smaragdina Hermetis*, het werk van de allegorische Hermes Trismegistus, 'De Driewerf Grote'; een legendarische, mythische en waarschijnlijk slechts allegorische wijze uit het oude Egypte. Grondlegger van het principe 'zo boven, zo beneden'. Maier duidt met Agrippa, genoemd in het gedicht, waarschijnlijk op Marcus Agrippa 'Postumus', 12 v.Chr.-14 n.Chr., kleinzoon van keizer Augustus. Agrippa werd geboren vlak nadat zijn vader overleed, werd later verbannen en toen vermoord.

[7] De genoemde *Tabula Smaragdina Hermetis*.

[8] Raymundus Lullius, scholasticus, filosoof, logicus, 1235?-1315? n.Chr. Was een van de voorlopers van het computermatig denken, en had grote invloed op Leibnitz en diens theorieën daaromtrent.

[9] Zie ook toelichting XIV.

andere filosofen een zwavel is, die in het levendige kwikzilver[10] zit. In natuurkundig opzicht is het een vrucht die snel aan het licht wil treden. En mocht men het rekenkundig willen bekijken, blijkt dat het de *radix cubi* is, ofwel op zijn Duits de wortel uit het kwadraat. De musici en de meesters der zangkunst noemen het de kwint. In de meetkunde is het het beginpunt van een doorlopende lijn. Volgens de sterrenkunde is het het middelpunt van de planeten Saturnus, Jupiter en Mars. Ofschoon al deze dingen naar hun onderscheiden onderwerpen zijn afgepast en ingedeeld, tonen ze in hun totaliteit toch heel eenduidig aan, dat bij al hun eigenschappen de wind de overheerser is. Om het nog duidelijker te zeggen: het kwik van ieder ding komt uit rook voort. Dat wil zeggen, uit een water wordt een aarde gemaakt die wordt opgeheven in een subtiele lucht, waarna uit de aarde die door de lucht is opgenomen, een aards water of een waterige aarde wordt afgegeven. Wanneer de gezamenlijke elementen daarin zijn opgenomen en als in een waterige natuur besloten liggen, kunnen ze niet gemakkelijk uit zichzelf scheiden. Anders zou het vluchtige opstijgen of zou het vaste gaan liggen, wat aan het gewone, en hier ook aan het filosofische kwik en aan andere vaste metalen te zien is. Hierin genieten de vaste elementen voorrang boven de vluchtige; doch bij de andere de vluchtige boven de vaste.

In geen geval zal Mercurius, als er geen bewegende oorzaak is, worden afgeschilderd met vleugels aan handen en voeten[11] en worden gehouden voor de bode, tolk en bemiddelaar der goden omdat hij net als de strijkende wind vluchtig door de lucht vliegt, hetgeen velen helaas tot hun schade ondervinden. De dubbele slang aan zijn staf beeldt voor ons zijn aard uit, namelijk dat hij de lichamen kan ontzielen en ook weer kan opwekken, en wat ons het symbool van de filosofische Mercurius over de tegengestelde verrichtingen al niet nog meer

[10] In feite een pleonasme.

[11] De mythologische weergave van Mercurius.

leert. Mercurius is dus een wind die de zwavel van de duidelijke, niettemin nog onrijpe godheid Aesculapius (de artsenij), vanuit de buik of ook wel uit de as van het verbrande lichaam van zijn vader in zich opneemt. Hij voert die vervolgens daarheen, waar hij kan rijpen. De onrijpe geboorte is een zwavel die door de zon in de noordenwind is opgewekt, opdat hij daarin rijpt en te zijner tijd tweelingen levert, waarvan de ene met witte haren Calaïs, en de andere - de roodhoofdige - Zetes kan worden genoemd. Deze boreale[12] zonen waren volgens Orpheus, de dichter van chemische verzen, onder degenen die Jason naar Colchis begeleidden toen hij het Gulden Vlies wilde roven. En omdat de blinde Phineus - die indertijd door de harpijen of roofvogels was overvallen - van zijn last[13] werd ontdaan door de boreale zonen, toonde hij dezen uit dankbaarheid de weg.

De harpijen zijn in feite een soort vernietigende zwavel, die met behulp van de noordelijke zonen in zijn rijping bevrijd wordt, en vanuit de onrijpe, grove en schadelijke vluchtigheid gebracht is in een louter zuiver en volkomen wezen. Deze wijst de weg naar het Gulden Vlies. Over dergelijke winden schrijft de beroemde filosoof en broeder Basilius Valentinus[14] in zijn Zesde Sleutel[15] aldus: "Er moet een dubbele wind komen, Vulturnus[16] genaamd, en een enkelvoudige, Notus[17]. Die zullen vanuit het oosten en de middag suizen en zich bewegen. En zo worden ze alle onschadelijk gemaakt, zodat hun beweging vergaat en uit lucht water wordt. Gij moogt er dus moedig op vertrouwen, dat uit het geestelijke het lichamelijke wordt."

---

[12] Noordelijke.

[13] De harpijen stalen en besmeurden steeds zijn voedsel.

[14] Duitse monnik en alchemist, 1394? n.Chr. - ?.

[15] *Duodecum Claves philosophicae* (De Twaalf Filosofische Sleutels), Zesde Sleutel, 1599.

[16] Romeinse god van de oostenwind.

[17] Griekse god van de zuidenwind.

En Ripley[18] zegt in de Achtste Poort: "In de lucht moet onze zoon opnieuw worden geboren, dat wil zeggen, in de buik van de wind." Dat is ook het doel van de ladder van het *Philosophorum*[19] in de Zesde Graad. "Men moet weten, dat de zoon der wijzen in de lucht is geboren." En in de Achtste Graad: "Wanneer de vluchtige geesten in de lucht opstijgen, omvatten zij elkaar met liefde." Vandaar dat Hermes vaststelt: "De wind heeft hem in zijn buik gedragen, terwijl de geboorte van onze zoon in de lucht plaatsvindt. De geborene ontspringt wijselijk aan de lucht. Hij stijgt van de aarde naar de wolken en wendt zich weer tot de aarde. Hij trekt alle bovenste en onderste krachten aan."[20]

---

[18] Sir George Ripley (1415?-1490), *The Compound of Alchymy; or, the Twelve Gates leading to the Discovery of the Philosopher's Stone*; 'De Samenstelling der Alchemie, ofwel de Twaalf Poorten die leiden tot de Ontdekking van de Steen der Filosofen', 1591. Het gehele alchemistische proces bestaat uit 1. calcinatie (id.), 2. oplossing (solutie), 3. scheiding (separatie), 4. conjunctie (id.), 5. verrotting (putrefactie), 6. stolling (coagulatie), 7. voeding (cibatie), 8. veredeling (sublimatie), 9. gisting (fermentatie), 10. verheffing (exaltatie), 11. vermeerdering (multiplicatie), 12. projectie (id.).

[19] *Rosarius Philosophorum*, alchemistisch werk, 1311.

[20] Dit zijn passages uit de aanvang van de *Tabula Smaragdina Hermetis*.

Zinnebeeld II van het geheimenis der natuur.

Zijn voedster is de aarde.

Bijschrift II.

Gezoogd werd Romulus door de wolvin
Jupiters kwade inborst heeft zijn kind opgegeten
Voor de zoon der wijzen was de aard' een min
Gaf hem haar reine melk, ter opbouw van zijn weten
Wordt zo'n held door een kwetsbaar dier geschraagd?
Hoe blijkt wie gevoed wordt die de aarde draagt?

Toelichting II.

De peripatetici[21] en natuurkundigen onderwijzen, dat het voedende - wanneer het tot spijsvertering (rijping) komt - wordt omgezet in de substantie en het wezen van de gevoede. Dat uitgangspunt is juist. Doch wat is er nodig opdat het voedende, dat al heel lang met de gevoede in wezen een was, uiteindelijk veranderd wordt? Vooral ook, omdat zoiets zelfs plaatsvindt wanneer er na afloop niets wezenlijks van het voedende overblijft. Anders gesteld, hoe zouden wij de dingen die met het gevoede geen verwantschap hebben, als voedingsstof en het voedende kunnen beschouwen? Neem bijvoorbeeld hout of steen en dergelijke: net zoals het ene een vergeefse onderneming is, zo staat ook het andere recht tegenover de natuur.

Doch uit het dierlijke rijk is bekend, dat het nieuwgeboren kind wordt gevoed door de melk van zijn moeder, en dit geschiedt overeenkomstig de geheiligde natuur. Daarom valt ook veel gemakkelijker met de moeder dan met het andere[22] een vergelijking te maken. De artsen beweren eensgezind, dat voor een pasgeboren kind de melk van zijn eigen moeder vele malen profijtelijker is dan de melk van een vreemde voedstermoeder, als het daarmee wordt gezoogd. Want door de eerstgenoemde verkrijgt het de deugd, kracht en sterkte van de ouders[23]. Hiermee stemt de natuur in, want elk ding verheugt zich in zijns gelijke en treedt eigenlijk slapend en stilzwijgend in de voetstappen van datgene waarin het zijn oorsprong heeft.

---

[21] Filosofen van een door Aristoteles gestichte school.

[22] Namelijk het hout en de steen, die geheel wezensvreemd zijn.

[23] Deze zin komt niet voor in het Latijn. Dat geeft namelijk: *si propriae matris lacte semper foveatur & educetur, econtra, si alieno*: "aangezien de eigen melk van de moeder warmte geeft en grootbrengt, en juist niet die, welke van een ander is", en vervolgt met *Haec est harmonia omnis naturae*, etc.

Het filosofische werk houdt gelijke tred met de natuur, en wil als een kind in het moederlichaam gedragen en geleid worden. En hoewel dit ons een indruk geeft van de aard van vader en moeder, moeten wij dit niet bekijken vanuit de kunst en de natuur, als wel vanuit de bewegende, levendige werking zelf. De menselijke zaden van beiden worden namelijk door de zoete lust der liefde gereinigd en verenigd, waaruit in het moederlichaam een kind wordt gevormd dat het leven ontvangt, te zijner tijd aan het licht treedt en met de melk van zijn moeder wordt gespijzigd en gevoed. Wanneer echter de moeder zich met betrekking tot haar lichaamskracht niet weet te matigen qua eten en drinken, en niet de nodige lichaamsrust neemt, krijgt zij een miskraam en wordt de vrucht nog voor de rijping vernietigd en gaat zij verloren.

In het filosofische werk worden eveneens de beide kiemen, als ze niet reeds verenigd zijn, tezamen gebracht. Wanneer ze verenigd zijn, lijken ze op het ei van een vogel dat beide kiemen, van de man en vrouw, in zich bergt. Het is de opvatting der filosofen, dat het ene aan het oosten ofwel de opgang der zon ontspringt; het andere aan het westen, ofwel de ondergang. Ze bundelen zich tot een eenheid. En dan is er niets anders meer te zien dan het mengsel in zijn retort, een gematigde warmte en een voedingsstof. Dat is weliswaar kunstmatig, wanneer namelijk een nest wordt gemaakt door de haan of de kip, of door een mens, waaraan niemand iets gelegen is. Doch de voortbrenging van het ene is slechts het ene.

De ontwikkeling van de vogel is gebaseerd op vorenvermelde beginselen van een zwangere vrouw[24]. De warmte is natuurlijk

[24] Het Latijn geeft de voorgaande passage echter als volgt. *Vas quidem artificiale est, sed in hoc differentia non committitur, sive nidus ab ipsa galline fiat, sive à rustica in certo loco (ut solet) ordinetur, eadem erit ovorum generatio & ex illis pullorum exclusio*: "Het vat is weliswaar kunstmatig, doch in dit verband is er geen verschil, zoals wanneer er iets uit het nest van de kip

en vindt zijn oorsprong in de getemperde warmte van de oven of in de mest, of in de zon of de lucht, of in de natuurlijke lichaamswarmte van de moeder, of misschien in iets anders. Over de Egyptenaren leest men, dat de zaden van de zijderupsen werden gerijpt en uitgebroed op de oven of tussen de borsten van hun jonge vrouwen. Zo bieden de kunst en de natuur elkaar de hand. Zoals deze de kunst dient, zo dient de kunst weer de natuur en is haar terwille. Doch de natuur blijft de meesteres en de kunst de dienstmaagd[25].

Men zou zich hier goed kunnen afvragen, waarom de aarde de titel van een voedster der filosofische vrucht voert, omdat het toch te bewijzen valt, dat van alle vier elementen de aarde het droogste is, en haar eigenschap de dorheid zelve. Ik antwoord de zoekers die begerig zijn naar de kunst, dat de aarde niet als een enkel element moet worden beschouwd, doch ook alle andere elementen in zich heeft, hetgeen op de eerste dag van onze week van filosofisch werk tot genoegen werd ontdekt. Zij is een hemelse voedster. Niet dat zij ooit oplost, groeit of de vrucht bevochtigt, doch zij stolt, fixeert en kleurt, en reinigt bloed en vloeistoffen.

De voeding echter is een vermeerdering in de lengte, diepte en breedte, dat wil zeggen, die strekt zich tot alle delen van het lichaam uit. En wanneer zij daar aankomt en de filosofische geboorte wordt alleen door de aarde aangekondigd, kan zij naar waarheid en met recht een aarde worden genoemd. Doch in

---

zou komen, of bij de mens op een zekere plaats wordt ingericht (zoals het gewoonlijk gaat). Langs dezelfde weg komen kuikens uit het ei voort en worden ze daarin uitgebroed."

[25] Maier zegt elders: "Op zich is het ook niet logisch, dat de natuur de kunst navolgt of haar imiteert. Integendeel, want de natuur is de vrouwe en heerseres, en de kunst is slechts de maagd die aan het geweld der natuur onderworpen is, hoewel de vrouwe de nuttige inzichten van haar maagd niet afwijst." *Silentium Post Clamores* (De Stilte na het Rumoer), H. III. Https://www.amorc.nl/index. php?id=524.

deze wondervolle aarde bevindt zich een vloeistof, die te vergelijken is met alle andere melkvloeistoffen, die slechts kunnen veranderen en niet wederom veranderd kunnen worden. Deze sterkt de gehele aard van een zuigeling door zijn kracht, net zoals de melk van de wolvin bij Romulus verrichtte, die door een dergelijke kracht zo sterk en strijdbaar was geworden, dat men hem nadien met een dappere held kon vergelijken.

Zinnebeeld III van het geheimenis der natuur.

Ga naar de vrouw die het linnen wast en doe gij ook zo.

Bijschrift III.

Laat u door voorbeelden naar het spoor der waarheid leiden
Wanneer uw geest met verborgen kunst zich bemoeit
En zie hoe deze vrouw hier haar was staat te bereiden
Wanneer zij daar overheen het hete water sproeit
Zoals een ijverige vrouw zich wijdt aan haar was
Zo reinigt de kunstenaar gewoonlijk zijn as

Toelichting III.

Wanneer een doek bezoedeld of zwart wordt, pleegt men die met water als het dichtstbijzijnde element weer te reinigen en te wassen. En opdat het zijn ongerechtigheid en vochtigheid meteen moge afgeven, hangt men het daarna nog aan de lucht. Hoe vaker deze arbeid wordt verricht, des te helderder en zuiverder het doek is. Deze kunst hebben de vrouwen van de goede natuur geleerd. Aan het onreine gebeente[26] van de doden die opgehangen zijn, ziet men, dat hoe langer ze aan de lucht hangen en door deze worden bedauwd en nadien door de zonnestralen weer worden gedroogd, des te reiner en witter ze lijken te zijn. Isaac[27] heeft dit beschreven.

Hetzelfde valt in de chemische kunst waar te nemen, want hoe meer het filosofische werk bevochtigd en gedroogd wordt, des te reiner en prachtiger de arbeid is. Die verheft zich uiteindelijk op de hoogste wijze. De filosofische werkzaamheden, zoals het calcineren, veredelen, oplossen, destilleren, afdalen, stollen, fixeren en wat dies meer zij, worden met deze afwassing ineens neergelegd en tot een einde gebracht. Wie iets onreins wast, verricht al datgene wat iemand anders met veel moeite en werk volbrengt. De beroemde *Rosarius*[28] meldt, dat het gewaad van de grote vorst Duenech[29], dat met transpiratie was bevlekt, door het vuur moest worden gewassen en met water weer verbrand. Daaraan is te zien, dat het vuur en het water hun eigenschappen hebben uitgewisseld, of dat de aard van het filosofische vuur heel anders is dan die van het gewone vuur, en het filosofische water de tegenpool van het gewone water is.

---

[26] "Beinen." Hier wordt 'gebeente' bedoeld, net als in toelichting XXVII.

[27] Mogelijk duidt Maier op de filosoof Isaac Albalag, 13e eeuw n.Chr. Hij bewerkte en vertaalde delen uit de *Maqāṣid al-falāsifah* (De doeleinden der filosofen).

[28] *Rosarius Philosophorum.*

[29] Zie ook toelichting XXVIII.

Een waar voorbeeld levert ons de ongebluste kalk of het Griekse vuur[30] dat, wanneer het met water wordt overgoten niet dooft, doch ontbrandt, wat geheel tegennatuurlijk is. Een dergelijke aard heeft ook kamfer, alsmede - zo stelt Anselmus de Boodt[31] - agaat[32], die wanneer ze gedoofd moeten worden, veel gemakkelijker met olie dan met water te bedwingen zijn. Want slechts olie die zich ermee vermengt, dooft hun vurige lichaam. Geen enkel water kan met vet worden vermengd, doch er wel door bedekt worden, want het is van beide het hoogste. Ook pek, steenolie en andere vergelijkbare zaken kunnen niet zo eenvoudig door water worden verdelgd of gedood. Over steenkolen, die zich onder de grond bevinden, leest men, dat ze niet met water kunnen worden geblust, doch slechts met zand en aarde kunnen worden verstikt. Tacitus voert een soortgelijk voorbeeld aan en meldt, dat een dergelijk vuur niet anders kan worden vernietigd dan door slaan en door er kleden op te werpen.

Men vindt dus een zeer grote verscheidenheid aan vuren, zowel om ze te doen ontwaken, als wel om ze weer te doven. Lopen we de vloeistoffen bij langs, zoals melk, azijn, brandewijn, het nitraatzuur[33], koningswater en dergelijke, dan treffen wij daarin

---

[30] Byzantijns oorlogswapen. Een vlammenwerper die een stof verspreidde waarvan de samenstelling niet meer bekend is.

[31] Ofwel Boëtius. Vlaams arts, plm. 1550-1632, en collega van Maier, namelijk evenals hij hofarts van keizer Rudolf II van Oostenrijk. Boëtius werd benoemd in 1584; Maier in 1609. *Gemmarum et lapidum historia* (De geschiedenis van edelstenen en stenen).

[32] Wordt met vuur geassocieerd.

[33] Het Duits geeft: "*Aquafort, Aqua Regis.*" Het Latijn geeft: *aqua fortis, Regia*. Over het *Aqua Regis*, het koningswater, spreekt Maier elders als volgt: "Zo kan men ook zonder gevaar zwavelzuur innemen, gemengd met een andere vloeistof, behalve met salpeterwater. Maar wanneer deze twee samen gedestilleerd worden, vormen zij een water dat elk metaal, behalve goud, zal wegvreten en iedereen die het inneemt een zekere dood bezorgt." *Themis Aurea* (De Gouden Themis), H. 7.

een groot verschil aan met het gewone vuur. Niet alleen op dit punt, doch soms houdt de materie het vuur zelfs op, zoals wij lezen over de vuurvaste kleding die de oude koningen zouden hebben gehad. Die werd met vuur gewassen wanneer zij gereinigd moest worden, net alsof de drab en onreinheden die erin zaten, brandbaar waren. Wat geschreven staat over de veren van de salamander, dat die onbrandbaar zouden zijn, valt niet te bewijzen. Toch zijn van oudsher al kleren vervaardigd uit talk, verenwit[34] en andere soortgelijke stoffen, waarvan de reiniging door vuur geschiedt. Die kunst en wetenschap is door een vrouw in Antwerpen uit afgunst meegenomen in het graf en aan het nageslacht onthouden. Wij spreken echter niet over de brandbare materialen doch bedoelen, dat op basis van het wezen daarvan het werk van de filosofen moet worden uitgevoerd. Want het vuur en het water, en ook de materie zelf, zijn daarin niet van algemene aard.

Om zoiets te wassen, bereiden de filosofen een loog. Niet uit as of het zout van eikenhout[35], doch van een dusdanig metalliek wezen, dat het boven al het andere bruikbaar is. Niet van een gewoon water, doch van een water dat onder het hemelse teken van de Waterman in sneeuw en ijs is samengevroren en veel minder volume[36] heeft dan het water in kloven of putten. Zoveel te minder volume dit heeft als gewoon water, zoveel te meer verdient het de voorkeur boven dat water, want het dringt door tot het binnenste van het filosofisch lichaam en beneemt het alle zwartheid en onreinheid.

---

[34] Asbest. Chemisch gelijkend op talk.

[35] Zout dat gerookt is boven verhit eikenhout.

[36] *tenuiorum partium*: "dunne, meer verspreide delen."

Zinnebeeld IV van het geheimenis der natuur.

Verenig de broeder met de zuster en geef hun ten spoedigste een liefdesdrank.

Bijschrift IV.

Bij de schepping was geen vreugd' tussen zus en broer
Zo moet toch geen mens te vinden zijn op dees planeet
Daarom volg de wijze en zonder schuwheid voer
Bij de broeder in het bed wie zijn eigen zuster heet
Reik hun ijlings een drank tot binding van beiden
Opdat zij zich voortaan in liefde niet meer scheiden

Toelichting IV.

De goddelijke en wereldlijke wet verbiedt de huwelijksband tussen bloedverwanten in op- en neergaande lijn, en alles wat daar in de genealogische stamboom direct verband mee houdt. Dit gebeurt niet zonder hele sterke argumenten. Wanneer echter de filosofen over een huwelijk van moeder en zoon, of van de vader en de dochter spreken, is dat niet in strijd met de wet. Hun subjecten namelijk, hebben andere verwanten en een ander einddoel. De personen die door de zojuist genoemde filosofen naar voren worden gehaald, vergelijkt men dan ook met de kinderen van Adam, die zonder beletsel onder elkaar konden trouwen.

Een niet gering bewijs daarvan ligt hierin, dat het filosofische geslacht door naaste verbondenheid en bloedverwantschap verheven en verstrengeld wordt, en vrij blijft van alle groepsvorming en verdelingsruzies die zich bij grote families merendeels voordoen. Nog een ander bewijs zijn de kinderen van Adam, die zonder omgang, bij gebrek aan andere mensen, wel onder elkaar moesten trouwen. Nadat echter het menselijke geslacht zich begon te vermeerderen en tot families begon uit te breiden, werd een verbod ingesteld.

Bij de filosofen zit het heel anders in elkaar, en omdat de broeders en zusters daar onder elkaar in wezen gelijk zijn, moeten zij noodwendig naar elkaar toe worden geleid en in de echt verbonden. Zij zijn echter slechts met twee geslachten, die naar geboorte weliswaar één zijn, doch qua geslacht gescheiden en gedeeld. Zij heten broeder en zuster. Daarom moet hun de echtelijke liefde worden gegund, net als de kinderen van Adam[37]. De broeder heeft een droog en vurig uiterlijk en is een

[37] *primi homines*: "de eerste mensen."

cholericus[38] in de hoogste graad. De zuster echter heeft een koude en vochtige aard, en haar gehele lichaam is met vochtigheid gevuld. Wanneer bij de echtelijke vermenging twee van deze afgezonderde naturen worden aangetroffen, is in het algemeen de zege van de liefdesstrijd een levende lichaamsvrucht.

Zoals evenwel van twee harde stenen[39] of metalen geen vuur valt af te dwingen, kan men ook niet hopen op een vrucht van een hitsige man en vrouw, of van twee koude, want de koude is de onvruchtbaarheid van de man. Waar echter koud en warm tezamen komen, treft men de zoon der liefde aan. De allerhitsigste vrouw is qua karakter te verkiezen boven de koudste man, wanneer hij een gezond gestel heeft, zoals Lev. Lemnius[40] opmerkt in *Lib. de occult. nat. mirac.* Broeder en zuster worden hier dus door de filosofen zeer loffelijk en wel met elkaar verbonden.

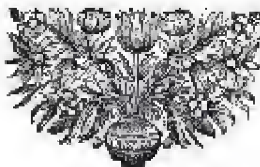
Wie van een kip, teef, zeug, schaap of een ander dier van het vrouwelijke geslacht een gelijkvormige geboorte wil fokken, moet een haan, reu, bok, ram, et cetera, naar hen toebrengen. Het maakt hierbij niets uit of het bloedverwanten, broeders of zusters zijn; als ze maar van één geslacht stammen. Dit moet ook bij het plantaardige rijk in acht worden genomen, wanneer men de ent in de boom steekt. Zelfs het minerale rijk en de metalen, die in zekere zin qua substantie op de mineralen lijken, hebben huns gelijken nodig. Aangezien echter in een echtelijke vermenging tussen broeders en zusters over het algemeen onvruchtbaarheid wordt gevonden, moet men er schielijk op

---

[38] Een opvliegend type. Naar de persoonlijkheidsindelingen van Hippocrates op grond van de lichaamsvloeistoffen gele gal, slijm/vocht, zwarte gal, en bloed; respectievelijk: cholerisch, flegmatisch, melancholisch en sanguinisch.
[39] *ex filice & filice fragili*; het gaat dus om planten.
[40] Levinus Lemnius, Zeeuws arts, 1505-1568 n.Chr., *De Occultis Naturae Miraculis*, 1559.

bedacht zijn dat men voor dezen een liefdesdrank laat bereiden, waardoor hun gesteldheden zo verenigd worden, dat zij zich geheel dronken samenvoegen - net zoals Lot[41], en onder het afleggen van alle schaamte - en een natuurlijke lijfsvrucht kunnen nastreven.

Wie zou ontkennen, dat vele duizenden mensen, gezegend en verheugd door een edel medicijn, kinderen hebben verwekt en een stralende nakomeling ter wereld hebben gebracht? Laat ons daarom ook voor deze nieuw in de echt verbondenen de liefdesdrank bereiden, opdat zij zich in een bestendige liefde verankeren en zich mogen verheugen in de vruchten van het gebedsverlangen, want de eenheid van een doelgerichte wil, voegt het ene ding bij het andere[42].

[41] Werd door zijn dochters dronken gevoerd, waarna zij met hem sliepen en kinderen van hem kregen. *Bijbel*, Genesis 19:34.

[42] Het Latijn geeft echter: *utpote amoris constantiam, sterilitatis remotionem & abortus prohibitionem*: "want bij een constante liefde is steriliteit ver weg en wordt abortus voorkomen."

Zinnebeeld V van het geheimenis der natuur.

Leg de vrouw een pad aan de borst, opdat zij die voedt[43] en eraan sterft, doch de pad door de melk dik wordt.

Bijschrift V.

De koude pad moet de spijs der kinderen genieten
Als hij, zich vetmestend, de vrouwenborst beërft
Opdat hij opzwelt door het melkrijke vlieten
De vrouw daarentegen, leeg, onwillig sterft
Zoek een medicijn dat gij hieruit moogt bereiden
En uit uw hart alle giffen weg doet leiden

[43] *ut ablatet eum*: "opdat zij die verwijdert."

Toelichting V.

De schaar der filosofen leert geheel eenstemmig, dat hun werk uit man en vrouw bestaat. De man voedt de kinderen op en voert de heerschappij over de vrouw. De vrouw echter ontvangt het zaad, wordt vruchtbaar en toont haar onderdanigheid aan de man. Zij zoogt en verzorgt haar nieuwe vrucht en is zeer begerig om zich aan de wil van de man te onderwerpen. Zoals nu de vrucht in het moederlichaam via het bloed behouden blijft, zo voedt de pasgeborene zich via de melk van de moeder eveneens. De natuur bereidt dit pasgeboren kind dus reeds bij de entree in het licht der wereld een voedsel dat het gemakkelijk kan verdragen. Door melk wordt het in stand gehouden tot het sterker wordt en grotere spijzen kan verdragen.

De filosofen hangen de vrouw een pad aan haar borst. O, een ongehoorde, werkelijk ontzettende handelwijze! De vijand van de mens, een pad, moet met de melk van een vrouw worden gespijzigd. Over de slang en de draak leest men, dat zij aan de uiers van de koeien gaan hangen en de melk opzuigen; ook de padden doen dit. In die verhalen leest men, dat een pad ooit een boer die in slaap was gevallen naar de mond was gesprongen en zich zodanig aan zijn lippen had vastgebeten, dat zij er met list noch geweld vanaf was te krijgen.

Opdat men de boer van dit kwade dier kon ontdoen en uit doodsgevaar bevrijden, bracht men ze samen naar een plek waar een spin haar web had geweven. Men legde de pad er precies zo onder, dat haar vijand, de spin, haar kon zien. Zodra de spin de pad in het oog had gekregen, ging zij er ijlings op af en doodde haar met haar angel, zodat de pad ter aarde viel. Omdat echter het gif de boer zou kunnen schaden, legde men dit dode dier de boer toch nog een keer op zijn mond, opdat het alle afgestoten gif helemaal in zich zou opnemen. Hierdoor is de dode pad opgezwollen en ter aarde gevallen.

We zien hier[44] het tegenspel, omdat een pad niet aan de mond, doch aan een zachte vrouwenborst wordt gehangen, door de melk waarvan zij zich zo heeft vetgemest, dat zij groot en sterk schijnt te zijn, terwijl de vrouw afvalt en sterft. Het gif kan heel gemakkelijk door de aderen van het menselijk lichaam naar het hart worden geleid, zodat het daardoor des doods wordt, zoals aan Cleopatra valt te zien, die zich de slang aan haar borst heeft aangelegd en zichzelf heeft gedood, alleen om haar overwinnaar te ontlopen. Evengoed moet daaruit niet de conclusie worden getrokken, dat de filosofen en wijzen der natuur eveneens op bloeddorstige wijze zouden moeten bevelen, dat men deze vrouw een zo giftig dier aan de borst hangt, ware het niet, dat de pad de eigen wonderbaarlijke nakomeling en vrucht van deze vrouw zou zijn, die zij als monster ter wereld had gebracht. En aangezien de pad op grond van het natuurrecht moet worden onderhouden met de voeding van de moeder, ligt de schuld bij deze[45].

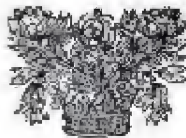
Nu kan de vrouw echter niet zomaar worden vergiftigd, want de pad is uit haar bloed ontstaan en werd door haar gebaard. Het stemt tot nadenken, dat aan een vrouw een pad ontspruit, omdat die op grond van de natuur logischerwijze een andere oorsprong zou moeten hebben. Guilielmus Novobrigensis, een Engelse geschiedschrijver, behandelt in zijn Commentaar, dat toen men in een steengroeve van het bisdom Vinton een grote steen had gespleten, men daarin een ongewoon grote, levende pad had gevonden, die daarin was opgeborgen en aan een gouden ketting vastgebonden. Op bevel van de bisschop moest men deze pad meteen inmetselen en prijsgegeven aan de eeuwige duisternis. De bisschop vreesde, dat de pad het land schade zou berokkenen.

[44] Bij zinnebeeld V.

[45] *& ali debere*: "zij is het hem daarom verschuldigd, dat zij hem voedt."

Onze filosofische pad is ook met goud gesierd, en hoewel zij aan de buitenkant geen gouden keten draagt, pronkt zij van nature van binnen toch met de edele steen, genaamd *Borax*[46], *Chelonium*[47], *Batrachiten*[48], *Crapaudine*[49], of *Garatronium*[50]. Als steen krijgt hij meer nadruk dan goud, vanwege zijn steenkracht. Wanneer men hem in goud vat en van alle schade en gevaar vrijwaart, verdrijft hij het gif der dieren. Als nu zo'n afgebroken steen uit de bergen zijn kracht en uitwerking laat zien, moet hij logischerwijze zijn ontnomen aan het edelste mineraal dat voor het hart bruikbaar is. Want daarin en niet in de steengroeven - zoals sommigen stellen - verbergt zich de filosofische pad die goud in zich heeft.

Waarom zou de pad zich eigenlijk in de verborgen groeven tooien? Misschien opdat de stinkende kever[51] haar naar behoren eert, wanneer deze naar haar toe komt in het donker. En welke goudsmid smeedt voor haar de gouden ketting? Zonder twijfel de vader van de bloeiende knaap die in de aarde van de heilige Martinus, ja, in de aarde zelf zijn oorsprong vindt; net zoals de twee honden[52] die ontsproten zijn aan dezelfde stichter uit de steengroeve.

---

46 Ook: *lapis borax*: 'paddensteen'.

47 Ook: *brontiam* of 'Donnerstein': 'dondersteen'.

48 Van *batrachos*: pad. Ook 'Krötenstein' genoemd: 'paddensteen'. Deze zou uit de hersenen van een pad stammen.

49 'Vrouwtjespad'.

50 Eveneens een benaming voor de paddensteen. Het gaat hier dus steeds om hetzelfde verschijnsel. Volgens deskundigen zou het de gefossiliseerde tanden van de *Lepidotes* betreffen, een vissoort.

51 *scarabaeo*: "mestkever."

52 De verwijzing is onduidelijk.

Zinnebeeld VI van het geheimenis der natuur.

Zaai uw goud in de witbebladerde aarde.

Bijschrift VI.

Net als de akkerman zijn vrucht pleegt te verbreiden
En die de bemeste, gestorte aarde aanbiedt
Zo mag de mens zich in uw zaad verblijden
Wanneer de geploegde aard' het zaad des gouds geniet
De ware alchemist moet slechts één zaad verwinnen
En na de akkerbouw zijn ganse werk beginnen

Toelichting VI.

De wijze Plato had het over een stad die uit twee standen bestond, namelijk uit een arts en een boer. Daarmee stelde hij zich voor, dat beiderlei beroepen de natuur nabootsen en in hun arbeid gelijkgestemd zijn. Het kenmerk van beiden bestaat uit het kiezen van het benodigde en het afschaffen van het overbodige. Vandaar dat hun werkzaamheden, afgeleid uit de geneeskunde van Hippocrates, vermeld moeten worden. Want wat verricht een boer nu eigenlijk anders, dan dat hij de akker die door de natuur verlaten is, beploegt, egt, bemest en inzaait; het overige echter, zoals het groeien van het gewas, aan de goedmoedige natuur overlaat? Die werpt dan haar kracht door de zonnestralen en de regen in de aarde, opdat de kiemen vruchtbaar worden en zich in zaad uitbreiden. Ook wiedt de boer het onkruid, opdat het tere zaad geen schade leidt. En wanneer de vrucht rijp is, maait hij die en dorst het koren van het stro.

De medicus c.q. chemicus schrijft tot het behoud van het lichaam en om de krachten ervan te herstellen allerlei recepten uit. Hij bekijkt fouten der ziekten en corrigeert ze. De overmaat aan bloed voert hij af door aderlaten, en de ontbrekende levenssappen sterkt hij door goede spijzen. De vochtigheid voert hij af via de stoelgang, en met zijn kunst volgt hij op duizend-en-een manieren de natuur.

Ik laat het aan de goedgunstige lezer over, of hij zich hierin verder wil verdiepen. Voor dit moment wend ik mij alleen tot de chemie. Onze chemische wetenschap namelijk, lijkt in haar ganse arbeid op een landbouwer die zijn veld inricht en er een zaad in strooit. De landbouwer maakt compost tot mest. De kunstenaar doet net zoiets, en zonder dat, valt er niets te doen of te maken. De eerste heeft de kiemen tot het zaad, om daardoor het gewas te vermeerderen. Wanneer de chemicus niet iets

vergelijkbaars had, zou hij te vergelijken zijn met een schilder die met kleuren een portret zou willen opbouwen van een persoon die hij nog nooit had gezien. Een landbouwer verheugt zich in de regen en de hitte van de zon. De chemicus heeft op dezelfde wijze plezier van vocht en warmte voor zijn arbeid.

Doch valt er nog veel over te zeggen? De chemie is een met de akkerbouw gelijkgestemd wezen en een regentes die haar blauwdruk over alles heen legt en zich door heimelijke duiding daarmee gelijkstelt. Daarom hebben de heidenen enige goden bedacht, zoals Ceres, Triptolemus, Osiris, Dionysis: de gulden goden, die geheel verwant zijn aan de chemie. Daarmee stelden zij zich voor, dat de mensen hun zaaigoed in de aarde werpen, het veld bebouwen, wijnranken planten en zich van de wijn bedienen.

Dat werk moet net zo worden verricht in de chemie, wat de begriplozen evenwel omdraaien en verdraaien. Dit zijn geheimenissen der natuur die onder de mantel van een akkerbouw worden verstopt en alleen aan de wijzen bekend zijn. De filosofen stellen, dat hun goud in een witgebladerde aarde werd gezaaid, waarmee wij eraan worden herinnerd, dat men moet letten op het zaad van de tarwe. Zo zegt ook de heer auteur[53] in de verhandeling over de tarwe. Ook Jodocus Grever[54] deed dit al in zijn beschrijving en toonde het aan. Want zowel de akkerbouw als het bereiden van de tinctuur maakte hij ons duidelijk via het zaad van de tarwe.

De boerenlieden zijn weinig gediend met een witte aarde; doch de zwarte, die een bepaalde vettigheid heeft, gebruiken zij goed. De natuurkundigen en de wijzen echter, bedienen zich van de

---

[53] "der Hr. Autor im Tract. vom Weitzen." Onduidelijk op wie Maier doelt. Ook uit het Latijn is het niet af te leiden.

[54] Jodocus Greverus, een van de auteurs in het verzamelwerk *Theatrum Chemicum*, Strassburg, 1613.

witgebladerde aarde, dat wil zeggen, van een aarde die goed toebereid is. Zij weten die goed toe te bereiden en te bemesten, terwijl de landbouwer daarin onervaren is. Het zaad is een voortplanting van het aardrijk, waarin datgene wat niet bestendig onverdeeld kan blijven, op een bijzondere wijze behouden blijft. Alleen bij de mensen en dieren verricht de natuur dat via twee verdeelde subjecten, in een geslacht dat mannelijk of vrouwelijk is. In het plantaardige rijk, zoals bij zaden en kruiden, is er uitsluitend het zaad, dat in zijn centrum beide geslachten tegelijk heeft.

Bij de metalen echter, gaat het er geheel anders aan toe, want daarin wordt uit een enkele invloed of druppel een ganse keten bereid. Uit de keten wordt vervolgens een oppervlak en uiteindelijk een lichaam bereid. Het gesternte heeft dit punt of droppeltje reeds voor de keten en de breedte of het lichaam daarvan bewerkt, want het is aan dit gesternte ontsproten. De natuur verordineert de uitbreiding door een langere tijdsduur. Dat wil zeggen, dat de hemelse Phoebus[55] op aarde een zoon heeft verwekt, die door Mercurius werd toevertrouwd aan Vulcanus en Cheiron[56], opdat zij hem zouden opvoeden en onderrichten in kunstige handgrepen. Dit indachtig Achilles, die door Thetis, zijn moeder, in het vuur verborgen was en daardoor leerde hoe hij tegen de vlammen bestand kon zijn.

Deze dappere Achilles werd onder andere door Cheiron, zijn leermeester, in de muziek en het harpspel onderwezen. En omdat voor ons ook Achilles het filosofische onderwerp vertegenwoordigt - met behulp waarvan, met bijstand van zijn zoon Pyrrhus, Troje werd veroverd, zoals te zien is aan de

---

[55] Phoebus Apollo, Romeinse zonnegod.

[56] De belangrijkste centaur, bij wie vele mythologische helden in de leer gingen.

hiëroglifische zesde afbeelding[57] - voeren wij hier niet zonder reden de zangkunst aan, die aan Achilles met zijn deugden[58] aandacht schenkt. Want als alleen de muziek de lof van zulk een held heeft kunnen uitbeelden, wat zou die dan niet ook voor het door ons voorgenomen werkje kunnen betekenen? Laat dus de engelen van God de hoogste lof aanheffen, zoals de H. Schrift gedenkt. De hemelen verheugen zich, volgens de leer van de wijze Pythagoras, en vertellen over de goddelijke eer waarover ook koning David[59] spreekt. De goden der vrije kunsten[60], Apollo en de dichters moeten zich verheugen; de grote en de kleine. En wanneer wij ons verheugen, is dat redelijk.

---

[57] Het Latijn geeft echter: *in nostris Hieroglyphicis lib. 6. demonstravimus*: "zoals wij hebben aangetoond in onze *Hieroglyphicis*, Boek 6." Het betreft dan ook Maiers andere werk, *De Hieroglyphicis Aegyptiorvm* en niet zinnebeeld VI in het huidige werk.

[58] *heroicas virtutes & facta describimus*: "heroïsche deugden en feiten."

[59] *ut Psalmista ait*: "zoals de psalmist bevestigt."

[60] *Musae & Apollo*: "de Muzen en Apollo."

Zinnebeeld VII van het geheimenis der natuur.

Een jong dat het nest uitvliegt, zal weer in het nest terugvallen.

Bijschrift VII.

Als jonge vogels zich op de top der berg bevinden
Door Zeus' trouwe haan bebroed, tot leven zijn gewekt
Beweegt de lichte zich, doch moet zich aan 't nest weer binden
Daar de kleinere hem daarin naar binnen trekt
Wilt gij u het lichaam tot vliegen in staat bereiden
Geef het dan een staart, en vleugels aan weerszijden

Toelichting VII.

Wat de medische pionier Hippocrates heeft geschreven over de vele vloeistoffen van het menselijk lichaam, is maar al te waar. Vele verschillende ziekten worden er dan ook door gekenmerkt. Met de elementen is het op dezelfde wijze gesteld. Als er daar maar één van was, zou er in deze wereld slechts één onveranderlijk ding zijn. Men zou niets kunnen vinden dat een wisseling met zich zou meebrengen. De voortplanting en het versterf van de dingen zouden totaal vergeefs zijn. Meteoren, noch mineralen, planten en dieren zouden dan van nature worden voortgebracht.

Nu het echter de hoogste Schepper welgevallig is geweest om de wereld op te bouwen en samen te stellen uit vele verschillende dingen, heeft hij zeer wijselijk en meesterlijk het lichte en het zware, het warme en het koude, en vocht en droogte van elkaar gescheiden en in een verhouding tegenover elkaar gesteld. Daardoor zijn een dusdanig precieze verbinding en verknoping gevestigd, dat vele meervoudige lichamen aan den dag zijn getreden die men naar hun eigenschap, kracht en zuiverheid goed van elkaar kan onderscheiden. Enkele elementen echter zijn onvolkomen gemengd, en licht als vuur en lucht; andere zijn zwaar als water en aarde, maar hebben een zodanig gelijk temperament, dat het ene niet voor het andere kan uitwijken en ze elkaar niet kunnen ontlopen. Veeleer pakt het ene element het andere en verbindt het zich ermee, zodat hetgeen nabij is, het nog meer nadert. De aarde staat tegenover de lucht, en het water tegenover het vuur. Doch het vuur is vanwege zijn hitte gelijk aan de lucht, en staat vanwege zijn droogte dicht bij de aarde.

Hier ziet men hoe alles in vriendschap verbonden is. Niets scheidt zich van het andere, zodat wanneer het ene vluchtig is, het het zware met zich mee naar boven trekt. En wanneer het

zwaardere prevaleert, moet het lichte en vluchtige zich laten binden. Beide adelaars, waarvan de ene vleugels, doch de andere geen vleugels heeft, beelden dat in de filosofische boeken heel duidelijk voor ons uit. Bij de wedkamp tussen de valk en de reiger vindt men hiervan een waar voorbeeld, want de laatste heeft de voorkeur boven de eerste vanwege zijn snelle vlucht. Die echter is weer sterker dan de ander en kan alles met zijn klauwen bedwingen en verscheuren. Doch beiden storten uiteindelijk ter aarde en de zwaardere drukt de lichtere naar de grond. Een tegenspel geeft ons de kunstig gesneden duif van de filosoof Archita van Tarentum[61], die uit zichzelf bewoog en waarvan het zware hout door de lichte lucht die erin opgesloten was, de hoogte in ging en daardoor vloog. In de chemische werkzaamheid hebben de vluchtige dingen de voorkeur boven de vaste, doch zij worden door de zuiverheid van de vaste uiteindelijk overwonnen en gebonden. Mettertijd worden de vleugels van de adelaar korter en zal uit twee vogels een grote struis opgroeien die het ei kan verteren. Zijn zware last drukt hem naar de grond en houdt hem op aarde, opdat hij zich voortaan niet meer in de lucht kan verheffen. Zo beperkt[62] zijn zijn vleugels.

Over deze en andere, soortgelijke vogels, schrijft Hermes (zoals de auteur van de *Aurora*[63] in H. 5 beweert) aldus: "Ik beschouw de vogel die door de wijzen geëerd wordt, en kwam tot de ontdekking dat deze in Ram, Kreeft, Weegschaal en Steenbok zou kunnen vliegen. Maak hem daarom stabiel uit louter

---

[61] Filosoof, stichter der wiskundige mechanica, 428-347 v.Chr., vriend van Plato. Ontwierp een straalvliegtuig in vogelvorm, genaamd De Duif, dat op stoom werkte. Het zou 200 m. hebben gevlogen.
[62] "kostbar." In deze context is dat in de Duitse betekenis van 'beperkt' wel toepasselijk. Het Latijn echter geeft: *licèt pennas speciosas habeat*: "hoe schoon de vleugels die hij heeft ook zijn."
[63] *Aurora Consurgens* (Het Opkomende Morgenrood), H. 5, Pseudo-Aquinas, geïllustreerd alchemistisch werk, 15e eeuw n.Chr.

mineralen en rotsachtige gebergten[64]. Daarover schrijft ook Senior[65] in de *Tabula*, waar men ze beiden ziet, vluchtig en zonder veren, waarbij de een de staart van de ander met de snavel vasthoudt, opdat zij niet[66] kunnen worden gescheiden. De natuur heeft bedacht, dat altijd het zware van het lichte wordt opgeheven, en dat het lichtere op zijn beurt weer door het zware wordt gebonden. De auteur van het volkomen geheimenis is daar een duidelijke getuige van. Deze leert, dat zowel de zeven geesten der mineralen als de bewegende ster, met evenzovele metallieke lichamen ofwel fixaties overeenstemmen. Vandaar dat de geoefende chemicus Aristoteles schreef, dat wanneer de geest reeds lichaam en ziel heeft opgelost, en heeft teweeggebracht dat ze in die vorm bestaan, ze daar niet steeds in blijven als men zich er niet geheel meester van maakt. Die bemachtiging is een vereniging met het lichaam waarvan gij aanvankelijk de scheiding gemaakt hebt. In dit lichaam wordt de geest gefixeerd en gebonden.

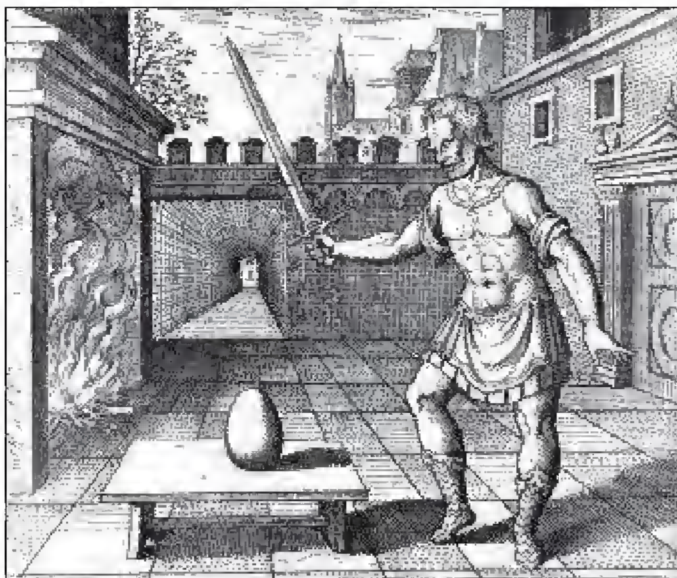
Bonus[67] meldt, dat in kamfer de lichte elementen de overhand hebben op fixeren. Dat zou men kunnen zien aan het feit dat ze aan de lucht vervliegen. In het kwikzilver, de bloem van zwavel ofwel het *floribus antimonii*, zout, het bloed van de hertshoorn, sal-armoniak en dergelijke, stijgt met de lucht ook de aarde op en gaat die over de helm[68]. En ze zijn niet te scheiden. Bij goud, glas, diamant, amaril, granaat en dergelijke, blijven de elementen lange tijd ongeschaad bij elkander staan. Als ze met het geweld van het vuur worden verdreven, blijft aan het overige de aarde kleven. Van de andere brandbare dingen is door destillatie

[64] Het citaat wordt niet door afsluitende aanhalingstekens gemarkeerd, maar zal hier eindigen.
[65] Senior Zadith Filius Hamuel, *Tabula Chemica*, 1566.
[66] *ne facilè*: "niet gemakkelijk."
[67] Buono Lombardo di Ferrara, medicus, auteur van scholastisch en alchemistisch werk, 14e eeuw n.Chr.
[68] De opbouw op een destilleerkolf die de damp opvangt en verder leidt.

heel gemakkelijk het ene van het andere te scheiden, zodat op de bodem van het vat as overblijft, doch het water met de lucht en het vuur over de helm stijgt. Daarom moet men niet letten op deze laatste ongelijke samenstelling, die niet vast verbonden is; noch op de eerste vermenging welke, ofschoon zij enigszins hard is, toch nog vluchtig is; doch alleen op de centrale, vaste, gefixeerde verstrengeling. Men moet alleen overwegen hoe de ongevleugelde vogel de gevleugelde kan fixeren. Anders gezegd, of de vluchtige substantie kan worden gefixeerd door de gefixeerde substantie.

Zinnebeeld VIII van het geheimenis der natuur.

Neem het ei en splijt het met het gloeiende zwaard.

Bijschrift VIII.

Een enkele vogel is op deze aard' te zien
Wiens ei uw aandacht vangen moet
Wilt gij de dooier van het wit doen vliên
Neem dan Vulcanus' zwaard, dat het splijten doet
Want deze biedt aan Mars zijn diensten aan
Opdat uit het jonge hoen uw beloning zal bestaan

Toelichting VIII.

Er is zo'n groot aantal vogels, dat men onmogelijk al hun soorten kan benoemen of tellen. Over een zekere grote vogel op een klein eiland in de oceaan, meldt Ruc[69], dat die een olifant in zijn klauwen neemt en met zich meevoert de lucht in. In India en Amerika pronken vele soorten papagaaien, raven en ander gevogelte. Het ligt echter niet op de weg van de filosofen om alle eieren daarvan te benoemen. De Egyptenaren verdelgen jaarlijks krokodilleneieren met het zwaard, net alsof zij daar een wet voor hebben. De filosofen echter verpletteren hun ei met het vuur; niet alsof het geheel vernietigd of tot stof ontbonden zou moet worden, doch opdat het gaat groeien en een nieuw leven krijgt. Wanneer een jong hoen uit de schaal breekt, kan men dat niet de vernietiging van het ei noemen. Het is eerder een vermeerdering. Wel is het zo, dat er eind komt aan de vorm ervan, en het ovaalronde verandert in een tweepotig dier dat vliegt en veel edeler is dan zijn vorige gestalte.

In het ei liggen het mannelijke en vrouwelijke zaad samen in een schaal verborgen. Het geel ervan - de dooier - formeert door het mannelijke zaad met zijn innerlijke kracht de belangrijkste ledematen, alsook de ruggengraat. Het eiwit echter - als de geronnen materie die zich schikt voor de groei van het jong - formeert de uiterlijke huid. De uiterlijke warmte is het eerstbewegende[70], dat door het circuleren van enkele elementen en door verandering van het een in het ander, een nieuwe gestalte toebereidt, die alleen uit de drang der goedmoedige natuur voortvloeit. Het water gaat de lucht in, en de lucht het vuur in. Het vuur echter gaat de aarde in, die - wanneer alles een geheel is geworden - zijn specifieke vorm verlaat en een

---

[69] "meldet Ruc." Latijn: *Ruc dicta*: "Ruc genaamd." Het gaat dus niet om een auteur Ruc, maar om de vogel Roc (Perzisch: *Rukh*).

[70] *primum movens*. Het betreft een term van Aristoteles; *Metaphysicis et Physicis*, Liber XII.

vogel vormt van het geslacht waarvan er voordien slechts een ei was. De zinnebeeldige voorstelling, waarin het ei met een gloeiend zwaard moet worden gekliefd, komt hieruit voort, dat Vulcanus naar de aard van een voedstermoeder zijn jong een vrolijk gewenste entree in het licht geeft, net zoals Pallas kreeg, de godin der wijsheid, die aan de hersenen van Jupiter ontsprong.

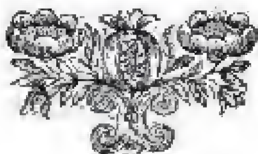
Dit is wat Broeder Basilius Valentinus schrijft: "Mercurius is op bevel van Mars door Vulcanus opgesloten en wordt niet eerder losgelaten, dan wanneer hij geheel gestorven is en de rotting[71] heeft doorlopen." Doch deze dood is een nieuw leven en gelijkt op een ei waarvan de vernietiging een jong hoen heeft voortgebracht. Ook een kind in de baarmoeder van een vrouw is veel volkomener aan krachten en wasdom wanneer het de wereld heeft aanschouwd, dan toen het nog in de baarmoeder opgesloten lag. Ja, ook wij, die dit tijdelijke verlaten en de weg gaan zoals de hele wereld die gaat, treden na de dood binnen in iets wat veel volmaakter is, en verkrijgen in plaats van het sterfelijke leven een afbeelding der onsterfelijkheid.

Lullius noemt het vurige zwaard dikwijls een spitse lans, of een snijdend zwaard dat de lichamen doorboort, omdat ook het vuur alles poreus en vol gaten maakt, opdat het water erin door kan dringen, kan oplossen en het harde week en soepel maken. In de maag van de roofzuchtige aalscholver worden lange, ronde wormpjes gevonden, die hem dienen in plaats van het vuur wanneer hij palingen vangt en opslokt. Ze vallen de vissen in de maag meteen aan en ze doorsteken die als naalden, opdat ze spoedig verteerd worden. Net zoals hitte soms enorm steekt en brandt, voert omgekeerd het steken de kracht van het vuur uit. Daarom kan men dat manmoedig een gloeiend zwaard noemen, en daarmee klieft men het ei der wijzen.

---

[71] *putrefactus*. Het betreft het vijfde stadium in het alchemistische proces, naar de indeling van Sir George Ripley.

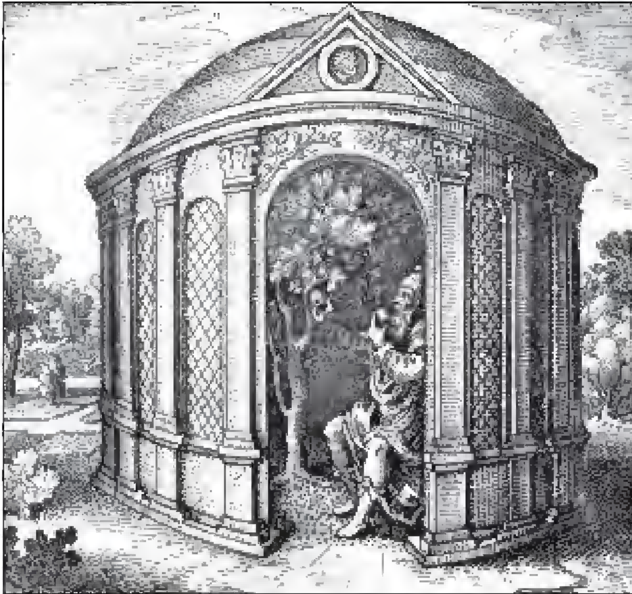
De oude filosofen hielden deze deling voor een goed gematigde warmte, zoals Morfoleus in de *Turba*[72] overweegt: "De witte meesters moeten in de aanvang door trage warmte hun vochtigheid wegwerken, zoals men bij het uitbroeden van het ei kan zien. Doch wanneer zij al te sterk het vuur aanjagen, verhardt hun vat en kan de vluchtige geest met zijn metallieke lichaam er niet uitgehaald of bereikt worden." Nu zou men kunnen vragen, bij welke vogel dit ei past. Hierop antwoordt Moscus: "Geen enkel werktuig kan ooit zonder het witte poeder van de filosofen bereid worden. Slechts uit dit witte poeder, helder en duidelijk gekenmerkt met zijn ster en aan een witte steen ontsproten, wordt het werk aan het ei bereid." Niettemin hebben de filosofen het ei altijd verzwegen, en er nooit melding van gedaan van welke vogel het afkomstig is.

[72] *Turba Philosophorum*, De Bijeenkomst der Wijzen, alchemistisch werk met dialogen, 12e eeuw n.Chr. Mogelijk eerder opgesteld door Archelaos, leraar van Socrates, 5e eeuw v.Chr.

Zinnebeeld IX van het geheimenis der natuur.

Sluit de boom op, samen met de oude man in het huis waarin dauw is, opdat hij - wanneer hij van de vruchten eet - zich verjongt.

Bijschrift IX.

De gulden appelboom in Sophia's[73] gaard
Stop in het glazen huis, met deze man, oud en grijs
Bevochtig ze met dauw, houd ze binnen bewaard
En na een tijd vindt gij het loon als prijs
Wanneer de oude de vruchten heeft verteerd
Is tevens zijn ouderdom in jeugd verkeerd

[73] Wijsheid.

Toelichting IX.

Alles wat de lengte, diepte en breedte, dat wil zeggen, zijn oorsprong, wasdom en vermeerdering ingaat, heeft volmaaktheid bereikt en plant zich voort. Doch daarna neemt het weer in kracht af, veroudert en sterft, zoals wij dagelijks aan dieren en planten zien. Wanneer de mens zeer oud is geworden, verliest hij zijn krachten en ijlt hij dagelijks meer en meer op het graf toe, tot hem dat uiteindelijk ook ten deel is gevallen. Niet zonder reden lijkt ouderdom op een lamp die, wanneer de olie opdroogt, steeds meer van zijn schijn verliest. En net zoals de lamp een lont, vet en vuur bevat, heeft de mens aderen, leven en vochtigheid.

De lont zijn de levende aderen, samen met de ingewanden en ledematen. Het vet zijn de elementaire vochten. Het vuur is de bekende natuurlijke warmte van de mens. Weliswaar ontbreekt het hem aan vlammen, maar het is dan ook geen echt vuur. De vettigheid van de lamp is olieachtig. De elementaire vochten van de mens echter zijn, net als het begin van het zaad, waterig. Zoals de lamp ten slotte uit gebrek aan olie helemaal uitgaat, zo verteert ook de mens door ouderdom, tot hij uiteindelijk geheel vergaat en dan sterft.

Over de adelaar leest men, dat zijn snavel krom wordt als hij oud wordt, waardoor hij niet meer kan eten. Dan is hij, omdat de natuur hem geen nieuwe snavel schenkt, des doods. De herten werpen jaarlijks hun gewei af en de slangen hun huid. De kreeften trekken nieuwe schalen aan; niet alsof zij van de natuur een nieuw elementair vocht hadden verkregen, doch opdat iedereen het kan zien en merken[74]. De mens echter kan op geen

---

[74] *non quidem revera, quia absumptum humidum radicale illis non restituitur, sed quoad aspectum*: "zeker níét (om de waarheid te zeggen) omdat het vocht

enkele andere manier dan alleen door de dood vernieuwd en verjongd worden, hetgeen een aanvang van de eeuwigheid is. Wel kunnen zijn ledematen uiterlijk worden versterkt, en kunnen zijn grijze haar en rimpels van buitenaf worden verdreven. Lullius heeft beweerd dat hij dat kon doen met behulp van de kwintessens, en Arnoldus[75] met behulp van het drinkbare goud. Eerst echter moet de oude man in het dauwende huis worden gebracht, gespijzigd met de vruchten van de boom en daardoor verjongd worden. Enkele kruidenkundigen melden over de myrabolans[76] dat ze zulk een werking hebben, dat ze grijze haren verdrijven, het bloed reinigen en het leven verlengen. Doch velen trekken het in twijfel en vermoeden dat het bij zulk een succes een kwestie van blind geluk is, omdat ze ook nog andere dingen kunnen verrichten.

Marsilius Ficinus[77] meldt in zijn boek *De conservanda studiosorum vita*[78], dat om het leven van een mens te verlengen, men hem dagelijks aan de borsten van jonge vrouwen moet leggen en hem met hun melk moet spijzen en verzorgen. Anderen daarentegen schrijven hem slangenvlees voor, dat hij dagelijks moet eten, wat echter bij een hoge leeftijd al te hard lijkt en men niet aan duizenden mensen kan geven, ook al zou de proef bij velen succesvol zijn. In het boek van Paracelsus over het lange leven vindt men, dat door een sterke indruk te maken op de zieke, genezing zou kunnen volgen, en een grijze man er zijn jonge haren en krachten mee terug kan krijgen.

---

dan radicaal wordt weggenomen en niet weer wordt opgebouwd, maar daar lijkt het wel op."

[75] Arnoldus de Villanova, medicus, chemicus, natuurkundige en alchemist, 1235-1311 n.Chr.

[76] De myrabolan is een vrucht van diverse soorten bomen. Bevat tannine, een polyfenol, die ook tegenwoordig nog in gebruik is als natuurlijke verfstof.

[77] Marsilio Ficino, humanistisch filosoof en vertaler, 1433-1499.

[78] 'Over het behouden van het ijverige leven'.

Het valt te proberen, doch ik voor mij houd dat voor inbeelding. Men schrijft over een volk in Libië, de Pfylli[79] genaamd (die dubbele ogen en kelen hebben), dat mensen en dieren betoverd worden door hen slechts aan te zien. Vandaar dat Vergilius erover dicht: *Nescio quis teneros oculus mihi fascinet agnos*[80]. Hier nu, wordt de oude man zonder dat hij wordt aangekeken, door de boom verjongd, want het sap van de rode voet daarvan en van de rijpe vruchten dringt ook in het gebladerte door, en geeft vanwege zijn lichte verteerbaarheid een dusdanig goede voeding, dat er in de maag niets onreins of overbodigs van overblijft. De oude man zit vol witte vochtigheid, vandaar dat hij witte haren heeft, doch de vruchten veranderen hem zo spoedig, dat hij jong en fris wordt en zijn jonge gestalte herkrijgt. Vandaar dat de oude filosofen het volgende gezegde bezigden: 'De Steen der Wijzen is in het begin oud (dat wil zeggen, wit). Dan pas verjongt hij zich (wordt rood), omdat de rode kleur aan de jeugd wordt toegeschreven[81]'.

Nu moet de oude man, overeenkomstig het zinnebeeld, samen met de boom worden opgesloten. Niet onder de vrije hemel, doch in een huis. En ook niet droog, doch bevochtigd met dauw. Het lijkt weliswaar een wonder der natuur te zijn, wanneer een boom op een afgesloten plek groeit, doch wanneer hij maar vruchten draagt, wijkt het wonder, nu hij op een andere wijze zijn bodemvochtigheid kan behouden. De wasdom van de boom komt uit de aarde, die met volle lucht is aangevuld en hem zijn voeding geeft. Dat wil zeggen, de aarde, doormengd met louter vochtigheid, verschaft daarmee de boom via zijn wortels in de stam en via de vaten een sap waaruit ooft, loof en bloemen ontspruiten.

---

[79] Die als slangeneters bekendstonden.

[80] "Ik weet niet welk kwaadaardig oog mijn lammeren heeft betoverd." Vergilius, *Ecloga Tertia*, 103.

[81] Noch het Duits, noch het Latijn markeert het gezegde, maar zonder twijfel eindigt het hier.

In deze natuurlijke werking wedijveren alle elementen met elkaar. Het vuur maakt de allereerste beweging, als het werkende. De lucht breidt het verder uit en drijft het door zijn vochtigheid naar buiten. Het water echter verfrist, en geeft voedingssap. De aarde behoedt het. Waar men echter overvloed aantreft, geschiedt het omgekeerde en treedt de lucht weer het water binnen, en het water de aarde. Begrijp onder het vuur de warmte der natuur, die met zijn zaad onder de invloed der sterren voortdurend wordt voortgeplant; net zoals het ijzer niet aflatend de gloed ondervindt wanneer het door de smid gedreven wordt.

Niet alleen echter is deze tanende verdamping de boom in zijn verdere wasdom behulpzaam opdat hij vruchten geeft, doch het brengt de oude grijsaard ook opnieuw kracht en jeugd. Bij uittering en een algehele verzwakking plegen de artsen in het algemeen een warm bad aan te bevelen, dat wel vaker zijn werking toont. Wanneer men hier echter de kwestie goed bekijkt, is de boom de dochter van de oude grijsaard, en werd zij - net als Daphne[82] - in een boom veranderd. Vandaar dat de oude man zich des te meer in de jeugd kan verheugen, omdat die haar oorsprong aan hem dankt.

---

[82] Omdat Apollo de god Eros bespotte vanwege diens kleine gestalte, schoot Eros Apollo een gouden pijl in het hart. Daphne echter - op wie Apollo verliefd was - schoot hij een loden pijl in het hart, waardoor zij niemand meer zou beminnen. Achtervolgd door Apollo werd zij door haar vader - de watergod Peneus - gered, die haar in een laurierboom veranderde.

Zinnebeeld X van het geheimenis der natuur.

Geef het vuur het vuur, het kwik het kwik; zo is het genoeg.

Bijschrift X.

Zoals één ding de wereld gans tezamen brengt
En alles zich verheugt aan overeenkomstigheid
Om 't geluk te vinden: zorg dat zijn vermengd
Kwik met kwik, en vuur naar vuur geleid
Hermes gelijkt Vulcanus, doch Hermes is snel weggeraakt
Cynthia[83] lost op en dan Apollo vlijtig maakt

[83] Cynthia Arthemis, Griekse maangodin die op de berg Cynthus geboren zou zijn. Tweelingzuster van Apollo.

Toelichting X.

Als de filosofen schrijven, dat men vuur aan het vuur, en kwik aan het kwik moet geven, is dat alleen met het verstand en naar de letter te begrijpen. Zij willen hierdoor slechts de macht van het vuur versterken en het kwik nog groter maken, hoewel het verder geen nieuwe kracht bewerkstelligt. Iedereen verheugt zich in zijns gelijken, en wordt erdoor verhoogd en vergroot. Vandaar dat de artsen voorschrijven, dat een bepaalde gesteldheid met een tegengesteldheid wordt verdreven, in de opvatting dat hierdoor het andere wordt verdelgd. Het vuur wordt door het water gedood, doch waar men aan het vuur nog een vuur toevoegt, merkt men daarvan de verdubbelde kracht.

De poëet dicht hierover dan ook terecht: *Et Venus in Vinis ignis in igne furit*[84]. Doch vuur en vuur, en kwik en kwik lopen onder elkaar zeer uiteen, want er zijn vele verschillende soorten vuur en kwik. Daar komt bij, dat ook hitte en koude door hun tegengestelde natuur tegenover elkaar staan. En datgene wat op de ander lijkt, trekt het zijne naar zich toe. Dat zien wij bij de mens van wie een ledemaat door het vuur verbrand is, en die deze weer bij het vuur houdt, opdat de ene hitte de andere eruit trekt. Of wanneer een van zijn ledematen door de koude is bevroren, dat hij die in het koude water steekt en daardoor de koude verdrijft.

Een groter licht verduistert het kleinere. Zo overwint ook het sterkere vuur het geringere. Aan de aderen van de ledematen van de mens moeten altijd een gematigder hitte en koude worden toegevoerd dan die, welke er vóór de gebeurtenis waren. Dan wordt de oude situatie hersteld, en wordt het ene door het andere eerder verkwikt dan opgeroepen. Dat het naar

[84] Lees: *Est Venus*, etc.: "Wanneer Venus in de wijn is, raast het vuur in het vuur." Ovidius, *Ars Amatoria* (De Kunst van het Liefhebben), Liber Primus, 244.

buiten trekken van de koude met het koude water, en van de brand met het vuur, plaatsvindt en dat ze worden geneutraliseerd, is overeenkomstig de natuur en geloofwaardig. Daarentegen zijn alle snelle veranderingen gevaarlijk. Men zou zich daar niet aan moeten wagen, doch wel aan hetgeen geleidelijk aan plaatsvindt. Vandaar dat men zegt, dat het vuur eensdeels innerlijk verborgen ligt en het de essentie is voor de filosofische onderwerpen; maar voor het andere deel ook uiterlijk wordt aangetroffen, zoals aan het kwik te zien is.

Het innerlijke vuur is dubbel zo bekwaam vanwege zijn vurige kracht, hoedanigheid en werking, terwijl het uiterlijke in zijn eentje slechts op eenvoudige wijze begrijpelijk is[85]. Daarom moet men aan het innerlijke vuur een uiterlijk vuur, en aan het kwik een kwik geven, wanneer de kunst gestopt moet kunnen worden. Bij het koken en week maken van harde, rauwe dingen, zijn vuur en water nodig, want het water lost het harde op en dringt binnen wat reeds bijeen is. Het vuur brengt er zijn kracht op over en beweegt het.

We vinden daarvan een voorbeeld bij de vissen die gekookt worden. Aanvankelijk vormen deze een vast geheel, doch ze worden door de macht van het water en het vermogen van het vuur opgeblazen, zachtgekookt en tot een brij gekookt. De hitte van het vuur maakt het water dun en verandert het door zijn koken in een lichte en luchtige substantie. Het vuur lost door zijn hitte de harde delen op, zodat de harde vrucht of het vlees tot water wordt, en uiteindelijk geheel in lucht wordt omgezet. Het vuur en het kwik zijn dus het vuur en het water, en tegelijkertijd ook de rijpe en ruwe delen, waarvan de ruwe door het koken moeten rijpen, doch de rijpe door het vuur en de geheime natuur van het water van overvloed gezuiverd worden.

---

[85] *Internus ille ignis est aequivocè propter igneas qualitates, vires & operationes, externus univocè*: "Het innerlijke vuur heeft zijn eigenschappen, deugden en werkingen, die overeenstemmen met die van het uiterlijke vuur."

Boven alles echter past het ons te weten, dat zowel het vuur als het kwik nodig is voor het werk van de filosofen. De wijze Empedocles stelt van alle dingen twee beginselen vast: een precieze verbinding of vriendschap, en een vijandschap daarvan. Door de vijandschap beeldt hij de vernietiging uit, doch door de vriendschap duidt hij de wasdom aan. De strijd tussen het vuur en het water is heel duidelijk te zien en iedereen voor ogen te houden. Want het vuur zorgt ervoor dat het water vluchtig wordt en vervliegt, en het water blust het vuur. Niettemin kan bij beide vriendschap en een band opgewekt en gevestigd worden. Met behulp van het vuur wordt een nieuwe voortbrenging opgewekt en het water tot lucht gemaakt. Ook wordt door het vuur het water tot een harde steen gemaakt. Aan deze twee oorspronkelijke elementen ontsproten ook de overige.

Het water is een hemelse materie en de eigenheid van alle lichamelijke dingen. Het vuur - de vorm - beweegt en bereidt het. Zo brengt Mercurius de materie over, en[86] het vuur of de zwavel de vorm, opdat deze beide werkzaam worden en aan zichzelf werken, zich bewegen, oplossen, stollen, veranderen, kleuren en ook rijpen. Daarom heeft men hulp nodig van buitenaf, want zonder die kan niets worden bewerkstelligd. Net zoals een smid zonder hamer of vuur niets kan uitrichten, kan ook een filosoof zonder zulk werktuig (vuur en water) nooit iets bereiden. Sommigen noemen dit water een water der wolken, en het vuur iets toevalligs[87]. Zonder twijfel voert dit water, omdat het door zijn destillatie lijkt op de dauw in mei, zijn subtielste delen de hoogte in.

---

[86] *sic aqua seu Mercurius hic materiam praebet*: "of reikt het water op deze wijze aan Mercurius de materie aan."
[87] Strekking onduidelijk. Latijn: *occasionatus*; een term uit de scholastiek waarmee men het toevallige of onbedoelde aangaf. Mogelijk bedoelt Maier dat het vuur grillig of onvoorspelbaar is.

Wanneer men een ei opent en van binnen geheel en al leegmaakt, het vervolgens met meidauw vult en de opening weer afsluit, trekt de zonneglans het naar boven, alsof het zwevend is. Zo ook verheft zich het filosofische ei door zijn meidauw, want hierdoor wordt het verheven en toebereid. Dit water is de azijn aller azijnen, die het gehele lichaam in een pure geest verandert. Net zoals een azijn tweeërlei eigenschappen heeft, ze het centrum binnenbrengt en ze aantrekt, zo ook lost het water de lichamen op en stolt ze, zonder dat ze opnieuw kunnen worden gestold, want daar is hun wezen niet naar.

Het is dus het water uit de kleine bron van de Parnassus, dat - tegen de natuur van de andere bronnen in - naar de bergtop stijgt en aan de hoef van het vluchtige paard Pegasus is ontsprongen. Ook is evenwel het werkzame vuur nodig, dat tempert en als het ware door een omheining van graden geheel en al geboeid is. Net zoals de zon vanuit Ram, Leeuw binnentreedt en haar graad van warmte steeds verder verhoogt, zo moet ook het vuur der filosofen toenemen. Per slot van rekening moet het filosofische kind door zijn voedsel - het vuur - worden gevoed, opdat het kan groeien en toenemen.

Zinnebeeld XI van het geheimenis der natuur.

Was Latona wit en verscheur de boeken.

Bijschrift XI.

Latona houdt de dubbel-tere vrucht gedekt
Die stamt van Jupiter, hetgeen men weten moet
De zonnesproeten hebben nu de maan bevlekt
Dat deed dan ook haar aangezicht geen goed
Was nu Latona wit, dan vinden zij elkaar
Verscheur alle boeken; vreugd' voor u is daar[88]

[88] Latona is de godendochter van de Titanen, door Jupiter zwanger gemaakt van een tweeling: Apollo (god van de dag = zon) en Diana (godin van de nacht = maan). Latona mocht haar kinderen niet baren in een land waar de zon scheen. Uiteindelijk kon zij baren onder een watergewelf, dat de zon buitensloot.

Toelichting XI.

De geschriften van de auteurs lijken zodanig tegen elkaar in te gaan, dat een ware zoeker totaal zou kunnen gaan twijfelen aan de gelukkige afloop van zijn werk. De erin opgenomen allegorische, dus verbloemde zegswijzen vallen zo zwaar, dat ze meer verwarring scheppen dan dat ze nut hebben. Dan kan uit al hun boeken niets worden toegepast dat blijvend is. En waar de goddelijke wijsheid het verstand niet verlicht, zullen alle ijver en kosten vergeefs zijn aangewend. Verder bevelen de filosofen behalve het verstand ook een welgeoefende hand aan, zonder welke het andere niet kan bestaan. De praktijk kan namelijk nooit zonder theorie bestaan. En niemand is zo naïef dat wanneer hij duizendmaal heeft gefaald, hij die weg niet verlaat en de weg der natuur zoekt.

De filosofen hebben hierover gezegd, dat niemand ooit hun arbeid ter hand heeft genomen en er niet een aantal keren in heeft gefaald. Zulke fouten zijn dan ook de leermeester der kunst. Al zou iemand ook duizend jaar leven, en al zijn levensdagen slechts doorbrengen met destilleren, zou hij zonder ervaring toch niets werkelijks teweegbrengen of kunnen bereiken. Zonder het ijverig lezen van de auteurs en voortdurend mediteren, wordt nooit iets verkregen. De verbeteraar van onze omstandigheden wenkt en roept ons. Door vlijt wordt onwetendheid uit de weg geruimd en wordt het menselijke verstand naar de waarheid en de volmaakte wetenschap geleid. Daarom is het nodig, dat ons verstand door het ijverig lezen en onderzoeken van de natuur gescherpt wordt, voordat wij aan het werk gaan. Hierdoor wordt de waarheid ontdekt en verkrijgt de begerige zoeker naar de kunst er de goede vruchten van.

Wie echter zonder dit lezen en studeren klakkeloos aan het werk gaat, probeert slechts te zien of de kunst de natuur volgt, doch

niet, hoe de kunst zich naar deze zou kunnen richten. Het is onmogelijk om het filosofische geheimenis met vrucht te bereiken zonder te lezen. De filosofen schrijven hierover, dat zij zich naar het werk begeven zoals de ezel naar de kribbe waar het hooi ligt, want zij weten niet waarheen zij eigenlijk hun mond richten, behalve dat zij zich door hun uiterlijke drang naar de kribbe wendden. Doch opdat niemand zich al te zeer met zulk een ondoorgrondelijke zee of wijdlopige studie ophoudt en afmat, tonen de filosofen hen via het hier gegeven zinnebeeld, dat Latona wordt gewassen, en sporen zij hen tegelijk aan de boeken te verscheuren, opdat niet de harten van de zoekenden verscheurd worden. Want er zitten zo veel donkere zegswijzen in de uitgegeven boeken, dat ook de auteurs zelf ze nog nauwelijks kunnen begrijpen. De meesten hebben slechts uit afgunst en om anderen te verleiden, de pen laten vloeien om de individuele zoeker op te houden en diens werk te belemmeren.

Om uit te zoeken waarom Latona moet worden gewassen, is moeite en werk nodig. Zij bestaat uit een samengesteld, onvolmaakt lichaam van de zon en de maan, zoals de *Clangor buccinae*[89] vermeldt. De poëten dichten over haar, dat zij de moeder was van Apollo en Diana, hoewel sommigen haar slechts voor de voedstermoeder houden. Diana was de eerste die aan het licht trad (vandaar dat de witte maan in het werk van de filosoof als eerste gezien wordt), waarna zij op die dag bij de nageboorte van haar broeder Apollo de functie van voedstermoeder kreeg.

Eigenlijk is Latona echter een van de twaalf Egyptische goden. Aangezien van oudsher voor vreemde volkeren verschillende

---

[89] 'Het Geluid van de Hoorn'. *De Alchimia opuscula complura veterum philosophorum*, Deel 2, Clangor Buccinae, Francoforti, Cyriaci Iacobi, 1550. Bevat ook het *Rosarium Philosophorum*. De hoofdstukken staan op naam van diverse geleerden, waaronder Raymundus Lullius, scholasticus, 1235?-1315? n.Chr.

verbloemde zegswijzen werden gebruikt, konden slechts weinig Egyptische priesters haar betekenis goed begrijpen. Zij maakten zich voorstellingen van dingen die in de natuur niet voorkomen, en verzonnen valse, onbekende goden. Door deze valse waan werd ook voor Latona, als de moeder van Apollo en Diana, een prachtige en met goud opgesmukte tempel gebouwd die, net als de tempel van Vulcanus in Egypte, in hoog aanzien stond. Deze Latona is heel grof en zwart en met veel vlekken in haar gezicht bezoedeld, reden waarom zij door de kunst via wassen moet worden gereinigd.

Sommigen willen van kwik dat uit wit lood is gesublimeerd, en uit talk, een olie en schmink bereiden[90], waarmee zij de huid van buiten bestrijken. Hun strijksel valt er echter meteen weer af, omdat dat slechts een overbemest wezen is, dat niet in de huid is binnengedrongen. De wijzen der natuur hebben geen ontzag voor een schmink die op bedrog van het oog is gericht en niet in het binnenste van het lichaam doordringt, doch leren vrijelijk, dat het aangezicht en de huid van Latona doordringend gewassen moeten worden. Men zou zich kunnen afvragen, hoe dit volbracht moet worden. Ik geef de raad, dat men Latona allereerst moet zoeken en herkennen. Als zij in een slechte omgeving is opgegroeid, moet men die door gasvorming verbeteren. Mocht haar afkomst echter iets hoger zijn, moet zij eerst verlaagd worden en in mest begraven. Daar wordt zij tot het witte lood gemaakt, dat na zijn voltooiing de hoop vormt tot het rode, te weten het begin en einde van het Werk.

[90] Zie ook toelichting XXII.

Zinnebeeld XII van het geheimenis der natuur.

De steen die door Saturnus voor zijn zoon Jupiter werd aangezien, en die hij had verslonden en weer uitgespuwd, wordt ter nagedachtenis aan de sterfelijke zielen op de berg de Helicon gezet.

Bijschrift XII.

Waar is de mythe over Helicon vandaan gekomen
En dat verwacht wordt dat men op zijn hoge top geraakt?
Een gedenkzuil staat daar, als Jupiters zoon ingenomen
En wederom op de zetel der Muzen uitgebraakt
Zoek naar het woordbegrip om de arbeid te doorgronden
Aangezien slechts in Saturnus de steen kan worden gevonden[91]

---

[91] Maier verwees ook elders naar de Helicon: "Ik doel op de berg Helicon of de Parnassus, waarin Pegasus een bron van eeuwig stromend water opende

Toelichting XII.

Aan de allegorische en verbloemde zegswijzen zien we, dat met het woord Saturnus velerlei verbanden kunnen worden gelegd en uitgelegd. De astronomen scharen hem onder de planeten aan de hemel. De voorlopers van de chemie noemden hem het lood, als het geringste metaal. De heidense dichters hielden hem voor de vader van Jupiter, en de zoon van Caelus. De interpreten van de fabels houden hem voor de tijd. En hoewel iedereen hier zijn interpretatie weet te geven, heeft nog niemand van hen gemeld waarom Saturnus, voordat Jupiter[92] er was, zijn kinderen heeft opgegeten, de steen heeft verzwolgen en die weer heeft uitgespuwd. Of waarom hij de uitvinder der waarheid wordt genoemd, een zeis en slang[93] bij zich heeft, zwart en uitdagend is en een klompvoet heeft.

Dat laatste menen zij trouwens te kunnen verklaren, wanneer zij opmerken dat de waarheid mettertijd aan den dag treedt en zich van de duisternis zal ontdoen; net als de slang, die door te bewegen er steeds weer vandoor gaat. Of, dat alles in de wereld aan de dood is onderworpen, net als het gras aan de zeis. Zelfs, dat de tijd (Saturnus) de kinderen opeet, dat wil zeggen, weer wegneemt wat hij voordien naar voren heeft geschoven en op de

---

waarin Diana zich waste, voor wie Venus dienstmeid was en Saturnus kamerheer. Dit zal voor de intelligente lezer voldoende aanwijzing zijn, doch de onwetende des te meer in verwarring brengen." *Themis Aurea*, H. 15. Saturnus, ofwel Cronos, was voorspeld dat een van zijn zonen hem zou overweldigen. Daarom at hij voor de zekerheid al zijn kinderen op. Zijn echtgenote verborg hun zesde kind, Zeus (Romeins: Jupiter), en bood Cronos misleidend een bundel aan met een steen erin. Ook die werd door Cronos verslonden.

[92] Jupiter was een van de kinderen van Saturnus. Diens vrouw Ops bracht Jupiter in veiligheid gebracht toen Saturnus zijn overige kinderen had opgegeten. Om hem te misleiden gaf zij hem in plaats van Jupiter een steen te eten. Het gaat dus om hetzelfde thema.

[93] In feite een zeis en een sikkel.

wereld gezet. Toch kon hij de harde stenen noch verteren, noch vermalen, zodat hij ze uit de weg moest ruimen.

Doch dit alles valt niet goed te rijmen. De meesters die in de chemische kunst ervaren en goed geoefend zijn, leggen het heel anders uit en schrijven, dat in de voorbereiding op hun werk Saturnus als eerste verschijnt. Zodra hij zich zien laat, brengt hij de verheugende boodschap dat de waarheid is doorgebroken en de dwaling opgeheven. Niets ontstaat zonder zwartheid, vandaar dat de *Turba* zegt: "Wanneer de materie zwart begint te worden, verheug u dan, want dan hebt ge het begin van uw werk gemaakt. Wanneer het de zwartheid binnentreedt, neem dan aan, dat de sleutel tot het werk is aangemaakt. Want zonder zwartheid is het niets", zoals ook Arnoldus in de *Rosarius* aanvoert.

En in het *Speculum*[94] staat: "Wanneer gij aan het werk zijt, stel dan alles in het werk om een zwartheid te verkrijgen, want dan kunt ge zeker zijn van uw werk. U zit er dan niet naast en hebt tegelijkertijd de rotting verkregen." Even verderop: "De aarde onthult deze zwartheid door lichtelijk en herhaald koken." Vandaar dat de wijzen schrijven: De aarde is Saturnus, Mercurius is het water, Jupiter de lucht, en het vuur is de Zon. De zwartheid van Saturnus is dus een verkondiger der waarheid. Hij heeft een steen verslonden in plaats van Jupiter. De zwartheid, dat wil zeggen, de troebele wolk, bedekt aanvankelijk de steen, opdat men die niet kan zien.

Morienus huldigt dit axioma: "Ieder lichaam dat geen ziel heeft, is duister en verdonkerd." En Hermes: "Neem zijn hersenen en verpulver die met het allerscherpste azijn of de urine van een knaap, tot ze donker worden." Wanneer dit gebeurd is, staan ze

[94] Nu dit in één adem wordt genoemd met Arnoldus (de Villanova), verwijst Maier hoogstwaarschijnlijk naar diens werk *Speculum medicinae*, Leipzig, 1495.

in hun rotting op tot leven. Dan treden de troebele wolken die vóór de dood in en boven zijn lichaam waren weer tevoorschijn. Deze steen wordt, als hij in de witheid binnentreedt, door Saturnus weer uitgespuwd en ter nagedachtenis voor het nageslacht geplaatst op de top van de Helicon. Hierover heeft Hesiodus[95] gedicht: "Onder de zwarte kleur ligt werkelijk een witheid verborgen, die uit zijn buik, dat wil zeggen uit de buik van Saturnus moet worden getrokken."

Vandaar dat Democritus[96] heeft geschreven: "Reinig het tin door een speciale manier van wassen en trek de zwartheid en donkerheid uit hem, dan verkrijgt ge een witheid." De *Turba* zegt: "Voeg het droge bij het vochtige" (dat wil zeggen, de aarde met zijn water) "en kook het tot een witheid." Arnoldus[97] legt dit heel fraai uit in *Novo Lumine, H. 4*: "Daarom moet de vochtigheid, die tijdens het koken de zwartheid onthult, goed in de gaten worden gehouden opdat die niet verdroogt, tot de witheid er doorheen breekt." Iets verderop: "Mijn leermeester berichtte mij, dat deze donkerheid was opgestaan en uit de buik van de zwartheid zou zijn genomen", zoals ook in de *Turba* te lezen is. "Wanneer nu een dergelijke zwartheid is verschenen, wees er dan zeker van, dat in de buik van de zwartheid" (die het eerst verschijnt) "de witheid nog verborgen zit."

Eenzelfde zwartheid als met Saturnus toont ook het lood. Vandaar dat Agadimon in de *Turba* schrijft: "Kook het erts tot zijn zwartheid komt. De filosofen noemen het een munt[98]. Vermeng de delen van ons werk goed, dan zal spoedig de zwartheid wit worden, hetgeen de Saturnus der filosofen, en het lood is." In hun boeken wordt daar veel over geschreven.

---

[95] Grieks dichter, midden 8e eeuw v.Chr.

[96] Grieks filosoof en natuurkundige, 460?-375? v.Chr.

[97] Arnoldus de Villanova, medicus, chemicus, natuurkundige en alchemist, 1235-1311.

[98] "einen Pfennig (eine Müntz)." Het Latijn geeft: *numum*: "munt."

Hierbij past de spreuk van Emiganus[99]: "Wanneer de glans van Saturnus zich in de lucht heeft geworpen, verschijnt er niets anders dan een zwartheid." En Plato zegt in de *Rosarius*[100]: "Het eerste voorschrift van Saturnus is de rotting en het aan het licht brengen."

Waaruit dan duidelijk wordt, dat de filosofen, wanneer zij over Saturnus spreken, een geheel andere bedoeling hebben dan te spreken over de gangbare Saturnus. Die van hen verwekt Jupiter; vervolgens uit Latona, Diana; dat wil zeggen, de volmaakte witheid; en uiteindelijk ook de rode Apollo. Dit is de intredende verandering van alle volmaakte kleuren. De steen die door Saturnus is uitgeworpen, moet ter eeuwige nagedachtenis van de sterfelijke gemoederen worden geplaatst op de bergtop, hetgeen meer dan waar is.

---

[99] Vermoedelijk duidt Maier op een der hoofdpersonen in de *Turba*, te weten Hermiganus. Die spreekt over drie elementen uit het door Maier genoemde citaat, namelijk over Saturnus, de lucht en de zwartheid, en toch is Maiers citaat daar niet letterlijk te vinden. *Turba Philosophorum*, Het LXVIIe dictum.

[100] Althans, daarin wordt hij geciteerd. Het Latijn geeft: *in rosario* (ablativus voor zowel *Rosarius* als *Rosarium*), maar het grondwoord is hier overduidelijk Rosarius, want: *Rosarius Philosophorum*. Niet te verwarren met het *Rosarium Philosophorum sive pretiosissimum donum Dei*: "De rozentuin der filosofen, ofwel het kostbaarste geschenk van God"; alchemistisch werk, 1550.

Zinnebeeld XIII van het geheimenis der natuur.

Het erts der filosofen is waterzuchtig en wil zeven maal in de rivier gewassen worden; zoals Naaman, de opstandige in de Jordaan.

Bijschrift XIII.

Het water deed het erts der wijze zwellen
En op de bron des heils zijn hoop is vast gericht
Terwijl Naaman het feit gaat rondvertellen
Dat 't Jordaans viervoudig bad hem heeft verlicht
Laat daarom ook dit erts door zoete baden stromen
Opdat er voor de plaag gezondheid moge komen[101]

[101] Naaman de Syriër wendde zich tot de profeet Elias om van zijn lepra te worden genezen. Deze schreef hem voor, dat hij zich zeven keer in de Jordaan zou begeven. Naaman ging daarop kwaad weg, want hij vond de wateren in

Toelichting XIII.

Dat Naaman de Syriër op bevel van de profeet zevenmaal in de Jordaan heeft gebaad, wordt aan zijn geloof toegeschreven. En dat hij daardoor bevrijd werd, heeft Gods almacht bewerkstelligd. De lepra die er in het bloed zit - waar de kern van de mens zijn zetel heeft - en die op een vretende kanker lijkt, kan niet via enige uiterlijke reiniging worden genezen en nog minder met het koude water van de Jordaan. Het erts wordt door het wassen en uitsmelten van de troep gezuiverd, tot volmaaktheid gebracht en van lepra ontdaan, zodat ook andere zieken erdoor kunnen worden genezen.

In de natuur is hiervan geen ander voorbeeld te vinden; langs de ordentelijke weg der natuur kan een ware filosofische tinctuur niet worden bereid wanneer niet de hand van de kunstenaar alles goed aanstuurt en van tevoren de ware onderwerpen met hun uiterlijke toebehoren uitkiest. Het zetten van een ontwrichte ledemaat bestaat buiten de natuur alleen in de hand van de kunstenaar. Niettemin is het een groot wonder dat in het barensuur bij een vrouw zich het moederslot of heiligbeen opent, en de ingesloten vrucht als het ware als door een deur naar voren reikt, hetgeen uitsluitend door de goedgunstige Schepper zo wijselijk in de natuur is ingebed.

Het bereiden van de filosofische steen heeft eveneens iets bovennatuurlijks, hoewel het in de natuur plaatsvindt, zoals we zien. Vandaar dat de filosoof in de *Rosarius* het volgende schrijft[102]: "Gij moet weten, dat onze steen een lucht is en uiterlijk zeer vluchtig. In zijn wezen is hij koud en vochtig, doch innerlijk en in zijn verborgenheid heet en droog. Deze koude en vochtigheid - die een zichtbare, natte rook is -

---

zijn eigen land beter. *Bijbel*, II Koningen, 5:9, 10. Het Latijn geeft echter: *Naaman leprosus*: "Naaman de leproos", en noemt de opstandigheid niet.

102 Het Duits markeert de passage als een citaat; het Latijn niet.

verbreekt, verwoest en vernietigt alle lichamen en vlucht voor het vuur. De vurigheid die erin verborgen is, is het warme en droge goud, de allerzuiverste olie en het allerdoordringendste van alle lichamen. Het is zonder enige vluchtigheid, want alleen het hete en droge kleurt in de alchemie. Breng dus het koude en vochtige dat daar zichtbaar is, in hetzelfde wezen als het verborgene en onzichtbare, opdat het heet en droog wordt en met dat wezen één wordt. Dan wordt het samen daarmee doordringend en zal het bij uw voorgenomen projectie naar binnen gaan."

De vochtigheden moeten alleen door vuur worden verdreven. Vandaar dat de temperatuur ervan goed in acht moet worden genomen, opdat de hitte afdoende getemperd is en de vertering niet overijld wordt. Maar, hoe kan een water door een water worden bevrijd? Het antwoord is, dat sommige wateren naar hun uitwerking heet en droog zijn. Van deze soort bestaan vele warme baden, waarin men de filosofische afwassing moet uitvoeren. De filosofen hebben er het volgende over gezegd: Was met het vuur en verbrandt met het water.

Het vuur dat op deze wijze reinigt, en het water dat brandt, zijn slechts in naam verschillend. In het volbrengen van hun taak zijn ze aan elkaar gelijk. Met dit water of met dit vuur moet het erts der filosofen worden afgewassen en van zijn overvloedige vochtigheid ontdaan, en worden uitgedroogd en gereinigd. Over oedeem leest men, dat patiënten zouden zijn genezen deels door zich een halfjaar van dranken te onthouden, deels door in warm zand of paardenmest te worden ingegraven, of in een zweetbad te zitten of in de warme baden zoals men ze in Karlsbad, Wiesbaden en dergelijke[103] gebruikt. Wanneer men de 'zieke' der filosofen wil helpen, moet men hem zonder drank in de hete

[103] *ut sunt Carolinae & Wisbadenses non procul à Moguntia*: "zoals Karlsbad en Wiesbaden, niet ver van Mainz."

lucht van de oven en in de mest[104] leggen en daarin vasthouden. Want beide soorten zieken hebben baat bij de baden, en daarom moeten ze ook worden voorgeschreven.

Bij alles is de warmte het werkzame deel, want die verdrijft de overdaad aan vochtigheid (waterigheid), stoot haar uit en voert haar door de poriën af. De uiterlijke warmte wekt de innerlijke op, dat wil zeggen, wekt de levensgeest ervan op, opdat zij de onreine vochtigheid waardoor de natuurlijke warmte opgesloten wordt gehouden, als de vijand naar buiten drijft. Bij een dergelijke kuur is grote oplettendheid vereist, opdat wanneer de ene ledemaat hulp geboden krijgt, de andere niet te gronde gaat.

Bij de vierdaagse koorts[105] vinden wij naar de oude Platoonse opvatting, dat de grove vochtigheden lijken op de hars van een boom, zoals ze zich in de aderen verzamelen en door de holle aders naar het diepste van de rug trekken. Daarbij verstoppen ze de afvoerende aderen (die anders de vochtigheid uit het bloed wegnemen, afvoeren en door de poortaderen leiden), zodat ze nog maar weinig goeds kunnen bewerkstelligen en uitvoeren. Dan blijft alle slijm in het lichaam. Als er dan niet tijdig voorzorgsmaatregelen worden getroffen, kan heel gemakkelijk waterzucht worden opgewekt, zonder dat een ander deel van het lichaam gekwetst is.

De urinedrijvende artsenijen deugen tot weinig of niets. De laxerende nog minder. Dan wordt namelijk tegelijkertijd ook de afgezette, taaie vochtigheid opgelost en afgevoerd. De zweetdrijvende artsenijen schaden klaarblijkelijk, want die drijven het subtiele helemaal uit de aderen en laten alleen het grove achter,

---

[104] *Iisdem modis hic aeger curando erit, nunc aquis, nunc aêre calido furnorum, nunc simis*: Op dezelfde wijze genas men hier ziekte; nu eens met water, dan weer met hete ovenlucht, of met mest." Hier wordt dus niet het zich onthouden van vloeistoffen genoemd.
[105] Een vorm van malaria.

waardoor de ledematen verzwakt worden. De natuur pleegt door de zweetgaatjes alles wat dik en taai is vanzelf uit te stoten, omdat het haar onmogelijk is om ze de urine in te leiden. Het ene is dus de rivier de Scilla en het andere de rondwervelende Charybdis[106], die een zorgvuldige kunstenaar beide moet zien te ontwijken.

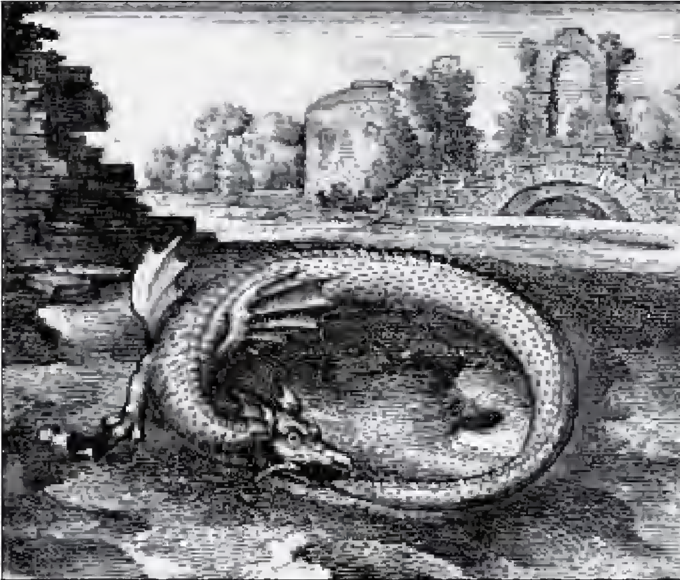
Als nu een mens ziek mocht worden aan lever of milt en daardoor waterzucht krijgt, is hij heel moeilijk te genezen. Het filosofische erts echter, wordt lichtelijk verbeterd wanneer de toestand daarvan meer een toevalligheid dan een hoofdoorzaak als oorsprong heeft[107]. Doch er moet behoedzaam mee worden omgegaan, opdat het - zoals wij reeds betreffende de vierdaagse koorts hebben gemeld - niet door al te grote uitdroging uitmondt in slaapzucht, of door al te veel vochtigheid in waterzucht en te gronde gaat.

[106] Scilla was een veelkoppig monster; Charybdis een draaikolk. Beide zijn Grieks-mythologische figuren. Schepen moesten hen voorbij zien te komen om niet verslonden te worden, respectievelijk te verdrinken.

[107] *In aere autem Philosophico cura non est impossibilis, cum affectus potiùs sit per accidens & secundarius*: "In de lucht is voor de filosoof genezing niet onmogelijk, wanneer de aandoening toevallig mocht zijn, of ondergeschikt."

Zinnebeeld XIV van het geheimenis der natuur.

Dit is de draak die zijn eigen staart opeet[108].

Bijschrift XIV.

De honger het dier zijn staart te vreten leert
Zoals ook vaak de mens met mensenvlees zich voedt
Heeft nu de hongerige draak zijn staart verteerd
Dan kwam het grootste deel der spijs hem tegemoet
Overwin hem met de pijl, met honger en met banden
Laat hem zichzelf doden en hij geeft zich weer uit handen

[108] De Ouroboros = staart-eter.

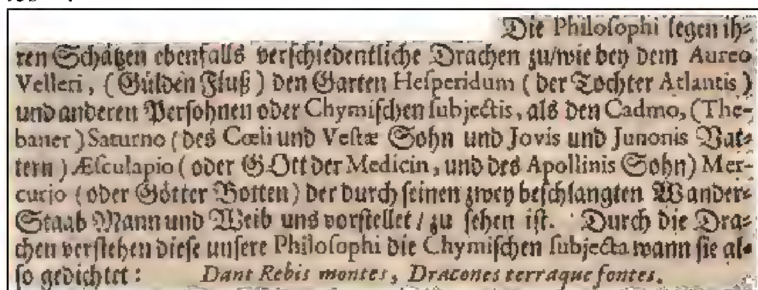
Toelichting XIV.

De antieken hebben bedacht, dat uit een slang die een andere heeft opgevreten, een draak is voortgekomen. Deze was een moordenares en tirannieke achtervolgster van haar eigen soort. Deze soorten komen veel voor in Afrika en hebben een groot deel van de legermacht van Alexander de Grote vernietigd. In Ethiopië bij de Asachaën werden de grootste slangen gevonden, die als korven met elkaar verwikkeld en ineengevlochten hun koppen naar voren staken en de vruchtbare akkers opkropen. Men zegt over enkele Indiase koningen, dat zij twee draken opvoedden, waarvan de ene tachtig, en de andere negentig ellen lang was. Uit het relaas van enkele recente schrijvers valt te lezen, dat ze ook nu nog in Angola te vinden zijn en op grote scheepsmasten lijken. In de Indiase en Afrikaanse gebergten zou men vaak goud vinden dat bij de draken, die zich bij hun bron ophouden, in beheer is, opdat niemand er nut van heeft en er gebruik van kan maken.

Ook de filosofen plaatsen bij hun schatten verscheidene draken, zoals te zien is aan het *Aureum Vellus* (het Gulden Vlies[109]); de Tuin der Hesperiden[110] (de dochter van Atlantis[111]); en andere personen of chemische subjecten, zoals Kadmos[112] (de Thebaan); Saturnus (de zoon van Coelus en Vesta[113], vader van Jupiter en Juno); Aesculapius (ofwel de god der medische stand, en de zoon van Apollo); en Mercurius (ofwel de bode der goden)[114], die door zijn wandelstok met de twee slangen man en

[109] Uit de mythe van Jason en de Argonauten. Het Gulden Vlies werd door een draak bewaakt.
[110] De zeven nimfen die in deze tuin samen met een draak de gouden appels bewaakten.
[111] Lees: de dochters van Atlas.
[112] Drakendoder uit de Griekse mythologie.
[113] Vesta zou echter Saturnus' dochter zijn.
[114] Het Latijn geeft niet de toevoegingen die tussen haakjes staan.

vrouw weergeeft. Via de draken begrijpen onze filosofen de chemische onderwerpen, wanneer ze op die wijze worden aangeduid[115]: *Dant Rebis*[116] *montes, Dracones terraque fontes*[117].

Die Philosophi legen ihren Schätzen ebenfalls verschiedentliche Drachen zu/wie bey dem Aureo Velleri, (Gülden Fluß) den Garten Hesperidum (der Tochter Atlantis) und andereren Persohnen oder Chymischen subjectis, als den Cadmo, (Thebaner) Saturno (des Cœli und Vestæ Sohn und Jovis und Junonis Vattern) Æsculapio (oder GOtt der Medicin, und des Apollinis Sohn) Mercurio (oder Götter Botten) der durch seinen zwey beschlangten Wander-Staab Mann und Weib uns vorstellet / zu sehen ist. Durch die Drachen verstehen diese unsere Philosophi die Chymischen subjecta wann sie also gedichtet: *Dant Rebis montes, Dracones terraque fontes.*

Dat de draak zijn eigen staart opeet, is een aanduiding voor zijn al te grote honger, hetgeen de antieken met een cirkel hebben uitgebeeld. Ook begrepen zij daaronder de wisseling der seizoenen[118] en de terugkeer daarvan. Het is echter ook de aanvang van het filosofische werk, waarin de wijzen met de draak ook een slang hebben weergegeven, die de anderen van haar soort opeet. Dit is de zwavel, hetgeen velen op talloze plekken hebben uitgevoerd en aangetoond[119].

Lullius schrijft in zijn *Codicillo*, *hoofdstuk 31*: "Dit mijn zoon is de zwavel, en deze huisslang[120] of draak vreet zijn eigen staart; de brullende leeuw en het scherpe zwaard verpletteren alles, doden en vernietigen het." En in de *Rosarius* staat: "De draak sterft niet, als hij niet met zijn broeder en zuster tegelijk wordt

[115] Het Latijn voegt toe: *Hinc dicunt*: "Vandaar dat men zegt."
[116] De hermafrodiet, Rebis, letterlijk: 'twee dingen, zaken, aspecten'. Zie ook zinnebeeld XXXVIII.
[117] "Rebis duidt op de bergen, en de draken duiden op de aardse bronnen."
[118] "des Jahren Wechsel."
[119] *(…). Prout omnes innumeris locis testantur*: "(…), hetgeen velen op talloze plaatsen hebben aangetoond."
[120] *coluber*: "slang."

gedood." En iets verderop: "Bij de draak is het levende kwikzilver uit zijn lichaam getrokken, en daarin zitten de geest, het lichaam en de ziel." Dit water wordt elders ook wel een stinkend water genoemd, dat na scheiding van zijn elementen kan worden verkregen. Met de voorstelling dat de draak zijn eigen staart opeet, wordt het volbrengen van het vluchtige, giftige en vochtige deel aangegeven, en dat dit naderhand zonder staart dikker en steviger is geworden, aangezien de staart duidt op beweging en vochtigheid. Alle dieren hebben voeten, behalve de slangen, draken en wormen. Die kruipen slechts op hun buik en slingeren voort door samen te trekken en uit te dijen, zoals een water waarvan de stroom heen en weer draait en een cirkel maakt.

Niet zonder reden vergelijken de oude filosofen het kwikzilver met een slang, en koppelen zij kwik aan de slang, omdat dat namelijk een staart achter zich aantrekt, en op grond van zijn gewicht nu weer hierheen, dan weer daarheen wegloopt. Zo is dan Mercurius in zijn kruipen net als de slang, en heeft hij aan hoofd en voeten vleugels. In Afrika zijn er draken die gevleugeld zijn. Die zouden alles dor maken en ombrengen, wanneer niet een soort zwarte ooievaar ze zou wurgen en verteren. Vandaar dat de ooievaar als nuttig dier, dat aan zoveel landen diensten bewijst, door de Egyptenaren tot de goden wordt gerekend.

In dit zinnebeeld wordt beschreven dat de draak zijn staart opeet, zijn huid afwerpt en een nieuwe balg krijgt[121], ja, zich geheel verjongt. En zoals de kraaien, raven, adelaars en de herten in de natuur een lang leven wordt toegeschreven, kan ook de slang zich daarin verheugen. Wanneer een mier ouder begint te worden, krijgt hij vleugels, wat ook de aard van andere kleine dieren[122] is. Wanneer echter de mens veroudert, dan

---

[121] *novam acquirere una*: "een nieuwe krijgt."
[122] Würme.

krijgt de aarde hem, doch daar vandaan komt hij herboren weer tevoorschijn en bereikt de eeuwigheid. Uit een verbrande slang ontstaat een poeder, dat het edelste medicijn tegen het gif is. Een soortgelijk *theriac*[123] levert ook deze draak, wanneer hij zijn staart heeft opgegeten. Dan is het voor lijf en leden van de mens een krachtige, versterkende artsenij.

[123] *Theriacam*, een suikerstroop die met veronderstelde geneeskrachtige stoffen was vermengd. Zie Maier, *Themis Aurea*, H. 7. Het Latijn geeft overigens: *Alexipharmacum*: tegengiften. Id., H. 5.

Zinnebeeld XV van het geheimenis der natuur.

Het werk van de pottenbakker bestaat uit vochtigheid en droogte, en houdt een les voor u in.

Bijschrift XV.

De pottenbakker kunstig de pot bereidt
De klei krijgt bij het draaien alom vocht
Zo ook de hand der wijzen de dorre aard' bestrijdt
Met water wanneer de dorst haar naderen mocht
Wenst gij het bakkerswerk in uw kunst uit te voeren
Laat dan beide niet een overvloed beroeren

Toelichting XV.

Net zoals de gehele opbouw van de aarde uit water en aarde bestaat en in een rond lichaam is vervat, zo is ook het werk van de pottenbakker vervat in een elementaire vochtigheid en droogte die met elkaar vermengd zijn, opdat de een de ander kan matigen. Als de aarde zonder water zou zijn, zouden noch de oceaan, ofwel de grote zee, noch een bron of rivier of een andere stroom kunnen bestaan. Zij zelf zou onvruchtbaar zijn. Evenzeer zou het water, als het niet in bepaalde delen der wereld zou zijn opgeslagen, de gehele aardbodem overstromen en te schande maken. Nu echter beide met elkaar in vriendschap verknoopt zijn en het water de aarde bevochtigt, ja, zijn vochtigheid met die van de ander verbindt, is er vruchtbaarheid.

De pottenbakker mengt zijn gleis met water, en wanneer hij die heeft bewerkt, zet hij hem in de warme lucht opdat hij droogt. Spoedig daarop levert hij hem uit aan de kracht van het vuur, opdat hij hard wordt, tot een steen brandt, en vuur en water geheel kan weerstaan. Vandaar dat de filosofen hun werk bereiden zoals een pottenbakker het gleis bereidt, en nadat het water is afgevoerd en na het drogen, lijkt het in alle opzichten op het gleis. Ook het koken en het bereiden der elementen tonen hierin maar weinig verschil, aangezien hun materie en vorm in alle opzichten gelijk zijn. De spullen van de pottenbakker worden door de hand van de meester bereid, doch de Steen der Filosofen alleen door de natuur. Daarom moet aan deze, vanwege de kostbaarheid der materie, logischerwijze voorrang worden gegund boven de andere.

Beide bestaan weliswaar uit aarde, doch in de arbeid der filosofen is niet één punt te vinden dat de lucht of hemel heeft nagelaten te doorstralen, terwijl het gleis van de pottenbakker als grove aarde blijft. Hun einddoel is wederom één, namelijk een steen te maken. Daarom heeft een eenvoudige geest zich

door een droom laten meevoeren, en een aantal gebakken stenen in een grote kist gedaan. Verder heeft hij een ander aantal brokstukken van stenen, of stenen uit een beek, in een net zo grote kist opgesloten, in de hoop dat hij ze door magisch bezweren ogenblikkelijk in goud en zilver zou kunnen veranderen. Daartoe had hij in allerlei zaken een grote som gelds gestoken. Toen de kwestie omsloeg en zijn verkeerde opvatting een fout baarde, is hij van kommernis en ongeduld gestorven. Aangezien de kiemen van goud en zilver niet op een natuurlijke wijze samen liggen opgesloten, kan goud noch zilver worden geoogst.

De tovenarij heeft met deze goddelijke arbeid niets gemeenschappelijks, en is net zo ver van deze verwijderd als de hemel van de aarde. En hoewel de Steen der Filosofen onloochenbaar in de wereld te vinden is, moet toch niemand de ijdele hoop koesteren dat hij die alleen op grond van zijn intentie en opvatting kan bereiden, zoals Isaac[124] daarover schreef. Want niemand mag door de voorschriften der natuur of door de heidense wet van Justinianus worden gedwongen om datgene wat onmogelijk is, een draai te geven en mogelijk te maken. Mocht iemand het plan opvatten om edelgesteente of ander glas hamerbaar en soepel te maken, dan zal hij toch vooraf bedenken of zoiets bij de natuur past en al dan niet mogelijk is.

De oude filosofen hebben veel kwesties verbloemd beschreven, wat ook Geber[125] bevestigt. Toen zij de kwestie hebben gesymboliseerd door die met graan te vergelijken, hebben zij hierdoor een ware ontdekking gedaan, doch niet daarbuiten of door het te boekstaven. Daarom hebben zij het graan tussen het kaf verstopt. Wat iemand zaait, zal hij oogsten. Dat is te zien aan de kruiden en dieren, hoewel er daarbij zo nu en dan ook

[124] Mogelijk de filosoof Isaac Albalag. Zie ook toelichting III.
[125] Jābir ibn Hayyān, 'Geber', alchemist, 8e eeuw n.Chr.

een weerbarstige plant of geboorte naar voren komt. Of dit nu ook zo moet worden begrepen ten aanzien van het metallieke rijk, dat niet zoals de anderen door zaad wordt verbreid, moet iedereen maar voor zichzelf uitmaken. In dat rijk zitten slechts homogene, eenstemmige delen, bestaande uit zwavel en kwik, doch in het andere zijn ze heterogeen of afstammend. In de metalen namelijk zit niets wat het zaad opbergt. Bij het andere rijk echter, is dat er altijd. De metalen hebben geen voeding nodig. Hun toename en uitbreiding vindt aan alle kanten plaats. Het andere rijk echter moet welzeker gespijzigd worden. De metalen[126] zijn zware elementen, die alleen maar vermengd behoeven te worden. De andere groep[127] echter, moet behalve een dergelijke vermenging ook een zinnelijke, groeiende ziel hebben.

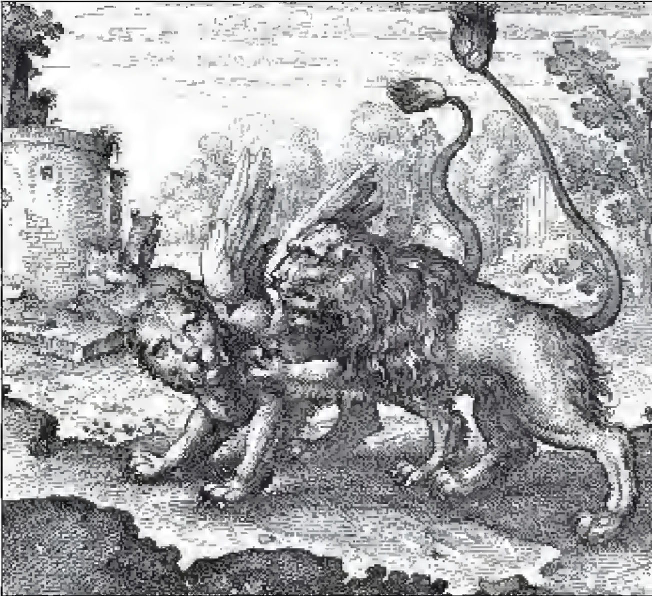
Doch er zit in de aarde ook nog iets verborgen dat natuurlijkerwijze weliswaar geen goud is, doch een gelijkvormige goudkiem heeft, hetgeen niemand kan loochenen. Want het goud heeft dezelfde oorsprong als de gulden aard in andere dingen, hoewel het eerste veel edeler is qua vorm dan het tweede. Men mag dus wel zeggen, dat de filosofen dit het droge en het vochtige noemen. Ofwel: de zwavel en het levendige zilver, waarvan het allerzuiverste moet worden gehaald uit de twee bergen.

[126] Het Duits verwijst hier naar steeds wisselende onderwerpen, door verwijzingen als 'diese' en 'jene'.
[127] De planten en de dieren.

Zinnebeeld XVI van het geheimenis der natuur.

Hier is de gevleugelde en niet-gevleugelde leeuw.

Bijschrift XVI.

De leeuw, de dappere held, strijdt onververveerd
En slechts door valse list treedt soms de vlucht aan
Is uw leeuwin op strijd geprepareerd
Moet zij haar man bevleugeld nederslaan
Die echter staat onveranderd sterk
Zo raadt de natuur u aan, ga hier te werk

Toelichting XVI.

Het is bekend, dat de leeuw aanzien geniet boven alle andere dieren. Niet zozeer vanwege zijn grootte en sterkte, maar omdat hij ze in dapperheid van geest overtreft. Op jacht keert hij zijn vijand de rug toe en wijkt slechts pas voor pas terug. Als zijn vijand echter nog op een afstand staat, slaat hij op de vlucht en wist men zijn staart zijn pootafdrukken uit, opdat men zijn schandelijke vlucht niet opmerkt, waarbij hij niet springt in de afdrukken van zijn vlucht. Men zegt, dat zijn poten zo dicht op elkaar staan, dat zij vuur geven, net als staal waar men met een steen op slaat.

Door de eigenschap van de zon krijgt zijn karakter een vrolijke tint. Met aanvallen en hitte overtreft hij alle andere dieren, net zoals de zon de sterren. In het gevecht houdt hij zijn ogen open en straalt met vurige ogen zijn vijand in het gelaat, zodat die geheel verblind wordt. Wanneer de leeuwin haar jongen in de strijd beschermt, drukt ze hun[128] ogen steeds naar de grond, zodat ze zich door de speer van de jager niet ontredderd voelen. De leeuw straft uiterst grimmig de vergrijpen van de leeuwin wanneer zij zich vermengt met een panter, vandaar dat zij zo'n daad in een rivier van zich afwast, opdat haar geur de ondeugd niet verraadt. Of zij gaat er met de vluchtige wandader gewoon vandoor.

Een zeldzaam wonderlijk karakter heeft dit dier, dat de wijzen tot zoveel verbloemde zegswijzen inspireerde en dat zij hebben vergeleken met hun eigen werk. Los daarvan hebben zij, wanneer zij aangaven dat de leeuw een evenwichtig dier is zonder bedrog en arglist, hun werk daarop ingericht, want zoals de leeuw er niet vandoor gaat, zo is ook hun werk standvastig. Zijn botten zijn zeer solide, net zoals het werk van de wijzen

---

[128] *oculos*: "de ogen". Het lijkt hier te duiden op "hun ogen", en niet op "haar ogen."

onoverwinnelijk vaststaat. En zoals de leeuwin niet steeds van echtbreuk vrij is, wordt ook de maan of Mercurius door het slechte werk van onervaren laboranten regelmatig bezoedeld, want doordat zij kriskras niet te rijmen stoffen en foutieve samenstellingen kiezen, wordt eerder een echtbrekerige verbinding gemaakt dan dat een ware echtelijke band wordt gesmeed. De jongen van een leeuwin en een panter hebben niet zulke wilde manen rond hun nek en voeten als de jongen van twee leeuwen.

De filosofische leeuwin brengt men bij een leeuw die aan haar eigen is, opdat zij de juiste jongen voortbrengt, die men aan hun klauwen kan herkennen. Doch het is niet een gewone leeuwin, maar een die vleugels heeft en vluchtig is, opdat zij - wanneer zij met haar leeuw een strijd aangaat - zich van die vluchtigheid kan bedienen. Zij zou anders op de grond komen te liggen, wanneer zij vanwege de strenge toorn van haar leeuw in haar eentje op de vlucht zou slaan. Als zij echter een tijdlang op de vlucht blijft, verwekt zij in het hart van haar leeuw zulk een liefdesvuur, dat alles na een afgelegde strijd in een vaste, onscheidbare vriendschapsband verkeert.

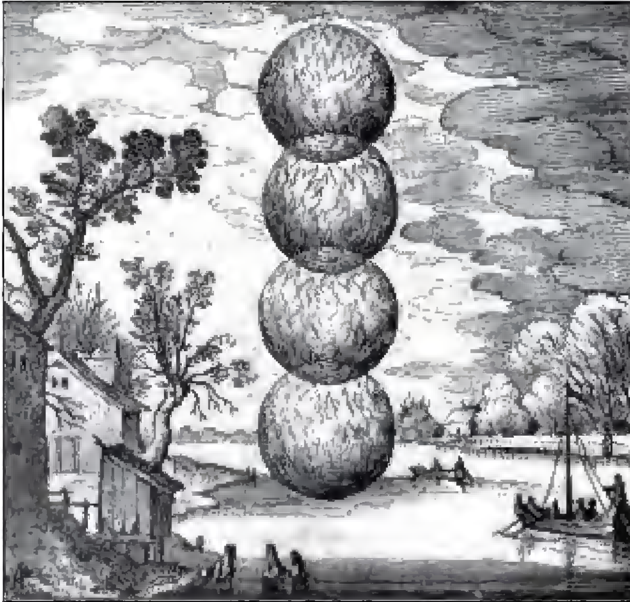
Nu zult gij misschien vragen wie ooit een leeuw met vleugels heeft aangetroffen, of welk nut veren hebben voor de leeuwin. In Boeotië, vlakbij de berg Kithairon, ligt een diep dal waar men leeuwen kan waarnemen die alle bevleugeld zijn. Op de top van de berg bevindt zich een leeuw die zich rood maakt en van het geslacht is dat ooit Hercules heeft verslagen. Vang derhalve deze leeuw en voer hem naar zijn geschikte leeuwin in het dal. Dan zullen ze zich spoedig verenigen en zal zij zich laten overwinnen. Wanneer dit geschied is, veredel dan beiden vanuit het dal naar de top van de berg. Zo zal men ze nooit meer uit elkaar kunnen halen of kunnen scheiden.

Weliswaar valt niet te loochenen dat het gevaarlijk is om op leeuwenjacht te gaan, doch daarom hoeft men hem nog niet te laten lopen. De leeuw eet nooit met zijn leeuwin. Daarom vangt men elk van hen afzonderlijk. Wanneer beiden nog in hun prille jeugd, vanaf de tweede maand van hun geboorte, worden gevangen en opgevoed, en vervolgens bij elkaar worden gezet en in de echt verbonden, is daardoor alle gevaar afgewend en weggenomen. Ze komen in het voorjaar met open ogen ter wereld (worden jong), en opdat de oude leeuw niet komt naderen om ze stiekem uit het nest weg te grissen, moet ge ze tijdig wegnemen en veilig opbergen.

Zinnebeeld XVII van het geheimenis der natuur.

De viervoudige cirkel beheerst het vuur.

Bijschrift XVII.

Mocht gij het rond' der wereld u tot voorbeeld stellen
Zoek dan vier lichamen waarin het vuur regeert
Het onderste is Vulcanus, tot het tweede mag men tellen
De vluchtige Mercurius, het derde de maan beheert
Bovenaan Apollo komt; toch zijn ze van één wezen
Kiest gij nu een soortgelijke keten uit dezen

Toelichting XVII.

De wijzen der spagirische kunst - onder wie Lullius, de auteur van de *Scala*; en Ripley plus anderen - hebben in hun kunst melding gedaan van velerlei soorten vuur. Vandaar dat genoemde Lullius in de *Scala* het volgende schrijft: "Men moet weten, dat hierin tegenstrijdige verrichtingen verborgen liggen. Net zoals het vuur een geest van een vast lichaam uitbant in een water van wolken en het lichaam van een vluchtige geest in een bevroren aarde legt, zo wordt ook door de tegenstrijdige natuur van het vuur de opgeloste geest van het vaste lichaam veranderd in een ronding der aarde. Het lichaam van de vluchtige geest lost door de tegenstrijdige natuur van het vuur het vaste op. Niet in een water van wolken, doch in het water der filosofen."

Ripley schrijft in de Derde Poort van zijn verhandeling duidelijker over dit vuur, als hij meldt: "Het vuur kent vier soorten, die de kunstenaar moet kennen, namelijk een natuurlijke, een onnatuurlijke, een die tegen de natuur strijdt, en nog een elementaire, die het hout verteert. Dit vuur gebruiken wij, en geen daarbuiten. Het vuur dat tegen de natuur strijdt, moet de lichamen kwellen, want het is de draak die daar heftig brandt, zoals het vuur der hel. Het natuurlijke vuur is het derde *menstruum*[129], dat in alle dingen innerlijk verborgen ligt. Het toevallige vuur noemen wij het onnatuurlijke, als de warmte van een as en het bad, die alleen voor verrotting worden gebruikt. Zonder dit vuur brengt ge niets tot rotting om uw materie te scheiden en geschikt te maken voor een nieuwe verbinding. Bereid daarom uw vuur in het glas; zo wordt het des te heftiger dan het elementaire vuur dat lichamen breekt."

Dit boven aangeduide vuur wordt het filosofische vuur genoemd, vanwege zijn vurige kracht, die op natuurlijke wijze kookt, onnatuurlijk oplost, de natuur weer ontregelt en op

---

[129] Langzaam oplossende vloeistof.

elementaire wijze warmte en een eerste beweging geeft. Ook wordt daarbij een dusdanige ordening aangehouden, dat het tweede vanuit het eerste, het derde vanuit het tweede, en het vierde vanuit het derde samen met het eerste regeert en in beweging wordt gebracht. Vandaar dat het ene het werkende, het andere het lijdende, maar beide tegelijk ook het werkende en lijdende genoemd kunnen worden, doch met een verstandig onderscheid. Wat bij ijzeren ringen of stiften van de magneet plaatsvindt, die zuiver door ze aan te raken aan elkaar gaan hangen en als een keten worden samengevoegd, wordt onder de vuren van de filosofen bewerkstelligd door uitsluitend het elementaire. Dat stuurt namelijk zijn kracht door het tweede en derde naar het vierde, en elk ervan deelt zijn kracht mee aan de anderen, zodat ze beter met elkaar worden verbonden, totdat de innerlijke uitwerking van het bovenste volbracht is.

Het eerste vuur is het elementaire, op grond van zijn uitwerking en beweging. Het tweede is het luchtvuur. Het derde is het waterige, dat ondergeschikt is aan de eigenschap van de maan. Het vierde is het aardse. Over het eerste valt verder niets te melden, omdat het door iedereen herkend en gezien wordt. De drie andere zijn de draken, die menstruaal zijn: het water, de zwavel en het kwik. Ze heten draken vanwege het gif dat ze in zich dragen. Ze vreten de slangen van hun soort op; vormen de lichamen om en veranderen ze; dat wil zeggen, ze lossen de lichamen die aan hen worden toegevoegd op, en laten ze weer stollen. Ze worden menstruaal genoemd, omdat uit hen de filosofische nakomeling wordt voortgebracht en gevoed, tot de geboorte een feit is.

Lullius maakt in zijn boek *De Quinta Essentia*[130], Distinctione III, melding van een dubbele invloed[131], waarvan de ene

[130] *De secretis naturae sive de quinta essentia*, Grimm und Wirsung, Augustae Vindelicorum, 1518.
[131] *menstruum*.

plantaardig en de andere mineraal is. Ripley spreekt in zijn voorwoord tot de Poorten over drie, die in werkelijkheid één zijn en in één samenkomen. Uit hen allen ontspringt de vrucht. Het witte water - dat niet in de substantie van de vrucht zit, doch een zuivere uitworp is die moet worden afgescheiden - gaat eraan vooraf. Men noemt het een water, omdat het bij het smelten in het vuur als een water vloeit. Het is bekend, dat men verschillende soorten water aantreft, waarvan enkele alles tot een steen maken en de hardste tufsteen voortbrengen, waarmee de kostbare gebouwen gesierd worden. Ze lijken op het filosofische mineraalwater, dat eveneens alles verhardt en tot steen maakt. Ze worden zwavel genoemd vanwege het zwavelachtige karakter dat ze hebben. De natuurlijke zwavel vermengt zich met de andere en wordt daar een eenheid mee. Beide worden dan door één ding opgelost en een ervan wordt weer gescheiden.

Er zit dus zwavel verborgen in de zwavels, zoals Yximidius in de *Turba* zegt. Wat die zwavels eigenlijk zijn, verklaart Dardarius in datzelfde werk, met de volgende woorden[132]: De zwavels zijn het verborgen leven in de vier elementen, die - wanneer zij door de kunst eruit worden gehaald - geheel natuurlijk met elkaar verbonden en verenigd zijn. Wanneer gij het verborgene in de buik van de zwavel met water beheerst en goed reinigt, zal het verborgene dat zijn eigen aard ontmoet, zich samen met het water van zijns gelijke verheugen. Mosius schrijft: "Ik zal u nu openbaren wat het is. Het ene is het vurige kwikzilver, het andere zijn lichaam, het derde evenwel is het zwavelwater, waardoor beide worden afgewassen en samengevoegd[133], en net zolang beheerst tot het Werk beëindigd is." Wat hier over de zwavel is gemeld, moet men ook zo begrijpen ten aanzien van het kwik.

---

[132] Het citaat wordt noch in het Duits, noch in het Latijn gemarkeerd.

[133] *abluitur & teritur ac regitur unum*: "afgewassen en vermalen, en samengevoegd"

Mosius vervolgt aldus: "Het levendige kwikzilver cambar is magnesiumoxide[134], en het levendige kwikzilver of auripigmentum is de zwavel, die uit een samengesteld en gemengd wezen opstijgt." Omdat daarvan zo ontelbaar veel voorbeelden te vinden zijn, kunt u die van mij weglaten. De vier vuren worden in hun bollen, hun wereldlichamen, samen opgesloten gehouden, wat ons voor ogen houdt dat elk zijn bijzondere centrum heeft, waarin zijn eigen beweging te zien is, die deels aan de natuur, doch ten dele ook aan de kunst ontspringt. Geen ervan kan zonder de ander iets nuttigs volbrengen. Het ene werkt in het andere, voor en tegen zichzelf.

---

[134] *Argentum vivum Cambar est magnesia*. In de *Turba* staat: "Kwikzilver van orpiment is cambar van magnesiumoxide." Cambar is kwiksulfide.

Zinnebeeld XVIII van het geheimenis der natuur.

Het vuur mint het aanblazen, en het goud het vergulden.

Bijschrift XVIII.

De krachten der natuur het wereldrond regeren
Die macht bewerkt dat ge van alles meer zult vinden
De scherpe vurenvlam pleegt zulk een weg te prefereren
De lichamen keert zij om en laat ze dan ontbinden
Doch de vlam des vuurs niet het goud vergulden kan
Dat doet alleen de kracht daarin en het eed'le zaad ervan

Toelichting XVIII.

Op alle ongedeelde dingen dezer wereld werkt de natuur in, op een geheel unieke en tegelijk eenvoudige wijze. Dat is bij de mensen te zien, bij wie een bijzonder spiertje de hand bestuurt bij het uitstrekken, en een ander bij het intrekken, zodat wanneer de hand bewogen wordt, veel spieren - die in feite in een cirkel bij elkaar liggen - haar bijsturen en leiden. De taak van het vuur is eveneens eenledig, namelijk warm maken en branden. Het trekt alles wat vernietigbaar is naar zich toe en verbrandt het. Vandaar dat Avicenna[135] in zijn boek *De Congelatione Lapidem*[136] het volgende meldt: "Wat in de zoutgroeve valt, wordt zout, en wat in het vuur komt, wordt vuur. Doch het ene langzamer of sneller dan het andere. Het hangt er namelijk van af of het *agens*, het werkende, zijn macht toont; dan wel of het *patiens*, het lijdende, zijn tegenwerking en sterkte toont en zich laat dwingen[137]."

In Arabië is er een oord dat alle dingen zijn kleur geeft. Zo hebben alle natuurlijke dingen een kracht in zich verborgen, die zo inwerkt op datgene wat aan ze wordt toegevoegd, dat dat hun wezen verkrijgt, of geheel wordt veranderd. Dit is te zien aan de kruiden en dieren van wie de wasdom en toename ontstaat vanuit hun zaad en door enig[138] mengen. Het grote hemellicht der zon werpt zijn stralen op de aarde en - wanneer ze in een hol glas of een brandglas vallen en verzameld worden - lijken ze op

---

[135] Ibn Sina, Perzisch universeel geleerde, 980-1037 n.Chr. Zijn *Al-Qanun fi al-Tibb* (Canon van de geneeskunde) was een medisch standaardwerk, dat samen met de werken van Galenus toonaangevend was in de middeleeuwen.

[136] Het betreft een hoofdstuk (*Liber*, 'boek') uit zijn werk de *Kitāb al-shifâ* ('Het Boek der Remedie). *De Congelatione et Conglutinatione Lapidem*, ofwel *De Mineralibus* (Over het Indikken [of: bevriezen] en Klonteren van de Steen).

[137] *secundum potentiam activarum & resistentiam passivarum*: "volgende de actieve kracht en de zich verzettende passieve."

[138] *simpliciter mixtus*: "door directe vermenging."

de zon zelf. Hieraan is te zien, dat de zon een groot uitgedijde, uitgeworpen vlam is, die - wanneer ze door de glazen gepakt en gebonden wordt - oplicht als een vlam van een vuur. En wat onder hun brandpunt komt, verbrandt.

Dezelfde krachtstralen gaan van het elementaire lichaam uit. Wanneer ze worden gevangen en ergens in verbonden zijn, laten ze zich in een water veranderen dat geleidelijk tot aarde wordt. Vandaar dat de zojuist genoemde Avicenna op de vermelde plek verder schrijft: "Uit water wordt aarde, wanneer het de kracht der aarde overwint; en uit aarde wordt weer water. Dit is echter een kwestie van de diepzinnigen die iets droogs zoeken om te stollen. Het is uit twee wateren samengesteld. Zij noemen het maagdenmelk[139], wat het in werkelijkheid ook is."

Er zijn mensen te vinden die beloven dat zij de kracht van de magneet verdubbelen. Ik heb zelf gezien, dat een van hen met een pond magnetische steen in een zilveren houder 28 pond ijzer, namelijk een anker, heeft opgeheven en zo heeft vastgehouden. Dat had onmogelijk kunnen worden uitgevoerd als hij niet versterkt was geweest. Daarom valt aan te nemen, dat de samengevallen stralen van zijn krachten zijn ontsproten aan de pool en het middelpunt, als waarin het grotere zich in een kleiner lichaam tezamen heeft getrokken.

Anderen daarentegen beweren, dat men een saturnale steen zou kunnen bereiden uit de gulden[140] Saturnus. Die zou men vervolgens kunnen opsluiten in gewoon kwik en daarin net zo lang vasthouden, tot hij daarbinnen geheel is uitgekookt en gestold[141]. Dit verandert te allen tijde het gewone kwik in lood.

---

[139] Hetzelfde begrip als *Aqua Vitae* of Mercuriaal Water, een universeel, alchemistisch oplosmiddel.

[140] Het Duits voegt hier het symbool 🜍 in, in tegenstelling tot het Latijn.

[141] Duits: "coaguliret", het 6e proces in de alchemistische voortgang.

Weer anderen zouden in een tijd dat men een ei eet, met behulp van antimonium of de gidsster[142] daarvan, koper hebben bereid uit koperdamp, zelfs alle metalen op deze wijze hebben gefabriceerd. Dit alles zou men moeten geloven, hoewel het mij ongeloofwaardig voorkomt. Sommigen zijn al te vrij en willen goud maken uit goud, naar de dure woorden van de dichter[143]: *Hordea cui Cordi demum serit hordea, in auro semina sunt auri*[144]. Elk ding heeft weliswaar een kracht om zich naar zijn aard te voeden, doch men vindt die slechts in het plantenrijk en het dierenrijk. Bij de metalen, mineralen, het afgegraven aardrijk, de meteoren en dergelijke, zal men haar echter nooit vinden.

Enkele gewassen vermeerderen zich zo zeer, dat zij zich tot duizend en meer korrels uitbreiden en zich jaarlijks voortplanten, ook al zijn ze aan een heel klein korreltje ontsproten. Ook de dieren hebben hun jongen en planten zich voort, met zijn velen of weinigen, al naar gelang hun aard. Goud, zilver, lood, tin, ijzer, koper en levend kwikzilver echter, vermenigvuldigen zich beslist niet op die manier, ook al verandert bij tijd en wijle het ene in het andere en wordt het verbeterd.

De kenners der natuur leren, dat in het vuur de oorsprong ligt tot het vuren of verhitten, zoals in het goud de kracht ligt om te vergulden. De tinctuur echter moet men zoeken op de wijze waarop het goud is gekomen. Dit bereikt men in zijn eigen oorsprong waarin het gegroeid is, en niet in een vreemd ding. Zoals het vuur een vuur, de perenboom een perenboom, en het paard een paard genereert en tevoorschijn brengt, zo brengt ook

---

[142] "Signat-Stern"; *Stella antimonii*, Ster der Wijzen. Als zwavelantimoon met soda versmolten is, schijnen de slakken bij het afkoelen een stervorm te tonen.

[143] Joannes Aurelius Augurellus, alchemist, dichter, 1441-1524, *Chrysopoeia*, Venetië, 1515.

[144] "De gerst omvat slechts iets van het zaaien van de gerst, (maar) het goud omvat de kiemen van het goud."

het lood lood voort en geen zilver; en het goud goud en geen tinctuur. Dit goud is alleen eigen aan de wijzen en bij hen bekend, en zij ontkennen geenszins dat zij het aan het eind van hun arbeid nodig hebben voor een gisting[145]. Want de gisting brengt het gistende tot zijn aard. Zonder dit wordt geen tinctuur tot een volledig einde gebracht.

145 "einem Ferment", de 9e fase in het alchemistische proces.

Zinnebeeld XIX van het geheimenis der natuur.

Wanneer een van deze vier gedood wordt, sterven zij allen tezamen.

Bijschrift XIX.

Vier broeders zijn te zien hier in de rij
Daarvan draagt een de aarde in zijn hand
De tweede houdt het water; de derde en vierde ziet gij
Als lucht en vuur'ge vlam, die doden in één band
Omdat zij vast in vriendschap zijn verbonden
Gaan door de dood van d'een, de anderen te gronde

Toelichting XIX.

De poëten dichten over Geryon[146], een koning der Spanjaarden, dat hij drie lichamen en verscheidene purperkleurige stieren heeft gehad. Zijn beschermers waren een hond met twee, en een draak met zeven koppen. Deze Geryon was de lijfelijke zoon van Chrysaor, die van het bloed van Medusa stamt. De zevenkoppige draak daarentegen stamt van Typhon en Echidna. Omdat deze relatie in geen enkele geschiedschrijving als waar wordt gepresenteerd, zal niemand er aanspraak op maken dat hij dit gelooft, doch zal men slechts de chemici en natuurkundigen bijvallen die zich op grond van de mening van de wijze Hermes voorstellen, dat onder de drievoudig belichaamde Geryon moet worden begrepen, de drie hoofden die bij één vader te zien zijn.

Of het gaat, zoals anderen stellen, om vier, die dan als de vier elementen moeten worden beschouwd. Want uit het kwadraat of het vierkant moet een driehoek - zoals het vierkant uit een cirkel komt - bereid worden. Vervolgens wordt het weer in een cirkel omgezet. Binnen het lichaam van Geryon zien we dus nauwkeurig de vier elementen verenigd, zodat wanneer slechts één ervan wordt gedood en overwonnen, meteen ook de andere sneven en verrotten, zonder dat men enig geweld uitoefent. Van Siamese geboorten is bekend, dat als er een sterft, ook de andere meteen sterft. Een dergelijke Siamese jongen zag men enkele jaren geleden in Italië. Hij had een broeder aan zich hangen, wiens hoofd in zijn lichaam was opgesloten. Zijn lichaam stulpte vanuit het midden van het lichaam ter hoogte van de navel naar buiten.

Wanneer nu het kleinere lichaam, waarvan het hoofd in het grotere was opgesloten, door de rechtopgaande mens werd aangeraakt aan voet of hand, ondervond de grotere daarvan veel pijn. Hij kreeg honger als het kleinere lichaam honger had. De

[146] Allegorische koning van het toenmalige Erytheia.

natuur ervaart een dusdanig medegevoel en eenheid, dat de ledematen van een lichaam, of een lichaam dat met een ander lichaam is verbonden, zich in elkaar bewegen. Als het ene daarvan ziek wordt, ondervindt ook het andere een verzwakking. Als het ene dodelijk verwond zou zijn, ging het andere mede verloren.

Wanneer een buurman in zijn eentje voordeel heeft, zal de andere schade lijden, en wanneer diens huis in brand raakt, dan heeft de eerste een nog groter verlies. Niet anders staat het er met u voor, wanneer het huis ernaast ook in vlammen staat. Door een dodelijke afgang van een van deze vier broeders - anderen spreken dus over drie - sterven ook de overige en wel daarom, omdat zij van één geboorte, van één moeder en vader stammen en onder de invloed van de sterren één levensdoel hebben aangetrokken. Of omdat zij niet alleen eensgezind zijn, doch ook één lichaam hebben, waardoor - wanneer het gestel schrikt of wordt gepijnigd en aangedaan door een scherpe indruk of een plaag - alle ledematen schade lijden.

Onder de Grootmogol van India wiens regering na die van Tamberlan[147] de negende was, woonde een heidense groep, de Pythagoreeën[148] genaamd. Zij hadden het oeroude gebruik, dat een vrouw bij het afscheid van haar dode man levend verbrand moest worden, wilde zij niet door alle goden worden verstoten en eeuwig voor eerloos doorgaan. De reden voor die strenge wet was, dat een achterbakse moord zou worden voorkomen, namelijk dat de vrouw zich er niet toe zou laten verleiden haar man met gif uit de weg te ruimen en te doden.

---

[147] Temür ibn Taraghai Barlas, uiterst gewelddadige, Aziatische veroveraar, 1336-1405 n.Chr.

[148] Niet te verwarren met de pythagoreeërs, die een kleine tweeduizend jaar eerder leefden.

Als nu in ons filosofische werk de ene broeder ontzield wordt, sterven meteen ook de anderen. Niet zozeer door geweld, als wel van treurigheid, en opdat zij alle smaad en schande erdoor kunnen ontlopen. Wanneer er ook maar één wordt geslagen, of met een metaal of steen wordt beschadigd, komt er in de anderen ook meteen een strijd en gewaarwording op, hetgeen te zien is geweest aan hen die aan de drakentanden zijn ontsprongen en zich tegen Jason[149] hebben gekeerd, of die zich tegen Cadmus[150] hebben gewend, waardoor zij een burgeroorlog opwekten en door hun eigen handen gedood werden[151]. Roer of verwond alleen het luchtige. U merkt dan, dat het zich meteen in twee gedeelten als water en vuur - die aan elkaar verwant zijn - verheft. Beide beginnen met elkaar een aardse, heftige strijd en stellen zich net zo lang tegenover elkaar op, tot ze samen dodelijk gewond raken en daardoor des doods worden.

Zo is het ook met broeders: hoe meer zij elkaar beminnen, des te meer de liefde in hen ontvlamt. En naarmate de haat in hen de overhand krijgt, zal men des te minder kunnen hopen dat zij zich met elkaar verzoenen. Ten slotte zullen zij elkander geheel wegschuren. Bij een opspelende maag of een bedorven lever wordt de allerzoetste honing tot een bittere gal gekookt. Dood dus de levenden, opdat gij de doden weer kunt opwekken. Anders zult ge van het ontzielde lichaam geen nut hebben. De

---

[149] Jason kreeg van koning Aietes het Gulden Vlies mee, op voorwaarde dat hij drakentanden in de aarde zou zaaien. Daaruit kwam een leger krijgslieden tevoorschijn. Jason kwam vervolgens met hen in gevecht. Nadat Medea hem hielp dit leger te overwinnen, was Jason vuurbestendig en ijzerbestendig geworden.

[150] Cultuurheld van de Phoeniciërs. Hij zaaide drakentanden op verzoek van de godin Athena. Ook hier kwamen krijgslieden uit tevoorschijn. Beide situaties hebben duidelijk chemische processen als achtergrond.

[151] Dit onderstreept het chemische aspect. Cadmus gooide een edelsteen in de menigte krijgslieden, waarna intern een gevecht tussen de soldaten ontstond.

dood moet het opwekken, en wanneer het weer levend is geworden, zal de dood van hem vlieden.

De duisternis en zelfs de zee zullen wijken, zoals Hermes schrijft. De draak in zijn hol zal de schijn der zon mijden, en onze dode zoon zal weer leven. De koning zal uit het vuur tevoorschijn treden. Bellinus[152] zegt in zijn metaforen in de *Rosarius*: "Dit gebeurt op een gegeven moment wanneer gij eensdeels mijzelf uit mijn karakter trekt, anderdeels mijn vrouw uit dat van haar, en daarna de karakters doodt. Dan staan wij beiden op in een nieuwe, geestelijke geboorte zonder lichaam en kunnen voortaan niet meer gedood worden."

---

[152] Lees: Belinus. Het Duits markeert hier het citaat niet; het Latijn wel.

Zinnebeeld XX van het geheimenis der natuur.

De natuur onderricht de natuur en overwint net als het vuur.

Bijschrift XX.

De vlam pleegt als de draak alle lijven te verteren
En de sier der eed'le jonkvrouw te doen vlieden
De geharnaste daarom, om de tranen af te weren
Der beeld'ge vrouw, zal snel zijn hulp haar bieden
Met zwaard en schild treedt hij zijn vijand tegemoet
En openlijk toont, dat angst hem niet wijken doet

Toelichting XX.

Het is een algemeen axioma der filosofen, dat in de dingen die aan elkaar verwant zijn, de ene aard de andere aantrekt, regeert, onderwijst en beheerst, net zoals de kunst door de leermeesteres[153]; de maagd door de vrouwen; de onderdanen door de koningin; de dochter door de moeder; en de verwant door de vriend worden geleid en gestuurd. De waarheid daarvan zien wij aangetoond in de dagelijkse voorbeelden rond de opvoeding van de jeugd, de literaire instituten, rond overheersing en andere kwesties.

De natuurkundige Plinius[154] schrijft over de nachtegaal, dat de ene de andere in het kwinkeleren onderricht, aanhoort, hem nabootst en hem zelfs met een heldere triller probeert voor te zijn. Wanneer hij hem niet kan overhalen, beklaagt hij zich weemoedig. Soms springt zijn keeltje kapot door zo'n wedstrijd in het zingen en valt hij dood ter aarde. Ook zien we bij de gevleugelde dieren, dat zij hun jongen aan de vlucht gewennen. Daaruit wordt duidelijk, dat de kunst samen met de natuur haar werk verricht. Mocht het al zo zijn, dat de natuur alleen deze dieren het vermogen tot vliegen heeft ingeprent, dan moeten ze daarin niettemin nog worden getraind door de kunst.

De jonge muildieren worden door de paarden tot de draf; de jonge honden door de oude tot blaffen; en de kleine vos wordt door zijn ouders tot bedrog aangespoord. Onder alle dieren is er niet een te vinden die zijn jongen geen aanwijzingen geeft, en ze niet begeleidt, leidt en onderwijst. Bij de planten kunnen wij iets dergelijks niet waarnemen, doch bevindt men, dat de hand van de mens bij hen iets groots kan uitoefenen en verrichten. Wanneer het kruid begint te rijpen, moet men het van zijn

---

[153] De natuur.

[154] Gaius Plinius Secundus maior, ofwel Plinius de Oudere, wetenschapper, 23-79 n.Chr., *Naturalis Historiae*, Liber X, Caput 29.

onkruid[155] zuiveren. Wanneer de boom nog jong is, pleegt men hem naar believen te buigen en te strekken. De aard van de metalen en de filosofische onderwerpen houdt de andere in het vuur, voedt en beschut ze, wat maar al te goed bekend is bij de smelters, de natuurkundigen en de overige kunstenaars. Het ijzer strekt het zilver en het goud - die nog ruw en ongesmolten in hun mineraal opgesloten liggen en stevig omgeven zijn door antimonium en arsenicum - tot een niet gering voordeel wanneer ze in het vuur komen en gesmolten worden. Evenzo moet het ijzer, wanneer het in staal moet worden veranderd, worden geconserveerd door de witte kiezelstenen die aan het water liggen, opdat het niet kan verbranden.

Sommigen die het tot poeder gevijzelde metaal vloeibaar willen maken, vermengen het vooraf met heldere, gevijzelde kristallen of sandiver[156], opdat het metaal niet door het vuur kan worden verdreven. De filosofen hebben eveneens hun eigen toevoegsel en hebben aanbevolen het in de glazen te zoeken. Movienus[157] noemt dit het sandiver. Het geweld van het vuur vernietigt op de lange duur het ijzer, doch als er iets aan wordt toegevoegd, blijft het in stand. Want alle lichamen die hun ziel hebben verloren, zijn onderworpen aan de vernietiging door het vuur.

De toevoeging ofwel het sandiver staat alle lichamen ten dienste door het geweld van het vuur tegemoet te gaan, zoals ook Morienus Romanus[158] schrijft. Het is ook de natuur die de ande-

---

[155] "Unkraut und Trebs." Trebs is de verzamelnaam voor vier verschillende soorten onkruid.

[156] "Glaßgall", wit schuim dat op samengesmolten glas drijft en afgeroomd wordt.

[157] Lees: Morienus. Ook de Kluizenaar van Jeruzalem genaamd. Hij ging naar Alexandrië om van de geleerde Adfar onderricht in de alchemie te ontvangen. Vervaardigde later voor koning Calidus van Egypte het elixer waarmee goud gemaakt kon worden. Calidus liet de bedrieglijke voorgangers van Morienus executeren. Zie ook Maier, *Silentium Post Clamores*, H. X.

[158] Het Latijn geeft slechts: *Morienus*.

ren onderricht om tegen het vuur te strijden en daar het karakter van over te nemen. Het is de lerares die haar school leidt. En als gij het wel beschouwt, is zij de koningin die over haar trouwe onderdanen heerst, en de dochter die door de deugden van haar moeder wordt verheven. Het is de rode knecht, die zijn welriekende moeder zal uithuwelijken en waaruit een veel edeler vrucht ontspruit dan de ouders zelf waren. Het is Pyrrhus, de zoon van Achilles; de roodhoofdige jongeling die een gouden kledingstuk draagt, zwarte ogen en witte voeten heeft. Het is ook de toegeruste ridder, die met schild en zwaard bewapend de draak tegemoet treedt om hem de ongeschonden witte jonkvrouw Bea uit de muil te scheuren.

Het is tevens Hercules, de overwinnaar der dieren, die Hesione - de dochter van Laomedon[159] - bevrijdde van het monstrueuze dier[160]. En het is Perseus, die Andromeda - de dochter van koningin Cassiopeia[161] en koning Cepheus in Egypte[162] - van het wonderbare zeewezen redde, door het het hoofd van Medusa voor te houden. Hij huwde Andromeda toen hij haar van haar ketenen had bevrijd. Het is een verdediger der vrijheid en een offer van zijn eigen lichaam, zoals[163] Marcus Curtius L.[164], Scaevola[165], Horatius Coclites[166] en Manlius Capitolinus[167], die

---

159 Koning van Troje.

160 Een zeemonster.

161 Koningin van Ethiopië.

162 *Andromedam, Cassiopes & Cephei, Aethiopum regis filiam*: "Andromeda, de dochter van de Ethiopische vorsten Cassiopeia en Cepheus."

163 In het Duits zijn de namen niet duidelijk van elkaar gescheiden: "Marcus Curtius L. Scaevola, Horatius, Coclites, Manlius Capitolinus."

164 Marcus Curtius, 4e eeuw v.Chr. Stortte zich in volle wapenrusting te paard in een spleet om Rome te redden. Livius, *VII, 6*.

165 Gaius Mucius Scaevola. Pleegde een nachtelijke moordaanslag in het kamp van de belegeraar van Rome, maar werd gesnapt. Voor de belegeraar gebracht, stak hij zijn hand in het vuur om zijn moed te tonen. Dit redde hem het leven.

de stad Rome (als was het hun moeder) uit het gevaar hebben gered, door hun eigen lichaam op te offeren.

Want als iets tot zijn ware volmaaktheid moet geraken, moet naar de eisen der natuur uit zoiets een ander en hoger iets worden bereid; uit een onvolkomenheid een volkomenheid; en uit de potentie en het geweld, de actie ofwel de werkelijke daad. Dit gaat niet allemaal direct, doch gaandeweg. Het staat niet alleen, want het voert zijn regent met zich mee, aan wie dood en leven ter hand zijn gesteld. Dat wil zeggen, die de macht heeft om iets anders te bewerkstelligen. Bij het voortbrengen van een mens bijvoorbeeld, rekent men tien maanden voordat hij wordt geboren. Zijn hart groeit het eerst, zoals ook Aristoteles aanvoert. Het is de regent en het allervoornaamste deel van het gehele innerlijke lichaam. Het hart vormt en volbrengt - door het lichaam te voeden - het leven, de zintuigen en de groei. Door zo'n opstelling en beslissing kondigt het de levensgeest aan van de op handen zijnde geboorte. Dat wil zeggen, het beperkt en omvat het met aderen, zolang het zonder aanstoot blijft en vrij van gewelddadigheden. Daardoor leert de ene natuur de andere, hetgeen ons met voorbeelden ter vervaardiging van het filosofische werk is voorgehouden.

[166] Horatius Coclus. Verdedigde Rome tegen een aanval, in weerwil van zijn vluchtende manschappen. Livius, *I, 24-2.*

[167] Marcus Manlius Capitolinus, Romeins consul, ?-384 v.Chr. Verhoedde een nachtelijke aanval op het Romeinse Capitool.

Zinnebeeld XXI van het geheimenis der natuur.

Maak uit man en vrouw een cirkel, en uit deze een vierkant. Dan een driehoek. Dan weer een cirkel. Dan verkrijgt ge de Steen der Filosofen.

Bijschrift XXI.

Uit man en vrouw de cirkel doe ontstaan
Opdat een vierkant zulk een rond omsluit
En maak daarna een driehoek; wanneer dit is gedaan
Omvat ze in een cirkel, dan komt de steen eruit
Als uw verstand en zintuig alles reeds doorgronden
Ga dan de meetkunst aan, waar het kan zijn gevonden

Toelichting XXI.

De zeer beroemde filosoof Plato beweert, dat in het menselijke gemoed feitelijk alle wijsheid en de wetenschappen der kunsten zijn ingeprent, en door iemand kunnen worden gewekt en aan den dag gelegd door ze vaak te herhalen en in herinnering te brengen. Om dit te bewijzen, voerde hij een kleine, ruwe en ongeletterde jongeman op, aan wie hij allerlei geometrische vragen voorlegde. Daarbij ging het de knaap niet boven zijn pet om ze goed te beantwoorden, wat hij tegen alle willen en weten in ook klaarspeelde, zodat hij reeds van binnen een dergelijke hoge kunst beoefende.

Daarom zou geen enkele kunst vanaf het begin bereikt en geleerd zijn, doch alleen al worden opgetrommeld door erover na te denken en haar vanuit het gemoed naar boven te halen. Zo zou zij hier de knaap van kindsbeen af in zijn denkwereld zijn binnengeleid. Daar voegde hij[168] betreffende zijn grote jaar[169] aan toe, dat de personen, zaken en daden er 48.000 jaar eerder al waren, dus vóór het verloop van het gesternte in zijn huidige vorm en aard, zoals ze ook nu nog zijn en te zien zijn.

Dit alles echter is zonder fundament en een ijdele droom. Zoals bekend is, kleven ons nog enkele vonken van die wetenschappen in het gemoed aan, doch dat is meer een potentie of mogelijkheid om de kunsten te kunnen aanleren, dan dat het werkelijke bezit van die wetenschappen aan den dag wordt gelegd zuiver door te herhalen, na te denken of zich iets te herinneren. Dat echter de wetenschappen en kunsten bij de knaap zo ongeveer waren ingezaaid, valt niet aan te tonen.

---

[168] Plato.

[169] Reeds vanaf de oudheid is er een niet-besliste discussie over de interpretatie van Plato's verwijzing naar bepaalde getalsverhoudingen. Daarbij komt ook het getal 48.000 in beeld. Plato, *Πολιτεία, Politeia* (De Republiek), Boek VIII, 546b-c.

Nu zullen sommigen de vraag willen stellen waar de kunsten en wetenschappen toch vandaan zijn gekomen, wanneer de mensen ze niet hebben uitgevonden? Stammen ze dan af van de goden uit de hemel of van de regenten der wereld? Daarop antwoord ik in het kort, dat het wat anders is of men zegt dat zo'n gloed onder de as verborgen ligt en dat wanneer men die tevoorschijn pookt, men er gemakkelijk een maaltijd bij kan bereiden of er onze koude ledematen mee kan verwarmen; of dat men slechts beaamt dat er alleen maar een heel klein vonkje verborgen zit, dat - om gebruikt te kunnen worden - eerst door ijver, moeite en kunst moet worden aangeblazen, aangeleerd en vermeerderd. Anders dooft het geheel uit en verandert het in een koude as. Dat laatste valt samen met de mening van Aristoteles, terwijl Plato het eerste beweert. Doch die negeert het verstand en de ervaring, omdat wat hij beweert, alleen uit fantasie en inbeelding opwelt.

Daarom zou men zich kunnen afvragen, waarom Plato op de deur van zijn school heeft geschreven dat aan de onervarenen in de geometrische wetenschappen hier de toegang is ontzegd, terwijl hij toch wil beweren dat de kleine knaap er inderdaad mee op de hoogte was. Of hij dan lieden op het oog had die minder verstand hebben dan kinderen, of die aan de kinderen gelijk zijn, of het door ouderdom zijn vergeten, valt niet te achterhalen. Vooral in de natuur is dagelijks te zien, dat de redeloze dieren een drang hebben om het vuur te schuwen en ervoor te vluchten, en zich voor het gevaar van water en andere ongelukszaken in acht te nemen. Doch een pasgeboren kind onderkent zoiets niet eerder dan wanneer het zijn vinger verbrandt, net zoals een vleermuisje dat in een lamp is gevlogen en zijn vleugels verliest.

Waarom begeven niet ook de bijen, muggen en vliegen zich door hun snelle vlucht in het gevaar van het vuur? Want zij

weten toch net zo min als de anderen welk gevaar hun wacht of eruit kan voortkomen? Ik vermoed en denk, dat de natuur het alleen hun heeft aangeleerd en niet de kinderen. Wanneer de jonge knaap de meetkundige wetenschap net zo aangeboren is, hoe komt het dan, dat Plato niet wist hoe hij een cirkel in een vierkant moest veranderen, en dat Aristoteles zijn leerlingen moest bekennen dat deze kunst weliswaar bekend was, doch dat hij er niet mee op de hoogte was? De filosofen en de wijzen der natuur komt dit alles niet vreemd voor, want van hen zegt men, dat zij de cirkel in een vierkant, en het vierkant via een driehoek weer in een cirkel weten te veranderen. Hiermee geven zij gestalte aan het eenvoudige lichaam zonder windsels, net zoals zij de vier elementen door een vierkant uitbeelden. Zij geven ermee aan, dat van alle eenvoudige lichamen de vier elementen moeten worden afgescheiden.

Een dergelijk vierkant ontspringt aan de natuurkunde, en zoals het eenieder bekend is, stemt het met de natuur overeen. Voor de menselijke gezindheid, de publieke zaak en het verlichten van zijn verstand is dat veel nuttiger en voordeliger dan de theoretische en van de materie afwijkende wiskunde. Wanneer men haar moet aanleren, staat zij de landmeter bij om vaste lichamen te karakteriseren. Dat wil zeggen, de diepte van een bol of een kubus te onderzoeken en het resultaat ervan toe te passen. Wanneer de omtrek van de kogel of bol 32 passen zou zijn, moet hij uitzoeken hoe lang een zijde van de kubus is. Dan moet hij de inhoud met die van de kogel vergelijken. Als de omtrek van de bol maat 32 zou hebben, hoeveel zou dan de zijde van een kubus kunnen bevatten, als die qua inhoudsmaat gelijk zou zijn? Of hij zou moeten uitgaan van de maat en bekijken hoe hij de maat van de kubus en de bol, met de voet of schoen van de omtrek vergelijkt.

De filosofen leren door het veranderen van het vierkant in een driehoek dat men geest, lichaam en ziel tevoorschijn moet

brengen, welke drie dan in drie voorbijgaande kleuren verschijnen vóór het rode. Het lichaam of de aarde bijvoorbeeld in de zwarte Saturnus; de geest in de kleur van de witte maan, als een water; de ziel of lucht echter als een geelachtige kleur. Als de driehoek tot zijn hoogste vervolmaking is gekomen, moet hij weer tot een cirkel - dat wil zeggen, tot een onveranderlijke roodheid - worden omgevormd. Door die werkwijze verandert de vrouw in een man, en is er uit beiden een eenheid geworden. Het getal zes is het eerste[170] onder de absoluut volmaakte getallen. Het wordt volmaakt door de een, en vervolgens door de twee, wanneer ze weer in de een worden samengebracht, waarin men rust en eeuwige vrede kan vinden.

[170] Volgens de pythagoreeërs.

Zinnebeeld XXII van het geheimenis der natuur.

Kook het witbereide lood zoals een vrouw dat doet.

Bijschrift XXII.

Wie snel door kunst veel te bereiken tracht
Gooie sneeuw in Saturnus zijn zwarte gezicht
Opdat wit lood ontstaat, door de wijzen bedacht
De vrouw hier gans alleen het werk verricht
Kook op haar wijs, breng het vat naar de vlammen
Het goud los op, in zijn vijver* in te dammen
(* dat wil zeggen, water).

Toelichting XXII.

Wanneer op een straatweg[171] drie of meer wegen samenlopen, pleegt men een zuil te lezen die de weg wijst, opdat de reizende wandelaar zich niet vergist. De filosofen hebben, bij hun werk, voor de kunstenaar die naar kunst zoekt iets soortgelijks gedaan en in hun boeken allerhande allegorische teksten gezet die hij zou kunnen volgen. Daar duidt het bovengeplaatste zinnebeeld op, waarin wordt overgebracht hoe uit het filosofische ei een lood, en uit het lood vervolgens een tin zou kunnen worden bereid. Geber noemt dit lood een wit lood[172] en tekent tegelijk op, langs welke weg het lood door wassen met Mercurius (ofwel kwikzilver) tot tin kan worden gemaakt.

Aan deze aanwijzer hecht men, hoewel hij wel een onsamenhangend spreker[173] is, gemakkelijk geloof, wanneer hij zijn filosofische koeien tevoorschijn brengt en vraagt waar men die naartoe zou kunnen drijven, wanneer de bergen op een dwaalspoor leiden en zij de bergen uitgaan. Daar staat Arnoldus bij stil in *Novum Lumine, H. I*: "dat velen zich op die berg verliepen en hun dieren niet herkenden." Soms worden ze geheel openlijk voor een geringe prijs verkocht. Ook op de heetste zomerdagen treft men op die hoge gebergten soms sneeuw aan, en nog vaker een nevel (wolken) waardoor het zwarte lood als in een damp en water kan worden gewassen en tot een prachtig wit kan worden omgewerkt. In de diepe dalen en afgronden (groeven) is echter een ijskristal te zien, waarin

---

[171] Het Latijn spreekt in dit verband ook over een standbeeld van Mercurius.

[172] Het Latijn noemt in dit verband ook Saturnus en Jupiter.

[173] "Schwätzer": "zwetser." Een merkwaardige oordeel, daar Maier in een ander werk geen negatief oordeel over Geber geeft. Zie *Silentium Post Clamores*, H. IV. Het Latijn geeft dan ook iets geheel anders, namelijk: *quamvis Battologo*: "Hoezeer hij ook als een Battologus is"; letterlijk: 'als een stotteraar'. De negatiefste kwalificatie komt evenwel van de Duitse vertaler.

seleniet[174] en talk verborgen is, dat - wanneer die in olie wordt gedaan - het gezicht wit en mooi maakt.

Vóór alles echter, kan de goed en duidelijk bereide en lopende Mercurius de zwarte Saturnale vlekken verdrijven en ze op Jupiters troon tot witheid verheffen. Ik bedoel niet de gewone Saturnus of Jupiter, doch een die langdurig gezuiverd is en voor gewoon werk goed is toebereid. Want een niet-specifiek metaal gaat niet het werk der natuur binnen. Saturnus is de vader van alle heidenen en goudzoekers, en de eerste poort tot de geheimenissen. "Hiermee", schrijft Rasis[175] in *Epist.*, "worden de poorten der verborgen wetenschappen geopend."

Jupiter volgt dit. Hij had zijn vader van de troon gestoten en hem zijn mannelijkheid ontnomen, opdat hij geen kinderen meer zou kunnen verwekken. Uit het mannelijk lid dat in zee was geworpen, ontsproot de schone vrouw Venus, en uit Jupiter - het witte lood - stammen alle overige planeten, te weten: Mars (uit Juno); Mercurius (uit Maja, de dochter van de Mauritaanse berg Atlantis[176]); Maan en Zon (uit Latona). En alleen deze vier worden enkel door een eenvoudige vrouwenarbeid, te weten het koken[177], aan het licht gebracht.

Onder het koken versta ik de rijping en de ruwe en grove afzonderlijke delen die in het filosofische glas door het vuur worden bereid. Na de arbeid moet men niet met een gewone

---

174 "Frauen-Eis", het Duitse equivalent voor seleniet, een gipskristal. Het Latijn geeft: *lapide speculari*: "spiegelende steen." Het woord seleniet is te herleiden tot σελήνη: 'de maan', zodat het spiegelende aspect in het Latijn tot zijn recht komt.

175 Maier duidt hier op Fakhr al-Din al-Razi, filosoof, 1149-1209 n.Chr. Vermoedelijk bedoelt hij met *Epist.* diens werk *Al-Tafsir al-kabir* (Het Grote Commentaar).

176 Lees: Atlas.

177 Latijn: *solâ coctione seu opere mulierum*; het begrip 'gering' wordt niet genoemd.

kook beginnen, doch met een die overeenstemt met het einddoel van een gewone kook. Net zoals een vrouw de vissen in water gaar maakt, aan het borrelen brengt en kookt en van al hun overbodige vochtigheid reinigt, zo behandelt ook de kunstenaar zijn voorwerp in zijn eigen water, dat sterker is dan het allersterkste azijn. Hij haalt het uit elkaar, maakt het gaar, lost het op, laat het stollen en fixeert het, en dit alles in het glas van Hermes dat goed[178] is afgesloten, opdat het water er niet uit vervliegt en het overige in het glas niet verbrandt. Dit vat overtreft alle andere en is de pan en het zweetbad der filosofen waarin de ouden getranspireerd hebben.

Sommigen laten hun vis, kreeft, erwten en dergelijke in twee in elkaar geplaatste pannen borrelen[179], zodat in de bovenste daarvan alleen de vis, en in de onderste het water zit. De pan wordt aan alle kanten goed beschermd, opdat water of damp er niet uit kan ontsnappen. Hierdoor worden de vissen, erwten, et cetera veel beter dan wanneer ze op de gewone manier waren bereid, want de opstijgende damp van het water dringt door de bodem heen en maakt de spijzen zacht en gaar.

Dit nu is de manier der wijzen om alle harde dingen week te maken, het compacte op te lossen, en al het dikke dun te maken. Niet het ruwe, koude vuur, doch de lucht, als een ongrijpbare damp, maakt het fruit rijp op zijn stam. Net zo, bereidt, kleurt en verft de lucht ook de gouden appels in de Tuin der Hesperiden, de dochters van Atlantis[180]. Wanneer wij het koken met het opwellende water, waarin wij het vlees tot een maaltijd

---

178 Hermetisch.

179 'Au bain-marie'. De term stamt van de oudst bekende alchemiste, Maria Prophetissa, uit Alexandrië, 1e, 2e of 3e eeuw n.Chr. Het betreft een van haar alchemistische bereidingswijzen. Zij schreef een werk getiteld *Dialogue de Marie et d'Aros sur le Magistère d'Hermès*, zodat Maier in dit verband Hermes niet zonder reden zal hebben aangehaald.

180 Lees: Atlas.

bereiden, goed bekijken, vinden wij daarin niets anders dan een subtiele verdamping en verandering van het water in de lucht. Daarom kan een waterbubbel niet anders worden genoemd dan lucht die in water zit opgesloten. Hij valt snel uiteen, wanneer de lucht uit het water weer haar sfeer binnentreedt en het water zich in zijn centrum vestigt.

Zinnebeeld XXIII van het geheimenis der natuur.

Het goud viel door een regen neer, toen Pallas te Rhodos werd geboren. En de Zon maakte Venus het hof.

Bijschrift XXIII.

Een waarlijk wonder door de slimme Griek beschreven
Wat ooit in Rhodos zich heeft toegedaan
Toen de hemel gulden dauw heeft afgegeven
En Venus' lijf de Zon door overspel liet staan
Pallas zal het hoofd van Jupiter belagen
Zo zal op deze wijs het goud als regen klagen[181]

[181] Pallas vernietigde het hoofd indirect, want in feite werd het gekliefd door Hephaistos. Dochter Pallas ontsprong daarop aan Jupiters hoofd.

Toelichting XXIII.

Het zou zeer onbedachtzaam zijn als men zou zeggen, dat er goud op aarde is neer geregend, wanneer hier niet een allegorie en verborgen zegswijze in verborgen zou gaan. Want in de wolken vindt men geen gouden beken en ertsgroeven. Nog veel minder is het van een zodanig licht gewicht, dat het door de dampen der aarde kan worden opgeheven. Zo waar als de geschiedenis over Pallas is, die aan het brein van Jupiter zou zijn ontsproten; of dat de Zon met Venus in echtbreuk leefde; zo waar is ook deze gouden regen. Wanneer die dus waar is, moet dat niet naar de letter worden begrepen, doch slechts als een gelijkenis. Niets ter wereld zou ongerijmder zijn dan dit zinnebeeld, wanneer men het als iets reëels zou willen zien. Als men er echter de werkelijke uitleg op loslaat, vindt men er een zuivere waarheid in.

Lang geleden noemde men het eiland Rhodos 'Ophiusa'[182], omdat het een grote hoeveelheid slangen had, van ontelbaar vele soorten. Later kreeg het vanwege zijn vele rozentuinen de naam Rhodos. Tot slot werd het Colossicola[183] genoemd, omdat men er het grote wereldwonder in de zee had gezet, namelijk de Kolossus ofwel het grote zonnebeeld, dat naar de mening van alle historici zeventig ellen[184] hoog is geweest. Alle schepen konden met gehesen zeilen tussen de voeten door zeilen. Zijn vingers waren als zuilen, en maar weinig mensen konden zijn duim omvatten. De kunstenaar van dit grote werk was Chares van Lyndos, een leerling van Lysippos[185], die het in twaalf jaar voltooide. Na 56 jaar echter deed een aardbeving de Kolossus ter aarde storten. Soldanus, die koning in Egypte was toen hij Rhodos veroverde, liet de stukken met negenhonderd kamelen,

[182] 'Land van slangen'.
[183] Duits: "Coosicola."
[184] 32 meter.
[185] 4e eeuw v.Chr.

die alle zwaar werden beladen, afvoeren.

Wat nu de zon is onder het gesternte, is naar de opvatting der wijzen wat het goud is onder de metalen, want dit wordt vanwege zijn kracht en kleur[186] de zon genoemd. Hier vandaan komt het bedenksel van de gouden regen, die te danken is aan het verwekken van de zon, terwijl de zachte jonge vrucht van Venus stamt. Deze bevallige Venus heeft rozenrode wangen, en zodra de zaden van de zon in haar belichaamd worden, kan men naar waarheid goed over haar zeggen, dat zij in Rhodos een jonge vrucht ter wereld heeft gebracht. Dit is dan de schone rode roos, de zoon der wijzen, die aller ogen en gezindheid naar zich toe trekt en ze aantrekt; die het waardig is geliefd te zijn; en bij wiens geboorte men zich er niet over mag verwonderen dat het een of andere wonder zichtbaar wordt, aangezien hij zelf in al zijn doen wonderen oproept en de gouden regen verwekt. Dit is de zoon van Augias, een kind van de zon, die de ossen erfde, en wiens[187] meststal door Hercules in één dag werd geleegd; en een broeder van Aietes die het Gulden Vlies op Jason heroverde.

Over Pallas schrijft men, dat zij bij de rivier de Triton zonder moeder was ontsproten aan de hersenen van Jupiter en daardoor de naam Tritona heeft gekregen. Zij wordt voor de godin en regentes der wijsheid gehouden, omdat zij haar oorsprong in de hersenen heeft, waarbinnen de wijsheid een vaste zetel bezet. Bij haar geboortefeest te Rhodos vierde men de gulden regen[188], opdat die het nageslacht tot eeuwige nagedachtenis zou zijn. Bij dit plechtige feest werden gouden gedenkpenningen (die de gulden regen vormden) uitgestrooid, net zoals men bij de kroning van een groot heer of geboortefeest gewoonlijk pleegt

---

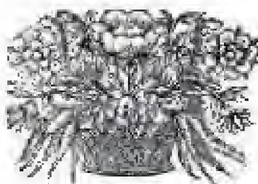
186 *ob calorem, colorē, virtutem & essentiam*: "vanwege zijn warmte, kleur, deugd en essentie."

187 Die van Augias.

188 Door Jupiter uitgestrooid bij Pallas' geboorte.

te doen.

Zo gaat het bij de geboorte van Pallas. Deze is de wijsheid, die in haar rechterhand gezondheid, en in haar linkerhand rijkdom houdt, en slechts oog heeft voor het welzijn van de mens. Aan haar heeft Perseus het in steen veranderde hoofd van Medusa overhandigd. Dat was met slangen in plaats van haren omwonden en ontstellend om aan te zien. Daarmee kon zij[189] zich tegen haar vijanden, die als een ongeletterd volk waren, als met een schild beschutten, opdat wie haar aanzagen, in steen zouden worden veranderd. De wijsheid en natuurlijke filosofie maakt haar[190] ongelovige vijanden en vernietigers[191] waarlijk tot niet meer dan verdwaasden en leeghoofdigen. Uit haar[192] is Chrysaor geboren, de vorenvermelde vader van de driehoofdige Geryon, van wie het in steen veranderde bloed van de Gorgoon komt, die de tinctuur van de Steen der Filosofen is.

[189] Medusa. Verwarrend, omdat Pallas, die het hoofd van Medusa ontving, dat aan haar schild bevestigde.

[190] Ook hier wordt niet de wijze Pallas bedoeld, maar wederom Medusa. In tegenstelling tot wat men zou verwachten van deze schrikwekkende godin, duidt haar naam etymologisch gezien op 'soevereine vrouwelijke wijsheid' (Egyptisch: Ma-at).

[191] *osores & invidos*: "haters en afgunstigen."

[192] Ook hier gaat het om Medusa; niet om Pallas.

Zinnebeeld XXIV van het geheimenis der natuur.

De koning is door de wolf opgegeten, doch toen hij verbrand werd, kreeg hij het leven terug.

Bijschrift XXIV.

De wolf doet zeer zijn best om iets te pakken
Opdat hij des konings edele lijf kan treffen
Bedenk dat al de vlammen aan hem plakken
En door verwoestingskracht naar nieuw leven heffen
Wanneer dit vaker met hem wordt ondernomen
Gaan in 's konings lijf de leeuwenkrachten stromen

Toelichting XXIV.

Uit de natuur is bekend hoe vraatzuchtig een wolf is. Want hij valt uit gebrek aan voedsel de aarde aan en vreet die op. Dat maakt hem zo dik en zwaar, dat wanneer hij in een grote roedel terechtkomt en die aanvalt, hij niet licht ter aarde geworpen of overweldigd kan worden. Ja, hij overwint in alle gevallen de sterkste. Komt hij in de schaapsstal, dan wurgt hij niet alleen wat zijn honger stilt, doch sleurt uit overgave ook de rest naar de grond en doodt het. Geheiligd is hetgeen Apollo en Latona[193] bij de geboorte geholpen heeft, want zonder de tegenwoordigheid van de wolf had zij niet kunnen baren. Men heeft het dan ook niet voor onredelijk gehouden, dat zij een wolf had ontvangen[194]. Ook al, omdat diens ogen 's nachts oplichtten en een lichtstraal afgaven.

Deze onverzadigbare veelvraat krijgt het lichaam van de dode koning toegeworpen. Niet opdat hij hem zou verscheuren en opeten, doch opdat hij hem door zijn eigen dood het leven weer zou teruggeven en hem zou opwekken. Er was echter (niet bekend is waarvandaan) een grote aanvalligheid in de maag van de wolf verborgen, die - toen men de halfontzielde koning had bijgebracht - alle mensen tot gezondheid en het bewerkstelligen van een vorige gestalte dienstbaar was. De Hyrcaniërs[195] fokten honden om geen enkele andere reden dan om de lichamen van hun doden op te eten en te verteren, zo heeft Cicero[196] gemeld. Zo deden ook de Massageten[197]. De filosofen werpen hun

[193] Latona baarde Apollo.

[194] Dat wil zeggen, in haar schoot. De mythe verbindt de wolf aan beiden, zoon en moeder.

[195] Volk aan de Kaspische Zee.

[196] Cicero, *Tusculanae Disputationes*, Liber Primus, XLV, 108.

[197] Eveneens een volk aan de Kaspische Zee.

koning voor de wolven[198]. De volkeren der Sabaeërs[199] hadden als gebruik, de doden op hun mestvaalt te dumpen, alsof het om rommel ging. De koning zelf moest ook op zo'n begrafenis rekenen. De troglodieten[200] bonden de voeten van hun dode aan zijn nek, droegen hem lachend en schertsend het huis uit en wierpen hem zonder plichtplegingen ergens neer en begroeven hem.

De wijzen wilden dit navolgen en hun doden niet eerder laten begraven, dan nadat zij ze aan het dier ten prooi hadden laten vallen. Of zij wilden zich van de methode der Indiërs bedienen, die hun prille jeugd levend aan hun afgoden offerden, en verbrandden. Weliswaar hebben deze heidenen met zulke offers of doeleinden het gehele wezen van de mens volledig prijsgegeven en zich verder geen wederopstanding meer getroost, doch onze wijzen zouden iets veel hogers erkend hebben. Zij gaan er vanuit, dat wanneer de dode koning aanvankelijk aan de wolf tot voedsel is gegeven, hij zich geheel vernieuwt en als een prille jongeling uit de dood opstaat en naar voren treedt. Vandaar dat de wolf in zijn plaats aan het vuur ten prooi valt en moet verbranden. Hij is heel gemakkelijk te doden, aangezien hij zijn buik zeer zwaar heeft belast.

Daarentegen bereikt de dode koning een nieuw leven en een dusdanige martiale kracht en helderziendheid, dat hij verder noch verwond noch gekwetst kan worden. Doch hier staat ter discussie, waar de koning zou kunnen zijn wanneer op de wolf gejaagd zou worden. Hierop antwoorden de wijzen, dat de wolf

---

198 Het Duits geeft (na een punt): "Die Philosophi werffen ihren König dem Wolff dar." Latijn (na een dubbele punt, dus betrekking hebbend op de Massageten): *Philosophi verò Regem lupo*: "Die filosofen waren de vorst dus werkelijk een wolf", als variant op de bekende uitspraak *homo hominem lupus*: "de mens is de mens een wolf."

199 Bewoonden zuidwest-Arabië.

200 Bewoners van grotwoningen in Matmata, Tunesië.

verdwaalde op de berg en in de diepe dalen daarvan, en op rooftocht ging. Daarom moest men hem uit zijn hol halen en voor toekomstig gebruik vasthouden en opsluiten. De koning is door zijn lange reis vanuit het oosten geheel vermoeid ter aarde gevallen. En omdat hij met lede ogen moet aanzien dat hij bij vreemde volkeren noch aanzien geniet, noch geëerd wordt, doch vanwege zijn geringe vermogen moet dienen, verlaat hem zijn ziel door de kommernis, zodat hij sterft. De wolf moet uit een koud gebied en landschap worden gehaald. De wolven uit het noorden zijn veel grimmiger dan die in Afrika of Egypte. Vergeleken bij de laatsten hebben de eerstgenoemden namelijk door de uiterlijke koude veel meer honger. Hier wordt de koning opgegeten, doch hij zal weer opstaan met de kracht van een leeuw, zodat hij alle dieren kan overweldigen.

Ofschoon zijn aanzien, nu hij de jongste is, onder zijn broeders gering is, toch neemt hij na uitgestane marteling en kwelling zwierig plaats op de hoogste stoel van het koninkrijk, vóór de anderen aan. Toen hij aldus was uitgebroken, heeft Gratianus in de *Rosarius* geschreven: "In de alchemie is er een lichaam dat van heer naar heer wordt gedreven, en waarvan de aanvang weliswaar ellendig is en met azijn vermengd, doch waarbij het aan het einde heerlijkheid en vreugde ervaart." En Alanus[201] zegt daarin: "Uit alle dingen moet er een worden gekozen dat blauw en bruin is, en een metalliek heldere en vloeibare gestalte heeft. Het is heet en droog, vochtig en waterig, een olie des levens en een levendige tinctuur. Een minerale Steen en een levend water[202] van ongewone werking."

Een koning kan niet heel veilig buiten zijn land reizen, want wanneer hij herkend wordt en zich toch niet bekend wil maken,

---

[201] Maier refereert vermoedelijk aan Alanus ab Insulis, Frans theoloog, plm. 1125?-1202 n.Chr. Mogelijk bedoeld werk: *De Planctu Naturae* (De Klacht der Natuur).
[202] Aqua Vitae.

kan het heel licht gebeuren, dat hij voor een verrader wordt gehouden en overgeleverd in de handen van zijn vijand, ja, zelfs in de gevangenis wordt geworpen[203]. En mochten zijn vrienden hem al zonder krijgsmacht volgen, zou hun hetzelfde kunnen gebeuren. Dat overkwam ook deze koning uit India, of - wanneer hij niet zo spoedig de dood een stap voor was geweest - had het hem kunnen overkomen.

Dit is het eerste werk der filosofen, dat zij veredelen, wassen en reinigen. Zonder dit kan het tweede en derde niet met goed gevolg beëindigd worden. Ja, zonder dit kan de kleinmoedige en slaperig-zwakke niet genezen. Eerst moet hij een beroep doen op de belasting[204] die zijn onderdanen is opgelegd, wanneer hij de nodige kleding wil hebben. En wanneer dat is geschied, is hij rijk genoeg om aan al zijn onderdanen kleding te geven, zo vaak en wanneer hij maar wil. Grote kwesties kennen merendeels een slecht begin. De kleinere kunnen dit inhalen en verhoogd worden, ofwel worden de grotere daardoor terneergedrukt en geringer. Een waar voorbeeld geven ons de grote steden, die in de aanvang klein waren, doch door het bestuur van grote heren tot wasdom zijn gebracht en groter zijn gemaakt.

---

[203] *ad adversariis pro proditoribus habentur & incarcerantur*: "[wordt hij] door tegenstanders voor een verrader gehouden en opgesloten."
[204] *à sibi subjectis censum & tributum exigere*: "de belasting van zijn onderdanen en de opgelegde bijdragen."

Zinnebeeld XXV van het geheimenis der natuur.

De draak sterft niet, wanneer hij niet wordt gedood door de broeder en de zuster, die de zon en de maan zijn.

Bijschrift XXV.

Het is geen kleinigheid de draak te overwinnen
Opdat er vanuit dees' geen nieuwe op zal staan
Wanneer broer en zus met slaag de krijg beginnen
Moeten wilde woede en macht te gronde gaan
Dus Phoebus'[205] hand de python uitgeschakeld heeft
Cynthia[206] doet het, ook Orion[207] daarnaar streeft

[205] Phoebus Apollo, de lichtgod. Hij doodde de python in Delphi. Vervolgens stelde hij een priesteres aan als orakel in Delphi, en noemde haar Pythia.
[206] De maangod Cynthia Artemis.
[207] Nadat Orion verblind werd, zou de zon hem geheeld hebben.

Toelichting XXV.

Bij het veroveren van het Gulden Vlies moest vóór alles de draak worden gedood en uit de weg geruimd, omdat velen die voorheen hetzelfde hadden beproefd, door deze vijand waren verslagen. Hun macht was namelijk maar al te zwak voor zo'n draak. Ook wisten zij geen list te bedenken waarmee zij hem konden overwinnen. De geneesheer Jason bedacht op aanraden van Medea (zijn geestelijke raadgeefster[208]) spoedig een middel, en koos de beeltenis van de zon en de maan waarmee hij het kleinood gelukkig kon verwerven. De draak is dus uitsluitend door het beeld van de zon en de maan overwonnen en uit de weg geruimd, zoals de filosofen dikwijls aanvoeren.

De auteur van de *Rosarius* heeft, onder anderen, Hermes laten opmerken[209]: "De draak sterft niet, wanneer hij niet tegelijk met zijn broeder en zuster wordt gedood. Niet door slechts een van hen, doch door beiden tegelijk, namelijk door de zon en de maan. De Mercurius van de filosofen is eveneens onsterfelijk, mits hij niet tegelijk met zijn zuster op de grond wordt gelegd. Dat wil zeggen, men moet hem met de maan of de zon indikken en verenigen[210].

De draak is het levendige kwikzilver dat van of uit de lichamen[211] is getrokken die een lijf, ziel en geest hebben. Vandaar dat men over hem zegt, dat hij niet sterft zonder zijn broeder en zijn zuster, dat wil zeggen, de zon en de maan. Of:

---

[208] Tevens zijn geliefde.

[209] Maier heeft van de navolgende passages elementen geciteerd in toelichting XIV, doch niet in precies dezelfde bewoordingen.

[210] Latijn: *congelere*: "indikken." Over verenigen spreekt het niet.

[211] "von oder aus denen Cörpern gezogen die einen Leib (...)." Latijn: *corporibus*, respectievelijk *corpus*. Daarmee lijkt zowel het Latijn als het Duits een definitie binnen een definitie te geven. Het begrip corpus kent echter een algemene en een striktere betekenis.

wanneer de zwavel wordt uitgetrokken, heeft hij nog vochtigheid en koude bij zich, die van de maan komt. Daarmee sterft de draak echter, namelijk wanneer het levendige zilver meteen vanaf het begin aan hetzelfde lichaam is onttrokken. Want dit levendige zilver wordt het *philosophorum aqua permanens*[212] genoemd, naar zijn verrotting en scheiding der elementen. Anders heet het een *aqua foetida*[213]." De tijd ontbreekt om de woorden van bovenvermelde auteur van de *Rosarius* - met wie alle andere filosofen instemmen - duidelijk uit te drukken.

In Epyrotis werd in de tempel van Apollo een draak geplaatst en door de inwoners vereerd, omdat hij voor hen de python had gedood. Men leest over de draak, dat hij met een olifant in een dusdanige vijandschap leefde dat hij hem, waar hij hem ook maar in het oog kreeg, meteen naar de keel vloog. Totdat deze naar de grond zonk, waar hij de draak verpletterde. Vandaar dat men sindsdien in Europa[214] drakenbloed aantrof. De ogen van de draak worden met edelstenen vergeleken. Hij heeft een zeer scherpe blik, reden waarom hem het bewaren van de schat is toevertrouwd, zoals in de Tuin der Hesperiden de appels, en in Colchis het Gulden Vlies.

De Ouden hebben hem ook aan Aesculapius toegevoegd als hiëroglief of gelijkenis, en de chemici schrijven hun werk aan hem toe. Niet daadwerkelijk, doch als een allegorie. Want de draak beeldt altijd Mercurius[215] uit, of die nu vast of vluchtig is. En Mercurius wordt steeds uitgebeeld met een staf waaromheen dubbele slangen zijn gewonden, net zoals Janus aan de voor- en achterkant een gelaat heeft. De draak is namelijk een grote

---

212 "Het blijvende water der filosofen."

213 "Een stinkend water."

214 *unde sanguis draconis in nostras oras advehitur*: "vandaar dat onze grenzen werden bezocht door drakenbloed."

215 Kwik.

slang waarin Saturnus verborgen zit, die zijn eigen staart opeet. Van Aesculapius of de uitvinder der artsenijen wordt verhaald, dat hij een slangengestalte had. Hij was van de stad Epidaurus (in de Peloponnesos[216]) naar Rome gekropen, waar hij een offer bracht om de pest af te wenden.

De draak is dus steeds een waakzame, trouwe dienaar der filosofen, die vanwege zijn dikke huid, scherpe tanden en vele gif, waarmee hij feitelijk omgeven en bewapend is, niet zo gemakkelijk verwond of overwonnen kan worden. Hoewel de gewone draken niet met gif zijn uitgerust, is deze met het gif uit alle streken aangevuld, zodat wanneer men hem wil uitschakelen, men hem daarbij zeer behoedzaam moet behandelen. Met geweld neemt men hem niets af, dus wanneer dat wel moet gebeuren, moeten zijn naaste verwanten een list gebruiken. Een poëet heeft dan ook naar waarheid gedicht: *Tuta frequensque via est, per amici fallere nomen*. Dat wil zeggen, dat het via vrienden iemand in de rug aanvallen de veiligste weg is, doch wij achten het noodzakelijker om dit elders toe te passen. Want ook al biedt het mogelijkheden, toch is het een ondeugd en een verboden weg die niemand zou moeten willen gaan.

De landlopers en zwendelaars doen het voorkomen, dat zij met het slangenpoeder de wormen der kinderen, dus broeders met broeders en zusters[217], verdrijven. Precies op die manier moet deze draak door broeders en zusters samen, dat wil zeggen, door de zon en de maan worden gedood, waaruit dan de slotsom moet worden getrokken, dat hij van het getal der planeten is. Ook in de *Rosarius* staat geschreven, dat Mercurius uit het lichaam van de draak wordt genomen. Over de Joodse koning Herodes leest men, dat hij een schone, huwbare jongedame als bijslaap had genomen. Enige geschiedschrijvers melden over keizer Tiberius, dat hij een slaapgezel had, die hij gewoonte-

[216] Deze toevoeging is van de Duitse vertaler.
[217] De verwijzing is onduidelijk.

getrouw zelf spijzigde. Wanneer nu de filosofische draak ook met alle egards[218] wordt behandeld, legt hij zijn gif af en wordt de vriend van de mens, hoewel hij een vijand is wanneer men hem geweld aandoet.

De geschiedschrijver Xanthus[219] voert bij Plinius[220] aan, dat de draak zijn doodgeslagen jong door het kruid Balim heeft opgewekt, hetgeen men echter meer voor een allegorische manier van spreken der filosofen moet houden, dan voor een ware geschiedenis, vooral omdat het teruggeven van het leven aan de ontzielde draak van de filosofen, en het toevoegen van de dood aan de levenden de kunst vereist.

Doch hoe kan en mag zo'n draak eigenlijk worden gevangen? Hierop antwoorden de filosofen heel kort met dit vers: *Dant Rebis montes, dracones terraque fontes*[221]. Over de gevangenschap van de draak kunnen we bij Tacitus[222] lezen. Hoeveel moeite en werk hebben velen niet aangewend tot zij de monsterlijk grote draak in Afrika te pakken kregen en aan keizer Tiberius hadden uitgeleverd. Want de draak hield zich in de kloven verborgen, en zij moesten hem met list insluiten en doodslaan[223]. Deze last brachten zij op een wagen naar een schip op zee en voeren hem naar Rome, naar de keizer.

---

218 Het Duits is slecht ontcijferbaar. Mogelijk staat er "Glumpst." Latijn: *si ritè tractetur.*

219 Xanthus van Lidia, 5e eeuw v.Chr.

220 *Naturalis Historiae*, Liber XXV, v, 14.

221 "Rebis duidt op de bergen, en de draken duiden op de aardse bronnen."

222 Publius Cornelius Tacitus, senator, historicus, plm. 56-117 n.Chr.

223 *septum & fensim in angustias coarctatum, ubi retibus & vinculis inclusus, fultibus & verberibus tandem domitus*: "waar hij werd ingesloten en omheind in een versmalling; door middel van een net en banden werd opgesloten; en zo met de zweep kreeg dat hij uiteindelijk werd getemd."

Zinnebeeld XXVI van het geheimenis der natuur.

De vrucht der menselijke wijsheid is het hout des levens[224].

Bijschrift XXVI.

De grootste schat der wijsheid men hierin ziet
Dat ziel en lichaam tezamen vreugd' bekomen
Wat uit haar rechterhand komt, veroudert niet
Van de linkerkant zal alle rijkdom stromen
Wie zich aan de zij der wijsheid schaart, ontvangt haar buit
De zegenrijke vrucht, met overschot en vreugde daaruit[225]

---

[224] Het vaan vertoont het opschrift *Longitudo dierum et sanitas* en *Gloria ac divitiae infinitae*: "Lengte van dagen en gezondheid " en "Roem en oneindige rijkdom."

Toelichting XXVI.

Een wel zeer fraai onderscheid tussen mens en dier maakte de beroemde redenaar Tullius, toen hij schreef: "Zoals een vogel voor het vliegen, en een paard voor het rennen is geschapen, zo is de mens boven alle andere dieren uitverkoren tot nadenken en is hij in het licht geboren." Zoals de beren, tijgers en leeuwen zich oefenen in een grote macht; de olifanten en stieren in een grote kracht; en de adelaars, valken en gieren in het vliegen en roven; zo moet de mens tot voldoening van zijn gemoed streven naar wijsheid en rede om alle andere dieren door vernuft te overwinnen en te overtreffen.

Waar is nu een dusdanig grote sterkte en macht bij een grimmig dier te vinden, dat die niet met verstand aan banden kan worden gelegd en getemd? Vast en zeker is het verstand een goddelijke aangelegenheid die door God, de alwijze Schepper, in het menselijk hart is geplant en daar is ingeprent, boven de andere dieren. Soms noemt men dit de denkkracht, en soms het licht des onderscheids, waar de wijsheid haar oorsprong op terugvoert. De toepassing ervan is als een vader; de denkkracht en het verstandig afwegen echter zijn een moeder, uit wie vervolgens prachtige spruiten voortkomen. Daaruit is het algemene gezegde[226] ontstaan: 'De toepassing heeft mij verwekt, en de moeder heeft voor mij de denkkracht verworven'.

Hier zou ik de vraag willen stellen wat eigenlijk de ware wijsheid is die de mens zou moeten najagen en zoeken, nu zo veel uiteenlopende meningen de ronde doen en iedereen er zo

---

[225] Het Duits geeft in de 3e regel: "Aus ihrer rechten Hand soll niemand nicht veralten", dus een dubbele ontkenning, zoals ook elders wel wordt aangetroffen.

[226] *Usus me genuit, mater peperit Memoria.* Aulus Gellius, Romeins auteur, taalkundige en historicus, plm. 130-180 of later. *Noctes Atticae* (Attische Nachten), XIII, 8.

zijn eigen uitleg aan geeft. Ik antwoord (onder voorbehoud van het goddelijke, dat de ziel toekomt en boven alles de overhand heeft), dat de menselijke wijsheid niet bestaat uit een sofistische gril, noch uit hoogdravende oratorische (retorische) woorden, en nog veel minder uit gedichten of grammaticale subtiliteiten, en ook niet uit bedrog en het verdraaien van het recht, uit leugens, onderdrukking der armen, of uit kwaad stichten en bedrieglijke voorstellen tot rijkdom, doch slechts uit het beschouwen der chemische wetenschap, zoals die daadwerkelijk met het leven van de mens in relatie kan en mag worden gebracht.

Dit is de wijsheid boven alle wijsheid, die ter rechterzijde door het oosten, en ter linkerzijde door het westen waait en de gehele wereld vervult. Over deze schrijft Salomo in het boek Wijsheid, H. 8, vs. 16-17 als volgt[227]: "Die met haar verwant zijn, hebben een eeuwig Wezen, en wie haar vrienden zijn, hebben zuivere wellust." Vs. 15: "Want met haar te verkeren, brengt geen verdriet, noch smart met haar te leven, doch vreugde en blijdschap[228]. En hoewel het sap van de grapefruit en de muziek het menselijk hart verheugen, zo gaat toch de wijsheid boven dit alles. Zij is de boom des levens voor allen die haar grijpen; en zalig zijn zij, die haar behouden."

---

[227] *Bijbel.* Staat niet op deze plek in het boek Wijsheid. Het Latijn geeft dan ook: *Sic enim c.8.v.9.18*: "namelijk als volgt: H. 8, vs. 9-18." Maar ook daar zijn deze passages niet te vinden. Op deze plek in het Latijnse origineel zijn in de marge van het blad nadere verwijzingen opgenomen, te weten: *Sir.6.4.13, Sap.c.8.16, Sir.c.4.28* (waarbij 28 onzeker is vanwege onleesbare druk). Dus *Sirach* (*Ecclesiastes*); doch ook daar zijn de passages niet te vinden. In elk geval is *Sap.c.8.16* juist vermeld: Wijsheid, H. 8, vs. 16.

[228] *Bijbel.* In de Statenvertaling is dit het vs. 16, zoals ik hierboven al aangaf, en daar is het opgenomen.

Lactantius[229] noemt haar een voedsel voor de ziel[230]: "De wijzen zullen eer verwerven, en degenen voor wie wijsheid het loon is, worden door haar verheven en geëerd. Zij verheft haar kinderen en deelt eer uit als loon. Aan haar ontspringt een onsterfelijke naam bij de nakomelingen, en haar sterkte gaat boven alles. Ja, de wijsheid sterkt een wijze meer dan tien geweldenaren die in de stad zijn." Bij zulk een aardse wijsheid past wat Baruch zegt, in H. 3, vs. 14: "Leer vooral wijsheid aan, opdat gij ervaart wie degene is die een lang leven, goederen, vreugde en vrede geeft." En in het Boek der Wijsheid wordt in H. 3, vs. 17 verder bevestigd, dat de wijsheid een geheim raadsbesluit van de goddelijke kennis is. De wijsheid deelt al het goede mee en onmetelijke rijkdom is in haar hand. Wie haar aanhangt, die helpt zij met eer. Sirach[231] schrijft in H. 1, vs. 26: "De schatten der wijsheid bestaan uit kennis, en de heren vrezen haar wortels, vandaar dat zulk een vrees het begin der wijsheid wordt genoemd."

Hierover schrijft Morienus zeer nadenkend, wanneer hij stelt: "Deze wetenschap wendt voor zijn meester alle ellende dezer wereld af en voert hem tot kennis der toekomstige dingen." Verder toont hij aan dat het een gave Gods is, wanneer hij voortgaat met: "God deelt deze goddelijke, zuivere wetenschap slechts aan zijn vrome dienaren mee, aan wie hij haar vanaf de aanvang der schepping heeft toebedacht." En opnieuw: "Want

---

229 Lucius Caelius Firmianus Lactantius, plm. 250-320 n.Chr., auteur van christelijke werken.

230 Rond deze en de aangrenzende passages, zijn in het Latijns origineel kanttekeningen in de marge afgedrukt, te weten: *Sap.10.10; Prov.3.18; Lac.1*[?]*.3.13; Prov.3.35; Sir. 1.2.4; Sir. 4.12.14; Sap.6.26; Sap. 8.13; Sap.10.12; Eccl.7.20; Baruch.3.14; Sap.8.5.18; Sap.7.11; Sir.1.24.* Het valt buiten het kader van deze Nederlandse vertaling om de Duitse vertaling qua inhoud te vergelijken met al deze vindplaatsen. Wel kan ik opmerken, dat het Duits sterk afwijkende vertalingen (vrije weergaven) geeft van het Latijn in de bijbel.

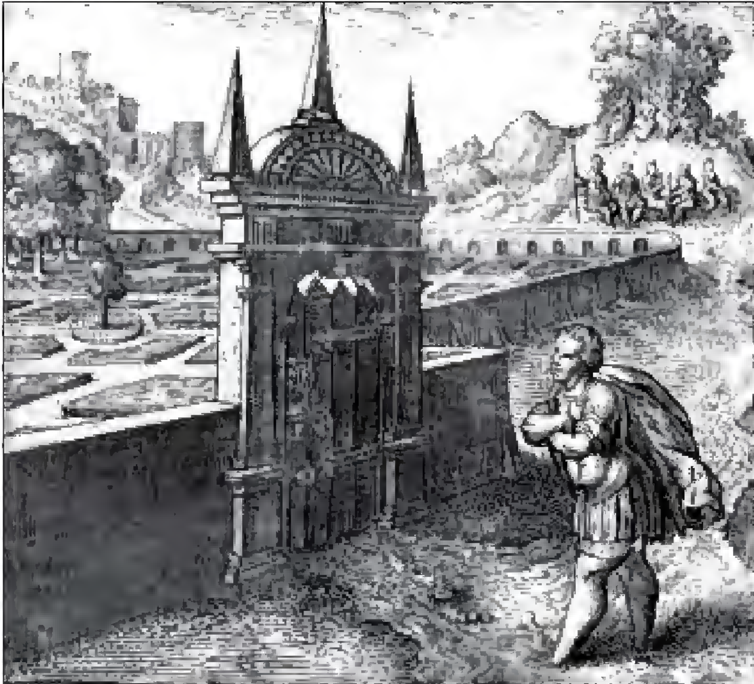
231 *Bijbel.* Statenvertaling, Ecclesiasticus, H. 1, vs. 25.

deze wetenschap is een louter goddelijk geschenk, dat hij geeft aan diegene van zijn kinderen aan wie hij het wil geven. Het behaagt God dus ons te vernederen en ons in alles aan zijn wil te onderwerpen."

Verder: "Gij moet weten, o koning, dat alleen deze wetenschap een geheimenis aller geheimenissen van God is. Hij heeft het aan zijn profeten toevertrouwd, aan wie hij het paradijs heeft beloofd." Het hout des levens toont de weg der eeuwige zaligheid en deelt zijn vruchten uit, al is daarin zelf niet de zaligheid gelegen. Vandaar dat er gezondheid, geluk en zegen is. Zonder deze is een mens dood en een onbegripvol dier.

Zinnebeeld XXVII van het geheimenis der natuur.

Wie het waagt zonder sleutel de Rozentuin binnen te treden, gelijkt een mens die zonder voeten wil lopen.

Bijschrift XXVII.

Wijsheid tooide de Rozentuin met bloemenpracht
Doch de toegang wordt met grendels zwaar belet
De sleutel verkrijgen, vereist een grote kracht
Zoals een mens met stompen het niet op een lopen zet
De top der Parnassus bereikt gij nimmermeer
Wanneer gij van de vlakte niet stijgt naar hoger sfeer

Toelichting XXVII.

Over Erechtheus melden de dichters, dat hij aan het zaad van Vulcanus is ontsproten, dat hij uit geile bronst jegens Pallas - die hem haar liefde ontzegde - op aarde had laten vallen. Vandaar dat men Erechtheus afbeeldt zonder voeten, als een slang. Niet ongelijk hieraan, zou ook het filosofische Werk zonder de toegevoegde wijsheid van Pallas in het vuur slechts schade lijden en tot een monstrueuze geboorte worden gebracht, die het aan voeten ontbreekt en noch zichzelf kan helpen, noch een ander tot iets kan dienen.

Het is bedroevend, dat de mens met zijn handen en voeten op de viervoetige dieren gelijkt. En nog bedroevender is het, wanneer het hem geheel aan voeten ontbreekt en hij in plaats daarvan zijn armen moet gebruiken, als een worm die voortkruipt. De beide benen zijn delen van de mens die hij het hardst nodig heeft, opdat hij zich kan bewegen en kan wandelen, zoals de ogen het gezicht dienen, of de handen met hun greep de armen dienen. Zo heeft ook de medische wetenschap en iedere andere werkkunst twee hoofdbestanddelen nodig, wier namen het verstand en het weten zijn, waarop ze zich moeten baseren. Zonder een dergelijke bijstand is al het doen vergeefs.

Aan de chemie worden twee belangrijke onderwerpen toegeschreven die zij als een steunpilaar kunnen aanwenden. Het ene daarvan is de sleutel; het andere zijn de regels. Hierdoor wordt de rozentuin ontsloten en de weg geopend voor degenen die er naartoe wandelen. Als het echter aan één ervan ontbreekt, is het alsof er een klompvoet is die graag een haas achterna zou zitten. Wie zonder sleutel in een goed afgesloten tuin komt, is als een dief. En wie er in het duister naar binnengaat, onderscheidt geen bloemen en zal ook weinig kunnen stelen. De sleutel is een eenvoudig ding en kan eigenlijk

een steen worden genoemd die in zijn vak[232] staat. Het is de wortel te Rhodos, zonder dewelke een kiem niet kan ontkiemen, noch een edelsteen kan aangroeien. Zonder deze bloeit de roos niet en komen er geen bladeren uit.

Nu zou men moeten vragen waar een dergelijke sleutel eigenlijk te vinden is. Ik antwoord daarop - met het orakel - dat men hem daar vandaan zou moeten halen waar het gebeente[233] van Orestes is gevonden. Dat wil zeggen, waar de winden, de slag, de terugslag en de dood van de mensen samenkomen. Ofwel, zoals Lichas het vertolkt, in de werkplaats van een smid. In feite wordt met de wind de blaasbalg; met de slag de hamer; met de terugslag het hameren of smeden; en met de dood van de mensen het ijzeren orakel bedoeld. Deze sleutel vindt gij onfeilbaar in de hemisfeer van de middernachtelijke zodiak, wanneer gij slechts de tekenen goed weet te beoordelen en te onderscheiden, en de grenzen van de meridiaan goed weet te trekken. Wanneer deze eenmaal zijn gevonden, zorgen ze ervoor dat gij zonder moeite door de deur kunt gaan.

---

232 "der in seinem Fächern stehet", waarmee Maier de typisch Duitse 'vakwerkhuizen' zal bedoelen. Latijn: *lapis in capitulis notus*: "steen in een bekend hoofdje." 'Hoofdje' verwijst naar een kapiteel (*caput* = hoofd).

233 "Beine": "benen". Latijn: *ossa*: "gebeente." Het Duits bedoelt hier duidelijk hetzelfde. Zie ook toelichting III. Maier zegt elders, waar hij spreekt over "Gebeinde": "En het gebeente van Orestes was op de plek gevonden waar de winden tegen elkaar werden gedreven en de mens zijn ondergang vond, zoals door het orakel voorheen verkondigd werd." *Silentium Post Clamores*, H. VII. Lichas, de Spartaan, gaat op zoek naar het graf van Orestes en spreekt een smid aan in zijn smederij. Deze heeft een kist gevonden. Beschreven door Herodotus, Boek I: "Hij [de smid] nu zei, wat hij gezien had, doch de ander [Lichas] het gezegde overwegend, giste dat dit volgens de orakelspreuk Orestes was, op deze wijze gissende: in de beide blaasbalgen van de smid, die hij zag, vond hij de winden; in het aambeeld en de hamer, de slag en de terugslag; in het smeden van het ijzer, het onheil dat op onheil valt, zó ongeveer denkende, dat het ijzer tot ramp van de mens is geworden."

Bij de ingang wordt Venus met haar geliefde Adonis gezien, die de witte rozen met zijn bloed purper kleurt. Tevens laat de draak zich zien, die in de Tuin der Hesperiden de rozen behoedt. De geur der rozen strekt zich uit tot de daartoe geplante knoflook, die een hoge graad van hitte heeft en ze tegen de vorst beschut. Zolang de rozen geen geur en kleur krijgen, ontbreekt het hun aan het warme aardrijk. Wanneer de rozen de damp van een gewone zwavel ondervinden, worden ze er wit van, doch de geest van vitriool geeft ze weer terug wat de zwavel van hen had afgenomen. De gewone zwavel is de absolute tegenpool van de filosofische, hoewel hij die niet kan vernietigen. Het oplossende water verenigt ze en ze behouden hun kleur. Dat de rozen aan Venus gewijd zijn, is de oorzaak van hun schoonheid die voorligt op die van alle andere bloemen. Zij, de rozen, zijn de schone maagden die door de natuur bewapend zijn, vandaar dat ze niet van hun stam kunnen worden genomen zonder degene die ze breekt te verwonden. Het ontbreekt de viooltjes aan zulke wapenen en maar al te vaak worden ze met voeten getreden.

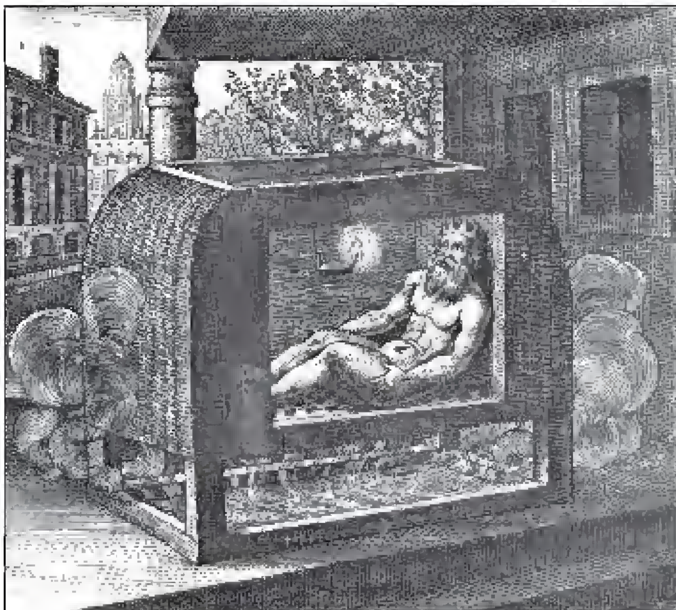
De rozen die onder de doornen verborgen liggen, hebben van binnen een gele draad, doch van buiten een groen kleed. De wijze breekt ze af zonder te worden geprikt, en reinigt ze van alle doornen. De onervarene echter voelt ze in de vingers. Evenzo moet een verstandig iemand niet in de bloemen van de wijzen grijpen, noch ze begeren, tenzij hij ze van tevoren van hun doornen heeft ontdaan en de bloemen heeft verplant die stekels hebben. Anders zal hij gal oogsten in plaats van honing. Velen bezoeken op diefachtige wijze de rozentuin, doch het brengt hun alleen maar leed, want al hun moeite en werk is een vergeefs handelen. Bacsen meldt daarover in de *Turba*: "Het schijnt dat onze boeken versmaad worden door hen die ze een- of tweemaal hebben gelezen en toch alles vergeefs hebben bereid. Het ergste is nog, dat zij daarbij tijd, have en goed hebben ingezet en verloren." Iets verderop: "Wanneer iemand

meent dat hij het fraai heeft vervaardigd, zal hij niets in zijn handen hebben."

Zinnebeeld XXVIII van het geheimenis der natuur.

De koning baadt zittend in het zweetbad en wordt door Pharut bevrijd van de zwarte gal.

Bijschrift XXVIII.

Koning Duenech, de groene leeuw gelijkend
Ligt aan galzucht, hart en zwellingen te bed
Roep Pharuts hulp in, pas van deze wijkend
Als die een dampend bad onder zijn bank heeft gezet
Hebt gij de koning in de kolf vaak met wassen bedacht
Verschalkt hij volkomen de gezondheidskracht[234]

[234] De allegorische koning Duenech riep de hulp in van de arts Pharut om hem van zijn melancholie te verlossen. Pharut = Hebreeuws voor 'fruit'. *Theatrum Chymicum* (6-delig compendium van alchemistische geschriften), III, pp. 756-757, Lazarus Zetzner, Oberursel, 1602.

Toelichting XXVIII.

Net zoals bij een mens drie spijsverteringen[235] of oplossingen worden gevonden, waarvan de ene door de maag, de andere door de lever, en de derde door de aderen wordt verricht, zo zijn er ook drie universele reinigingen, die - in harmonie met de spijsvertering - eenstemmig en dagelijks hun overvloed uitwerpen. Allereerst via de stoelgang; ten tweede via de urine, waarvan de uitdrijver de lever is; en ten derde via de transpiratie, als een verdamping van innerlijke delen uit het lichaam, langs de poriën. In de eerste oplossing worden de *chylus*[236] en het levenssap; in de tweede de *chymus*[237]; in de derde de vochtigheid of dauwvormende substantie bereid en naar ieder deel van het lichaam geleid.

De eerstgenoemde uitwerpselen zijn grof, waterig en vet. Ze verlaten de darmen via de stoelgang. En mochten ze eens een keer stoppen, dan worden ze door laxeren voortgedreven. De tweede soort excrementen zijn vloeibaar, dun, waterig en zout. Deze komen uit de aderen via de nieren en de blaas, en worden door hun waterkanalen geleid. Hun substantie is wat men met urine beschrijft. Het derde wat vloeit, is het subtielste. Het dringt door de uiterst kleine poriën ofwel transpiratieopeningen heen, en vervliegt. Ofwel het breekt massaal uit, als transpiratie. Dit is gunstig voor de transpirerenden, doch het helpt ook om stoffen om te zetten in urine. Op laatstgenoemde reiniging hebben de oude Grieken en Romeinen zich in het bijzonder gericht. Vandaar dat de Joden en andere volkeren 's morgens hun ledematen lieten masseren en - met olie ingezalfd - de

[235] "Digestiones oder Kochung." Het begrip 'koken' werd vroeger gehanteerd om de spijsvertering mee aan te duiden.

[236] Bloedvormend vocht.

[237] Spijsbrij.

wedstrijd, de strijd, de wedren, het balspel en balslaan[238] aanvingen en zich dagelijks in de rivier of een kunstbad gingen wassen. Om dat te faciliteren, werden in Rome vele prachtige gebouwen opgericht, die eerder onze bewondering wekken dan dat zij ons tot navolging aansporen. Hiervan kunnen wij de baden van Diocletianus nog terugvinden, die grotendeels overeind staan en bijzonder fraaie gebouwen vormen[239].

Naar deze kunst van het 'koken', richt zich ook de smeltkunst. De eerste[240] geschiedt in zijn grote jaar[241], dat wil zeggen, in de verandering van de bovenste sfeer. De tweede bij de verandering van de onderste sfeer. De derde in de middelste sfeer, opdat de filosofen tevens de zanderige, grote overvloed aan uitwerpselen door het geheimenis der natuur moeiteloos kunnen afvoeren. Zij hebben verscheidene manieren geprobeerd te vinden om dat te doen, zoals de reinigingen, de baden en de zweetbaden, waarmee zij in feite hetzelfde doen als wat een medicus voor een mens doet.

Duenech wordt door Pharut het zweetbad binnengeleid, opdat hij kan zweten en via de poriën de afvalstoffen van de derde oplossing afwerpt. Deze koning is namelijk melancholisch en geelgallig[242]. Vandaar dat hij, vóór alles aan, net zo lang beteugeld wordt tot hij de opvliegendheid van Saturnus en de

---

238 "Balonen schlagen." *reticularis & manae lusus*: "het spel van net en handen." Kennelijk een soort volleybalspel.

239 Het Latijn noemt nog relieken, en spreekt ook over engelen, hetgeen in de Duitse vertaling niet werd meegenomen.

240 Maier refereert kennelijk aan fasen van het smeltproces.

241 Onduidelijk. Mogelijk houdt het verband met een van Plato's mysterieuze tijdrekeningen. Zie toelichting XXI.

242 Naar de persoonlijkheidstyperingen van Hippocrates. Het Duits geeft: "Gelbsichtig": "geelgallig." Latijn: *atrabilarius*: "zwartgallig." Dat lijkt juister, omdat bij de melancholie niet de gele, maar de zwarte gal behoort, zoals wel correct wordt vermeld in de aanhef bij het zinnebeeld. Zie ook de voetnoot bij toelichting IV.

galziekte van Mars heeft afgelegd. Ja, hij wenst, dat zelfs het leven hem wordt benomen en hoopt dat hij door zulk een actie wordt geholpen. Onder alle medici vond men er een die dit zou kunnen ondernemen, en deze werd slechts gevonden door gebed en genade. Welke zegswijze vaker wordt gevonden in de filosofische geschriften, zoals in die van Bernard[243]; van Alanus over Duenech; en anderen, zodat ik het niet nodig acht er nog meer van aan te voeren. Het is afdoende dat wij gemeld hebben hoe de afvalstoffen door het bad moeten worden afgevoerd, want onder die wetenschap ligt de ganse kunst bedolven.

De natuurlijke warmte die in het lichaam zit, zal samen met het bloed door het warme bad zo worden gestimuleerd, dat ze door de huid naar buiten breekt en een rode kleur in het gelaat veroorzaakt. Het gehele lichaam krijgt zelfs kleur, hetgeen het kenmerk is dat de huid de melancholieke zwartheid die erin zat wederom kwijtraakt, zijn taaie vochtigheid heeft uitgestoten en ook een zuiver, rozenkleurig bloed heeft aangemaakt. Het is nodig, dat het gehele lichaam wordt gereinigd en goed bloed wordt gewonnen, want het koude en het droge moeten weer worden omgezet en in warme vochtigheid worden veranderd, hetgeen een zeer ervaren medicus al wel zal weten.

Sommigen hebben Cerdonis[244] voor een groot vorst, zelfs voor de zoon des konings gehouden, tot zij er ten slotte door zijn handelwijze achter kwamen hoe hij zijn heerschappij uitoefende. Opdat de trouwe zoeker niet net zoiets overkomt, moet hij met grote ijver moeite doen om de ware zoon van de koning te kiezen, die - hoewel hij niet praalt in gouden kledij - toch niet met een waardeloos, verachtelijk gewaad omgeven is, noch met een bruine, melancholieke kleur bekleed. Anders zou men hem

---

243 Vermoedelijk Bernardus Trevisanus, Paduaans edelman en alchemist, 1406-1490.

244 *Cerdonem*. Mogelijk stamwoord: *Cerdon*. Onduidelijk wie dit betreft.

geheel kunnen verwerpen, of tegen een andere omwisselen[245]. Wanneer hij nu vaker wordt gewassen, zullen zijn koninklijke deugden spoedig blijken, zoals bij Cyrus[246], Paris en Romulus geschiedde, welke laatste weliswaar door deze of gene boer[247] werd opgevoed, doch met koninklijke deugden was uitgerust. Het bad moet een stoom- en zweetdrijvend bad zijn, dat de huid van buiten niet verbrandt, noch de poriën verstopt, omdat anders meer schade dan nut te verwachten is. Niemand hoeft zich na het bad te bekommeren om de juiste kleding voor deze koninklijke prins, omdat de dochter van koning Alcinoös[248] hem op koninklijke wijze zal kleden, zoals zij ook met de door een schipbreuk verongelukte Odysseus heeft gedaan.

---

[245] *ne propterea eam rejiciat, aut alium ejus vice captet*: "Om die reden moet men hem niet verwerpen, of in plaats van hem een ander vangen."

[246] Er waren diverse Perzische vorsten van die naam.

[247] Een schaapherder.

[248] Koning van de Phaiaken, die een rol speelt in de mythe van de Argonauten van Jason. Alcinoös' dochter is Nausikaä.

Zinnebeeld XXIX van het geheimenis der natuur.

De Steen der Wijzen leeft in het vuur, net als de salamander.

Bijschrift XXIX.

Des salamanders kracht in het vuur gij groeien ziet
Een vlam zodanig dat die niet zijn schrik opwekt
Het vuur verteert daarbij de Steen der Wijzen niet
Terwijl de vlam hem onophoudelijk bedekt
Al smelt de hitte het ijs zonder grote moeit'
Bewerkt die ook, dat de Steen in de vlammen bloeit

Toelichting XXIX.

Er zijn twee elementen waarin alle dieren hun leven leiden, namelijk lucht en water. Doch tevens vinden wij twee elementen waarin geen levend schepsel kan overleven, namelijk aarde en vuur. Zoals nu de eerste een gemiddelde en gematigde complexie der eerste en tweede eigenschap hebben, zo hebben de andere de uiterste aard van de complexie[249] in zich, en wel zo, dat de lichamen hetzij al te dik en grof zijn, hetzij al te subtiel en zuiver, waardoor het grove geen ander lichaam aanneemt, of het te subtiele alles verbrandt door in het centrum binnen te dringen. Dat men in de holle berggangen kan wonen, vindt zijn oorzaak in de lucht daarbinnen, en wij willen dan ook in het bijzonder van dat element melding doen. In het water vindt men een ontelbare hoeveelheid vissen van allerhande aard, in elk geval merendeels dieren. In de lucht leven de mensen, viervoetige dieren, vogels, wormen en insecten. Dat echter de dwalende geesten, die geen dieren zijn, zich eveneens daarin zouden schuilhouden, heeft een andere achtergrond.

In het vuur leeft niets, behalve - zoals men zegt - de salamander. Deze zou een kruipende worm zijn, te vergelijken met een hagedis[250], doch iets langzamer met kruipen, en hij zou een grote kop hebben. Hij heeft ook een iets andere kleur. In Zwit-

---

249 Maier zegt elders: "Maar dan mogen wij vragen wat die algehele kenmerkende eigenschap is. Averrhoës noemt het een 'complexie'. Anderen zeggen, dat het de substantiële vorm van een samengesteld lichaam is. Weer anderen noemen het het totale mengsel, te weten de vorm, de stof en de complexie, wat Avicenna de hele substantie noemde, toen hij zei dat een lichaam niet zozeer werkzaam is vanuit de stof, noch vanuit de eigenschap, maar vanuit de hele substantie of samenstelling." *Themis Aurea*, H. 5. Een complexie is een Middeleeuws begrip uit de medische wetenschap, betrekking hebbende op de vier begrippen van Galenus: hitte, koude, vochtigheid en droogte. In genoemd werk gaat Maier ook in op de oude indeling van eigenschappen naar graad.

250 "Eider": "gans." Bedoeld is: "Eidechse." Het Latijn geeft dan ook: *non absimilis lacerte*: "niet ongelijk een hagedis."

serland is hij waargenomen op de top van het Splügergebergte, waar hij na een zwaar onweer uit een kloof was gekomen en bij de weg was gebleven. Een landsman noemde hem een Molch[251]. Hij was omgeven met een taai slijm, waar een vurige vlam zonder schade omheen zou kunnen spelen. Of de filosofische salamander nu vaker met deze wordt vergeleken of niet, in elk geval heeft hij toch een geheel andere aard. Die (de filosofische salamander) groeit in het vuur; deze echter niet. En wanneer hij[252] in het vuur valt, kan hij alleen vanwege zijn grote waterigheid, waar de vlammen doorheen spelen, niet verteerd worden. Gene[253] is heet en droog, deze koud en vochtig.

Eenieder baseert zich op de aard van zijn moeder en toont daardoor waaruit hij geboren is. Het vuur brengt niets anders voort dan wat zijn aard is, namelijk hitte en droogte. Tevens verschaffen de kloven in de harde rotsen, die met regen worden gevuld, de vochtigheid en de koude waaruit de koude en vochtige wormen voortkomen. Gene[254] verheugt zich in zijn gelijkenis met het vuur; deze echter dooft het vuur door zijn tegengestelde aard en verwoest de kracht van dat vuur. Men leest over het koper, dat het tijdens het smelten in de hoogoven een kleine worm[255] afgeeft, die echter in de vlam weer verdwijnt, hetgeen men slechts voor een verbloemde, allegorische wijze van spreken kan houden. Het vuur verbrandt en verteert alle dieren en verandert de aarde in puur glas, doch het vernietigt hout tot as. Het vermaalt alle dingen die niet van een kwikachtige substantie zijn. Ze blijven aanwezig, of gaan uiteindelijk met elkaar via het vuur weg.

---

[251] *Ichthyosaura alpestris*, een berghagedis.

[252] De filosofische salamander.

[253] De Molch. Zoals vaker in Maiers werken, wisselen opeenvolgende zinnen vaak abrupt van onderwerp, zonder dat direct te zien is wie er dan bedoeld wordt.

[254] De filosofische salamander.

[255] De slakken, 'ruingeel' genaamd.

Het vuur is de scherpste rechter[256], die alle elementen van de gemengde lichamen voor het gerecht sleept en nauwkeurig ondervraagt. Daar zijn maar weinigen tegen bestand, of ze moeten door de natuur met privileges zijn voorzien, of de aangeklaagde heeft de hofrechter Areopagites[257] van Athene[258] tot zijn verdediging gekregen. Alleen de salamander is bestand tegen zijn gruwelijkheid. Avicenna voert in de *Porta* [259] lichamen met een verschillend temperament aan, die daadwerkelijk aan elkaar ongelijk zijn en nooit het geweld van het vuur kunnen verdragen.

Gegen solches mag auch nicht das allergeringste bestehen / es wäre dann besonders von der Natur mit Privilegiis versehen worden / oder der Angeklagte hätte den Hoffrichter Areopagitam von Athen zu seinem Beystand bekommen. Der Salamander alleine bestehet gegen seine Grausamkeit. Avicenna führet in der Porta verschiedentlich-temperirte Cörper an / die doch in der That einander ungleich sind / und des Feuers Gewalt nimmermehr vertragen können. Ein einziges ist in der Natur so eingegleichet / daß es so viel des warmen als

Een ervan is zo ingegraven in de natuur, dat het net zo veel van de warmte als van de koude heeft, en waarvan de droogte gelijk is aan het vochtige. Niet qua gewicht, doch qua zijn temperament. Het heeft iets, dat eerder duldend dan werkend is. Want hoewel het vuur zijn tegenelement, namelijk het water in de lucht - dat er enigermate aan verwant is - wil veranderen en omzetten, wordt dat door de aarde verhinderd, omdat die in het water belichaamd is. Het centrale of innerlijke vuur van deze samenstelling beschermt de aarde, omdat het er innig mee

[256] *Vulcanus carnifex est rigidissimus*: "Vulcanus is de strengste beul."
[257] Dionysius de Areopagiet.
[258] Het Latijn voegt "van Athene" niet toe.
[259] "in der Porta", ervan uitgaande, dat dit een werk van Avicenna is. Onduidelijk is, welk werk dan bedoeld zou zijn.

verbonden is. Bij een dergelijke omweg moet de scherp-rechter[260] - het vuur - wijken, en kan de aarde niet door hem worden overwonnen of in de as gelegd. Het water oefent namelijk zijn tegenstelling uit en laat zien, dat het net zo met de aarde is verbonden, als de rechter - het vuur - met de lucht, hoewel zij, de aarde, op andere momenten het vuur heeft om haar bij te staan. Wie van plan mocht zijn om de aarde in de as te leggen, moet ook andere elementen tot as maken. Omdat dit moeilijk te volbrengen is, onthoudt de rechter[261] zich van een oordeel en wil hij in geen geval achteraf bespotting ondergaan. Zijn ware lichaam is gelijk aan dat van de salamander, waarin de balancerende elementen een gelijke kracht en werking uitoefenen.

De *Rosarius* meldt hierover bij monde van Geber: "De filosoof wil de substantie van Mercurius gedood hebben, doch zoals bekend is, is zijn natuurlijke kwik in deze allerkostbaarste steen der filosofen vervat. Vandaar dat deze filosoof de substantie van het kwik wil hebben in vaste vorm, omdat bekend is, dat de fixatie een grote kunst vereist. Doch wie twijfelt eraan, dat de substantie van deze kostbare steen gefixeerd is? Niemand die hem kent, zal het betwijfelen." Waaruit geheel helder en duidelijk naar voren komt, dat de Steen der Wijzen op de wijze van een salamander moet worden bereid, namelijk door die tot zo'n opperste vastheid te brengen, dat het geheel vrij blijft van de macht van het vuur. Want het kan geen salamander zijn, zolang het de gloed van het vuur niet kan overwinnen.

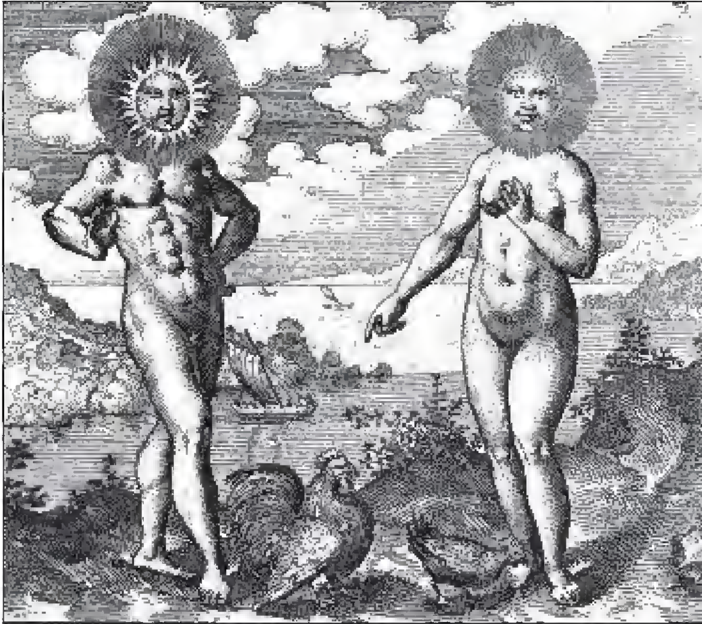
Deze fixatie gaat tamelijk langzaam. Over Achilles en Triptolemus leest men, dat zij 's nachts in de gloed van de as hebben gezeten en daardoor zo hard zijn geworden, dat zij alle hitte van het vuur goed konden verdragen. Daarover wordt meer gemeld bij het nog volgende zinnebeeld XXXV, waar ook

[260] *judicium Vulcani*: "het oordeel van Vulcanus."
[261] Ook hier spreekt het Latijn over Vulcanus; niet over een rechter.

wordt aangegeven wie nog meer deze salamanderachtige aard en eigenschap kunnen bereiken. De gewenning is de andere aard, en wanneer die niet tegelijkertijd kracht krijgt en in de verandering evenzo een meesteres wordt, kan en zal zij minder dan niets uitrichten. Daarom is het onmogelijk, dat de ijspegel aan een vuur kan worden bevestigd; wel, dat er een kristal naartoe kan worden gebracht waaraan de natuur reeds is begonnen te werken. Op dezelfde wijze kunnen wij spreken over het waterige en vluchtige kwik, dat op grond van zijn aard op geen enkele manier tot een vaste stof kan worden gemaakt, als het niet aan het aanverwante zwavel wordt gebonden en tot een filosofische tinctuur bereid wordt, die nu alle vluchtige geesten bindt.

Zinnebeeld XXX van het geheimenis der natuur.

De zon heeft de maan nodig, zoals de kip de haan.

Bijschrift XXX.

De maan kan zonder zonnegade niets bewerken
Net als de hen, die het stellen moet zonder haan
Wilt gij de nedergang vermijden van uw werken
Laat dan tot Gabricus de edele Beya[262] gaan
Een geslacht kan niet aan man of vrouw ontspruiten
Doch twee tesaâm kunnen de zoon ontsluiten

[262] In het Latijn niet genoemd. Het betreft een koninklijke broeder en zuster, genoemd in het werk *Visio Arislei* van de filosoof Archelaos.

Toelichting XXX.

Avicenna schrijft in zijn boek *De Anima* (over de ziel), dat het ei van een kip die voordien niet bij de haan is geweest, niet voor de kunst geschikt is. Hij wil daarmee aanduiden, dat het vrouwelijke geslacht niet bruikbaar is als dat niet door de mannelijke kracht wordt verheerlijkt. En de haan zonder de vrouw heeft evenmin nut. Vandaar dat in het filosofische hart beide geslachten gepaard moeten worden, opdat zij zich kunnen vermeerderen. De filosofen nemen ook een voorbeeld aan de haan, van wie de zwavelachtige kracht boven alle andere vogels de voorkeur heeft, waardoor hij zoveel vrouwen heeft en niet graag een andere haan op zijn mest duldt. De vogel van Mars stamt van een jonge haan, die net zo lang acht moet slaan op de zon, tot Mars met Venus zijn echtbreuk heeft volbracht. De heidense poëten dichtten daarover, dat de strijd van deze Mars zo heftig was, dat hij zich met zijn tegendeel in het verderf stortte.

Onze filosofen representeren in hun werk de zon, zoals de kip de maan. Het is ook net zo noodzakelijk om de zon met de maan te verenigen, als de haan aan de kippen te geven. De haan is de geheiligde van de zon, die met deze opstaat en ter ruste gaat. Hij kijkt regelmatig naar de hemel en verheft er zijn uitwaaierende staart naartoe. Tegen de slangen trekt hij ten strijde omwille van zijn vrouwen en hij kondigt ons de dag aan. Latona vindt hem waardevol en aangenaam, omdat hij[263] haar bij de geboorte heeft bijgestaan. Latona heeft de zon en de maan gebaard, vandaar dat zij tegelijk voor de moeder en voor de zoon wordt gehouden.

Voor de filosofen zijn zon, maan en Latona in hun chemische werkzaamheid eveneens een eenheid, net zoals de haan en de kip, die aan één ei zijn ontsproten en zelf eieren nalaten, om

[263] Volgens toelichting XXIV echter, ging het om een wolf.

daaruit weer andere jonge hanen te verkrijgen. Ook de eieren van de filosofen zijn zodanig, dat zij zich binnen de andere van hun geslacht laten brengen, als ze maar in een juiste, gematigde en bestendige warmte worden gehouden, waarvan de kip met haar broedsel ons een waar voorbeeld geeft. Bij andere vogels broedt ook het mannetje. Bij de kippen echter is de haan daarvan vrijgesteld en zit de kip in haar eentje op de eieren. Ze betoont in haar broeden een dusdanig grote ijver, dat ze niet goed aan eten toekomt, om er maar voor te zorgen dat het ei niet koud wordt of bederft. Welk een ijver betoont zij niet in het beschutten van haar jongen, en hoe zorgvuldig zorgt ze dat ze naar haar toekomen? Met welk een liefde spreidt ze haar vleugels uit om hen daaronder te bedekken? Zoekt ze niet alle korrels bij elkaar om ze te eten te geven? Het valt bepaald te bewonderen hoeveel moeite dit dier doet, enkel en alleen tot nut van de mens.

De kunstenaar van het filosofische werk betoont in zijn arbeid net zulk een ijver, en zoekt eieren uit welke van dezelfde stam komen als de haan die bij de kip is geweest. Hij reinigt ze, bereidt ze en doet ze in het glas, zoals de kip haar eieren in het nest legt. Hij voert een natuurlijke warmte toe, opdat de stoffen ervan zich kunnen mengen, bewegen en mettertijd door de kleurgradaties heen kunnen gaan, tot ze zijn omgezet in een bestendige kleur en ware essentie. Zo worden bij die arbeid de oplossing, stolling, veredeling, verheffing, afdaling, destillatie, calcinatie en fixatie[264] (die te gelegener tijd alle plaatsvinden en intreden) volbracht.

---

[264] Hierin is deels de indeling naar Ripley (zie de voetnoot bij toelichting VIII) gevolgd, en wel in diens volgorde 2, 6, 8, 10 (ook exaltatie genoemd) en 1. Daarentegen kent Ripley niet de tegenhanger van de verheffing, de afdaling, en ook niet de destillatie en fixatie. Opgemerkt kan worden, dat zulke stappen soms een procesgang (handelwijze) aanduiden en soms de resultante daarvan.

Het harde of compacte kan niet meer veranderd worden. Het is dan ook logisch, dat eerst het oplossen ervan moet plaatsvinden, opdat het vloeibaar wordt. Nu er een oplossing is, moet er ook een stolling volgen, doch niet zodanig dat het lichaam weer hard wordt gemaakt, zoals het voordien was. Het moet slechts tot een honingdikte worden ingekookt. De veredeling scheidt het reine van het onreine. Het maakt het geringe groot, en verandert het onderste in het bovenste. Vandaar dat hiervan niet veel overblijft, want het is het hoofdwerk en de regentes van de gehele kunst. Zodra het echter veredelt, en naar boven wordt gedreven, stijgen enkele delen daar bovenuit, hetgeen men de verheffing pleegt te noemen. Doch enkele delen zakken naar de bodem, zodat het de afdaling kan worden genoemd. De destillatie verheldert, en wat op de bodem achterblijft, wordt gecalcineerd. Beide worden vervolgens gefixeerd, waarmee de gehele kunst volbracht is.

Wie nu al deze werkzaamheden[265] uitsluitend via het koken kan verrichten, is dicht bij zijn doel aangekomen. Zoals alle kuikentjes, ongeacht hoeveel het er zijn, onder één moeder en verzorgster gaan zitten, zo lopen ook al deze verrichtingen en paden bij de ene kookgang van de vrouwen samen. De maan verhoogt de zon, om wie dit alles wordt ondernomen. Dat wil zeggen, men moet de zon en de maan een bestendig echtelijk bed bereiden, waarin alle gezantschappen, huwelijken, geslachtsverenigingen en twijfels wijken, opdat hun beider vlees in de lucht in beweging komt[266]; tot eeuwige[267] en bestendige

---

[265] *operationes speciales sub generali*: "alle bijzondere en algemene verrichtingen."

[266] "Gereitzet", voor meerderlei uitleg vatbaar, bijvoorbeeld: 'opgewonden wordt'.

[267] Hierna geeft het Latijn: *& erit unus lectus & caro utriusque, amor mutuus & constans, pax eterna & foedus indissolubile*: "en moge het tot één verenigd zijn en één vlees uit beiden, met wederzijdse en bestendige liefde, eeuwige vrede, en onafscheidelijke verbondenheid."

liefde wordt opgemonterd; en tot onafscheidelijkheid wordt verbonden.

Zonder de maan wordt de zon niet hooggeacht, en omgekeerd de maan niet zonder de zon, hoewel zij toch geringer is dan de zon. Van haar gemaal, de zon, ontvangt zij echter eer, heerlijkheid en sterkte. En die ontvangt op haar beurt van de maan een toename van geslacht en voortdurende[268] voortplanting. Vandaar dat de *Rosarius* meldt: "Wanneer alleen een van beide zich in onze Steen zou bevinden, zou het medicijn nimmer vloeibaar zijn, noch een tinctuur kunnen leveren. En ook als dat wel het geval zou zijn, had het nóg geen effect en zou het slechts zijn wat het is. Het kwik zou zelfs in rook opgaan, omdat de tinctuur zich daar niet bij ophoudt." Geber toont in zijn *Libro Examinum* aan, dat waar de kunst de zon en de maan tegelijk inlijft, beide niet gemakkelijk meer kunnen worden gescheiden.

---

268 "stäte." Het Latijn noemt dit niet.

Zinnebeeld XXXI van het geheimenis der natuur.

De koning die in de zee zwemt, schreeuwt met luide stem: wie mij grijpt en redt, zal ik een grote beloning geven.

Bijschrift XXXI.

De grote koning roept in de onstuimige wellen
Wanneer de last der kroon hem naar de bodem drukken gaat
Kom, schiet ijlings te hulp, voor de golven mij vellen
Versnel je pas, toon dat je stevig staat!
Wie mij dan redt en invoert in het Rijk
Bespeurt van mijn kant eer, goederen en geld tegelijk

Toelichting XXXI.

De kunst van het zwemmen en de vrije studiën[269] vormden het eerste begin van alle andere wetenschappen. Vandaar dat men over een onbekwaam mens het oude gezegde aanhaalt, dat hij noch voor het zwemmen, noch voor het studeren deugt. Daarmee geeft men aan, dat een mens door te zwemmen zich kan onttrekken aan vele gevaren des levens, en van studeren eeuwig plezier heeft naar lichaam en ziel. De zwemkunst is het allernuttigst voor soldaten, bij het krijgsverloop; doch voor een man van de wereld in vredestijd zijn de studiën dat.

Men ziet aan de natuur, dat zij het gedachteloze dier reeds vanaf de geboorte met een dusdanige afweer bewapent, dat het zichzelf direct kan helpen en redden. De mens echter moet er met grote moeite toe worden gebracht, dat hij eerst maar eens op zoek gaat naar wat hem genoegzaam kan beschermen. Verder heeft de natuur de dieren ook het vermogen tot zwemmen ingeprent en dat aan de mensen onthouden. Door het zwemmen, ontloopt de jongeling veel gevaar waaraan ook een volwassene is onderworpen. Dat is de reden waarom men een knaap het zwemmen als het noodzakelijkste instrument voor zijn lijfsbehoud laat aanleren, opdat door die kunst wordt gecompenseerd wat de natuur hem heeft afgenomen. Dit hebben grote koningen vóór hem reeds gedaan en daarmee hun lichaam beschut, dat - net als bij alle sterfelijke mensenkinderen - aan ongelukssituaties is onderworpen.

Als Dionysis niet had kunnen zwemmen en zich niet in de studiën had bekwaamd, zou hij als een tiran uit het koninkrijk Sicilië zijn gestoten; in de boezem van de Korinthische Zee jammerlijk te gronde zijn gegaan; en zijn verdronken. Deze

---

[269] "die freyen Studia." *literis institutio*: "de literaire instellingen." Het Latijn spreekt dus niet over de *studia liberalia*, maar het komt wel op hetzelfde neer. In onze tijd zouden we spreken over de *humaniora*.

koning begaf zich naar Korinthe, stichtte er een school voor de jeugd en gaf daar onderricht aan. Hij legde dus scepter en kroon af, koos een roede en werd leermeester. Daar kwam later het gezegde vandaan, dat Dionysis in Korinthe zit. Zo gaat het ook met de koninklijke zoon der filosofen, want als hij niet had kunnen zwemmen, zou hij verdronken zijn voordat men hem had geholpen of had horen schreeuwen. Daarom is de zwemkunst een zeer noodzakelijk iets om het leven te behouden, en ook al is zij niet altijd inzetbaar, toch doet zich soms een onverwachte gebeurtenis voor waarbij niemand zonder deze kunst de dood zal kunnen ontlopen. De koning houdt in elk geval stand met zijn zwemmen en, hoewel hij slecht te horen is, roept hij klagelijk vanuit de wilde golven die hem overal bedekt hebben en ver doen afdrijven. Evengoed vindt hij toevallig een klip waaraan hij zich kan vasthouden, nu de golven hem te zeer beangstigen en afvoeren.

Men zou kunnen vragen: wat is dit toch voor een zee? Hierop antwoord ik: de Erythraeïsche of Rode Zee, die onder de Kreeftskeerkring ligt en waarin men vaak magneten vindt, zodat men er niet goed voorbij kan zeilen met schepen waar ijzer in zit. Die zinken dan namelijk en gaan te gronde. Dat heeft ook deze koning ervaren die de weg niet kende, doch zich door te zwemmen nog heeft kunnen redden. In zulk een gevaarlijke vloed behield hij zijn edele kroon, die met stralende robijnen bezet is geweest. Daaraan herkende men hem, zodat hij in de koninklijke burcht kon worden gebracht.

Welk loon en welke genade hij heeft geschonken aan degene die hem heeft gered en in het koninkrijk gebracht, kan men zich gemakkelijk voorstellen, omdat hij hem vast en zeker niet het soort loon zal hebben gegeven dat koning Ptolemaeus in Egypte aan Pompeius gaf voor de trouw van diens vader, dankzij wie Ptolemaeus zijn koninkrijk weer terugkreeg (want Ptolemaeus

doodde Pompeius[270]); doch gezondheid, genezing van alle ziekelijke toevallen, verlenging van het leven, rijkdom en de benodigde middelen voor levensonderhoud, ja, alle schatten der gehele natuur. Wie zou zich dit niet wensen? Die zou men beslist voor dom en onnozel[271] houden. Zou men bij zulke premies iemand niet nazwemmen en de hand reiken? Men zou hem met gevaar voor eigen leven het schip intrekken.

Doch men moet er wel voor zorgen, dat men voor de koning ook diens kroon behoudt, want als hij die in de zee kwijtraakt, wijkt zijn koninklijke waardigheid, zodat hij niet meer door zijn onderdanen erkend en opgenomen wordt. Tevens gaat dan het allerkostbaarste edelgesteente verloren, namelijk de bezoar[272], die alle mensen hun gezondheid geeft en waarover de *Rosarius* bij monde van Aristoteles schrijft: "Gij moet een steen uitkiezen waarmee de koningskroon gesierd is en waarmee de natuurkundigen de ziekten genezen. Want in rangorde komt hij na het vuur." Zonder de werkende kracht daarvan zal de kroon u van weinig nut zijn.

Wat moet men echter verder aanvangen met de koning die uit de zeegolven is getrokken? Het antwoord is: Bevrijd hem door transpireren van het water dat hij heeft ingeslikt en jaag hem de kou uit zijn ledematen door een zacht bad met gematigde hitte. Neem ook zijn honger weg door een goed dieet, en bevrijd hem van elke uiterlijke ziekte door werkzame, heilzame tegenmiddelen. Dan kunt ge hem uithuwelijken, opdat hij zich te zijner tijd vermeerdert en een koninklijke zoon verwekt die in

---

270 Historisch gezien, zou dit niet het motief achter de moord zijn geweest. Pompeius, die naar Alexandrië was gevlucht voor zijn schoonvader Caesar, werd gedood door Ptolemeus XIII van Egypte. Deze wilde daarmee zijn vijand Caesar verzoenen.

271 Maier lijkt in deze alchemistische context een woordgrap te maken. "Bleiern": "onnozel", maar ook: "van lood."

272 Een maag-, darm-, of andere in het lichaam gevormde steen. Werd vroeger als geneesmiddel beschouwd.

ieders ogen aangenaam is, doch vooral schoon en lieflijk is. Ja, die al zijn voorouders aan macht, volk, land, heerlijkheid en rijkdom overtreft en zijn vijanden tegen de grond werkt. Niet met wapens, doch met vriendelijkheid; niet op tirannieke wijze, doch met aangeboren vriendelijkheid.

Zinnebeeld XXXII van het geheimenis der natuur.

Zoals het koraal onder water groeit en in lucht uithardt, zo vergaat het ook de Steen der Wijzen.

Bijschrift XXXII.

Het gras groeit ook in zee en verbreidt zijn vest'
Waar niets dan golven zijn, ja, in de diepste vloed
En de koraalboom toont zich in de zee het best
Doch door de mond des noordenwinds nog harden moet
Wanneer gij de witte steen begeert te bereiden
Moet ook deze weg u naar het spoor der waarheid leiden

Toelichting XXXII.

De filosofen noemen hun steen de groeiende, omdat hij groeit als gras en zichzelf vermeerdert. De onwetenden zal dit wel wat vreemd toeschijnen, omdat het iedereen bekend is dat een steen nooit groeit, noch zich vermeerdert. En nog veel minder, dat die iets van een vloeibaar metaal in zich heeft. Zij houden voor onmogelijk wat hun niet bekend is. Zij menen dat er niets zo verborgen is, of hun verstand zal het wel doorgronden. Wie zou dan ook kunnen geloven, dat een steen in water groeit, of dat daarin een kruid opkomt en in een steen verandert? Ware het niet, dat de ervaring of het bericht van andere, ware scribenten ons hierover zekerheid heeft gegeven.

Doch waaraan ontspringt een dergelijke kracht? Of hoe komen de koralen aan hun rode kleur? En waardoor worden ze hard? Zouden ze misschien uit het water komen, of aan de lucht ontspringen, of zou de aarde ze veroorzaken? Zolang gras in het water ligt, blijft het week, doch heeft het een grote aardsheid in zich. Wanneer het van de wortel wordt gemaaid en in de lucht gelegd, verhardt het en dikt het in tot een steen. De koude en de lucht drijven de natte delen naar buiten, zodat het breekbaar wordt. Het overgebleven[273], aardse lichaam wordt door het koude blazen van de noordenwind uitgedroogd en gehard. Alleen de aarde trekt samen en niet het water of de lucht, vandaar dat ieder ding zijn bijzondere kracht en eigenschap heeft.

Bovendien geeft ook anderszins de zee drieërlei gezondheids-stenen af, waarvan enkele uit het rijk der planten, enkele uit het

[273] "und das andere irrdische Corpus": "en het andere aardse lichaam." Dat suggereert, dat er nog een ander lichaam is dan wat in de voorgaande zin met het breekbare werd aangeduid. Het Latijn geeft echter: *& reliquus corpus terrestre*: "het [lees: dit] overgebleven lichaam." Het gaat dus nog steeds over het uitgedroogde gras.

animale of dierlijke rijk en nog duidelijker uit de geheime natuur worden geboren, zoals de barnsteen en de *ambra grysea*[274]. De oorsprong der edelstenen en hoe die verder verkregen worden, is bekend. Waar de andere vandaan komen, is echter nog niet onderzocht, behalve dat de barnsteen aan de oever van Sudavië kan worden verzameld, waar de sterke noordenwind waait en hij, zoals sommigen vermoeden, uit de aderen of gangen der aarde opwelt en in de zee valt, waar hij dan door de golven der zee wordt gehard en naar de oever wordt gedreven, waar hij aanspoelt.

Soms vindt men er goud en zilver in opgesloten, wat men wel moet geloven, want omdat deze metalen in de aarde liggen opgeslagen, moet de barnsteen wel in zulke aarde zijn oorsprong hebben. Dat daarin echter soms ook vliegen, muggen, spinnen, vlinders, kikvorsen en slangen te zien zijn (zoals ook ikzelf 120 bollen heb gehad die uit barnsteen waren gedraaid, waarin dergelijke dieren zich bevonden), komt slechts door de invloed van de sterren, zoals ik elders al heb bewezen.

Het *ambra grisea* wordt eveneens aan de oever van de zee van oostelijk en westelijk India gevonden, en hoewel sommigen het voor rubber en sap van een boom houden, net als de barnsteen, zo zullen de meesten mij toch bijvallen dat het uit de aarde stamt. Het is immers bekend dat nog nooit een dergelijke boom van dit type gezien of gevonden is. De beide ambersoorten schrijf ik alleen aan de aardgangen en bergaderen toe, zoals ik ook de edelstenen tot de gewassen der aarde reken. (Let wel: deze aardgewassen noemt de heer auteur[275] op zijn Latijns

---

[274] Een door walvissen uitgebraakte substantie, afkomstig uit het spijsverteringskanaal. Zie Maiers *Themis Aurea*, H. 8. In het Duits worden de begrippen 'Agstein', 'Bernstein' en 'Bornstein' gebezigd, zowel voor barnsteen (de fossiele hars van naaldbomen) als voor de *ambra grysea*.

[275] "*utramque ambram referimus, uti Margaritas ad Zoophyta, & corallum ad vegetabilia*: "hetzij op amber terug te voeren, en parels te zien als een vorm

zoophyta, dat wil zeggen, de soorten wier leven en aard vanuit een gewas en een dier komen, bijvoorbeeld oesters, zwammen, et cetera. Deze hebben immers een leven en planten zich voort).

De koralen reken ik tot de vegetaties of gewassen. Deze stenen en koralen lijken op de Steen der Filosofen, want zoals het koraal zijn wasdom in het water heeft, doch uit de aarde zijn voeding ontvangt, zo heeft ook de Steen der Wijzen zijn oorsprong in het (mercuriale) water, en onttrekt daaraan het aardse dat hij vinden kan en wat hem tot groei brengt. Hierdoor neemt tegelijk de vochtigheid af. Bij het stollen verwerft hij de rode kleur, reden waarom de antieken hun tinctuur een koraal noemden, omdat zij uiteindelijk bij het stollen zo rood wordt als koraal. En zoals het koraal hard wordt door koude en droogte, krijgt ook de Steen der Wijzen door de hitte en droogte een zekere hardheid. En wanneer hij toeneemt, stroomt hij als voorheen, hetgeen de andere stenen niet doen, want die veranderen in glas zodra ze vloeibaar zijn. Het koraal wordt soms voor kostbare medicijnen gebruikt. Het filosofische koraal heeft de reinheid en kracht van alle kruiden in zich, zodat ze in één keer alles kunnen verrichten wat de gehele natuur in die kruiden werkzaam maakt. Want de zon, die aan alle gewassen hun kracht geeft, heeft haar aardse zoon een dusdanige macht toebedeeld, dat hij alle andere kruiden aan kracht en reinheid kan overtreffen.

Dit is het vegetarisch-filosofische koraal, dat tegelijkertijd ook dierlijk en mineraal is. Het ligt in de grote, weidse zee verborgen die men niet kan kennen. Het zou dan namelijk de onwetenden worden getoond en ter hand gesteld. Het moet met bijzondere slimheid in het water worden gesneden, wanneer het sap en het bloed behouden moeten blijven, en het niet simpelweg aarde zonder gestalte en vorm moet zijn en blijven. Hierin

---

van een dier, en het koraal als een gewas." De passage tussen haakjes stamt van de Duitse vertaler. Hij doelt met 'auteur' op Maier.

berust alle moeilijkheid om het koraal te vangen. De overvloedige vochtigheid die de steen verdrinkt, moet er namelijk geheel van geïsoleerd worden en terzijde gezet, als men wil dat de rode koraalkleur zichtbaar wordt. Anders bereikt men geen stolling.

Zinnebeeld XXXIII van het geheimenis der natuur.

De hermafrodiet is gelijk een dode, en wanneer hij in de duisternis ligt, heeft hij vuur nodig.

Bijschrift XXXIII.

De tweeslachtige mens op de baar gestorven lijkt
Nadat vochtigheid hem geheel is ontnomen
Hoewel, als fel licht bij nacht het lijk bereikt
Geloof dan, dat het levenssap in hem is weergekomen
Door de steen van het vuur het goud de zwavel ontziet
Mercurius kent zich krachten toe die het zilver biedt

Toelichting XXXIII.

Uit de geheime natuur is bekend, dat bij het intreden van de wintertijd de kikvorsen en zwaluwen het water induiken en daar geheel gestorven verdekt liggen, totdat de zon haar loop herneemt en ons de gewenste lente brengt. Dan komen ze langzamerhand tevoorschijn en komen ze weer op krachten. Zouden ze echter in de wintertijd in genoemde wateren worden aangetroffen, in de warmte gebracht en door een warme lucht aangeraakt worden, dan zouden ze voortijdig tot leven komen en ontwaken. Daaruit valt de conclusie te trekken, dat alleen de warmte die het natuurvuur aansteekt, aan hen onttrokken was.

De filosofen spreken op dezelfde wijze over hun hermafrodiet en beweren dat hij, zolang hij in de duisternis zit en hem de warmte van het vuur ontbreekt, dood is. Nu wordt met het spreken over het zitten in de duisternis hoofdzakelijk bedoeld, dat hij in de koude winternacht besloten ligt, dat wil zeggen, in de zwartheid die het kenmerk van koude is (welk kenmerk al heel lang het kenmerk van het koude noorden wordt genoemd), tot die door de kracht van het vuur tot witheid, en door een nog sterker vuur zelfs tot roodheid wordt gebracht.

"Zonder warmte", zegt Bodillus[276] in de *Turba*, "kan niets tot stand worden gebracht, en het al te hete bad is schadelijk. Is het koud, dan vlucht het. Als echter een gematigde hitte wordt aangewend welke op die van het lichaam lijkt, bewerkstelligt het iets goeds." En verder schrijft Bonellus: "Alles wat leven heeft, moet op grond van de goddelijke wil, ook de dood proeven. Vandaar dat de natuur die haar vochtigheid verloren is

---

[276] Lees: Bonellus. *Turba Philosophorum*, Het LXe dictum. De naam 'Bonellus' schijnt in een andere editie van dit werk als 'Bodillus' voor te komen. In elk geval is er een versie van de *Turba* waarin dit citaat, alsook het volgende, beide op naam staan van Bonellus. Dit zijn overigens gefingeerde personen die in dialoog staan met onder andere Pythagoras.

en in het duistere graf is afgezonken, op de dood lijkt en - zolang de warmte haar ontbreekt (als haar lichaam en geest in aarde worden veranderd[277]) - stof is en dood is[278]. Totdat ooit de eeuwige Schepper hem[279] weer opwekt en door het verenigen van zijn ziel, geest en lichaam sterk maakt, opdat hij met nieuwe kracht praalt en eeuwig kan bestaan. Men ziet dan, dat onze lichamen verbeterd zijn."

Daaruit valt op te maken, dat het werk der filosofen zonder vrees kan worden verbrand. Zoals echter het vuur doorgaans alle dingen verwoest en vernietigt, verwekt het hier in tegendeel een constructie en verbinding. Hetgeen dus elders doodt, geeft hier leven. De enige feniks moet in het vuur worden verjongd en uit de as een nieuw leven binnentreden, waarmee de filosofen bekend zijn. Wat sommigen verder nog over deze vogel zouden hebben geschreven, namelijk dat hij vluchtig zou zijn en nooit vergaat, is mij onbekend en houd ik slechts voor een verzinsel[280].

De hermafrodiet echter, waarover de ganse filosofische schaar schrijft, is een lichaam met een dubbele aard en eigenschap, die tegelijkertijd een mans- en een vrouwspersoon vertegenwoordigt. Die heeft naar zijn aard een dubbele uitwerking, die door de warme kracht in elkaar gaat zitten. Want vanuit een vrouw

---

277 De passage tussen haakjes is van de Duitse vertaler.

278 In feite zegt de *Turba*: "inderdaad op iets lijkt dat dood is; dan wordt het omgekeerd en (opnieuw) enige nachten met rust gelaten, zoals een man in zijn tombe met rust wordt gelaten, en dan wordt het een poeder." *Turba Philosophorum*, Het XXXIIe dictum. Dit past ook goed in het karakter van een chemische handleiding, die de *Turba* is.

279 De beeldspraak gaat nu van de natuur over op die van de mens.

280 Maier uitte al eerder zijn twijfel over de rol van de feniks als een metafoor voor een chemisch proces: "Onder deze hiëroglifische figuren is ook de feniks; een denkbeeldige vogel, zonder dat hij in werkelijkheid in de chemische verrichtingen gebruikt werd en te vinden was." *Silentium Post Clamores*, H. V, Het eerste college.

ontstaat een man. Dat komt de wijze meesters niet vreemd voor, omdat zo nu en dan in de geschiedenis - als men die overigens moet geloven - te lezen valt, dat het geslacht van een mens wel vaker veranderd zou zijn. Zo vinden we over Cenea, Iphis[281] en Tiresias[282] bij de dichter Pontano[283]:
Poeniteat generis tamen & se Cenea malint,
Aut in foemineam penitus transfire figuram[284].
En bij Ausonius[285]:
Moeret in antiquam Ceneus revocata figuram[286].

Tevens was ten tijde van de burgemeestersambten van Licinus Crassus[287] en C. Cassius Longinus[288] te Cassin, een jonge vrouw een jongeman geworden. En Licinius Mustianus[289] voert bij Plinius een ander voorbeeld aan, namelijk dat hij te Argis een manspersoon had gekend, genaamd Ariston, die een vrouw was geweest en Aristuna had geheten. Toen deze persoon in het huwelijk was getreden, was bij haar meteen het mannelijke lid naar voren getreden en was een baard gaan groeien. Plinius zelf[290] memoreert een vrouw die in Afrika te zien was geweest.

---

[281] Iphis' vader wilde geen dochter hebben. Daarom kleedde Iphis' moeder, Telethusa, haar als een jongen en voedde haar aldus op. Beschreven door Ovidius, *Metamorphoses*.

[282] Ziener in de onderwereld, geraadpleegd door Odysseus in verband met diens terugkeer naar huis.

[283] Ioannes Iovanus Pontanus, 1426-1503. *Pontanus in stellis*: "Pontanus over Stella", zijn tweede echtgenote.

[284] "Zij hebben spijt van een schoonzoon, want zij zouden liever Cenea hebben, of zijn vorm van binnen veranderen in een vrouw."

[285] Decimius Magnus Ausonius, plm. 310-395 n.Chr.

[286] "Hij betreurt het, dat de vroegere vorm van Ceneus is herroepen."

[287] Marcus Licinius Crassus, veldheer, zakenman, spreekwoordelijk rijk geworden, 115-53 v.Chr.

[288] Gaius Cassius Longinus, Romeins senator, 85-24 v.Chr. Betrokken bij de moord op Caesar. Vocht in het leger van Crassus.

[289] Lees: Mutianus. Licinius Mutianus, Romeins consul.

[290] *Naturalis Historiae*, Liber VII, Caput 4.

Zij zou op haar huwelijksdag een man zijn geworden en de naam L. Cossicius[291] hebben gekregen.

Deze geschiedenissen zijn waar, en waar nodig kunnen ze worden bewezen. De voortplantingsorganen komen dus slechts uit een vermeerdering van hitte voort. Want een vrouw heeft een veel kouder gestel dan een man, en houdt deze organen in zich verborgen. Bij de man treden die naar buiten, zoals de medici stellen. Men kan dus gevoeglijk stellen, dat de natuur twijfelt of zij een man dan wel een vrouw naar voren moet brengen, want de vrouw is van binnen net zo gebouwd als de man van buiten. Als nu met het aantrekken der jaren het natuurlijke vuur gegroeid is en er ten slotte ook beweging in is gekomen, breken de in het lichaam verborgen organen door, zodat iedereen ze kan zien.

Op dezelfde wijze wordt bij de filosofen, door vermeerdering van het vuur, uit de vrouw een man bereid. Dat wil zeggen, hun hermafrodiet verliest het vrouwelijke orgaan en wordt een dappere, welgevormde, sterke man, die niets vrouwelijks of zachts meer heeft. Wij vinden bij de zeer beroemde medicus Caspar Tagliocotio uit Bologna, dat door de kunst der chirurgie ooit een adellijk kind dat een hermafrodiet was, in een zeer volmaakt evenbeeld van een knaap werd veranderd en wel zo, dat hij later ook in staat was kinderen te verwekken. En dit zou zuiver via een sectie zijn verricht, doordat men met een scherp instrument een snede zou hebben gemaakt, waarna het mannelijke lid kon doorbreken. De andere opening echter, die op de vrouwelijke schaamte leek, had men daarentegen dicht-gemaakt.

De filosofen hebben deze sectie in het geheel niet nodig, want wanneer men de koude en vochtigheid van de maan voorhanden heeft, dan noemen zij dat de vrouw. En zodra de hitte en het

[291] Het Latijn vult aan: *civem Tisdritanum*: "uit de stad Tisdritanum."

droge van de zon zich vertonen, dan noemen zij het de man. De Rebis, ofwel de hermafrodiet, toont deze vier eigenschappen tegelijkertijd. Daardoor kan zeer eenvoudig uit een vrouw, dat wil zeggen uit koude en vochtigheid, een man teweeggebracht en getoond worden, hetgeen alleen de hitte van het vuur vermag. Het vuur doet de overmaat aan vochtigheid vervliegen en vormt zijn ontwerp in het filosofische werk, hetgeen de tinctuur is.

Zinnebeeld XXXIV van het geheimenis der natuur.

In het bad wordt hij verwekt en in de lucht geboren. En wanneer hij rood is, gaat hij er over het water vandoor.

Bijschrift XXXIV.

Door waterbad en lucht wordt een vrucht bereid
Uit rode voeten moet gij de waterkracht lezen
De witte weg u naar de top van het gebergte leidt
Want het rechte spoor schept een waarlijk wezen
Het is een steen, en toch geen steen te heten
En wie het van God verkrijgt, zal het gemakkelijk weten

Toelichting XXXIV.

Aan bepaalde personen is in het verleden, dankzij vleierij en valse inbeelding, door de beschrijvers van hun historie toegedicht dat zij aan de goden ontsproten, zoals te lezen valt over Alexander de Grote, die niet van zijn vader, koning Philippus van Macedonië, doch van de godheid Zeus Hammon zou afstammen. Romulus en Remus zouden door Mars zijn verwekt, en Plato zou zijn geboren uit Perictione, een maagd die door Apollo's neergeslagen blik bezwangerd zou zijn. Ook hebben de heidenen willen bewijzen, dat zij van de goden afstamden, zoals Thessalus[292], de zoon van de in de kunst beroemde medicus Hippocrates[293], die door Apollo geroemd wilde worden en er de Atheners toe wilde overhalen.

Wij christenen echter weten wel beter; houden zulke goden voor onwaar; en gaan er ook niet vanuit dat deze helden bij hen hun oorsprong hebben. Die hebben zich reeds door hun dapperheid een onsterfelijke naam bezorgd, dus is de valse waan van hun vleiende bedienden foutief. Die waren immers sterfelijk en moesten dit tijdelijke verlaten. Heel anders is het gesteld met de zoon van de wijze aan wie men een onbekende, vreemde geboorte toeschrijft, want vóór alle anderen die het licht der wereld aanschouwden, verdient hij voorkeur en erkenning, omdat zijn ontvangenis in het bad plaatsvond en zijn geboorte in de lucht.

Wij bevinden uit dagelijkse ervaring, dat de warme baden de aard van de onvruchtbare vrouwspersonen, die koud en droog is, verwarmt en geschikt maakt tot ontvangenis. Dat echter de ontvangenis zelf daar ook in plaatsvindt, zal geen weldenkend mens kunnen beweren. De zoon van de filosoof heeft van de

---

[292] Ook medicus, net als zijn vader; plm. 5e-4e eeuw v.Chr. Vaak geciteerd door Galenus.
[293] Hippocrates van Kos, medicus, 460?-377 v.Chr.

natuur dus iets bijzonders verkregen. Verder wordt gemeld, dat de verwekking van dit kind plaatsvond op de bodem van de kolf, en zijn geboorte in de helm daarvan, hetgeen op ons wat geloofwaardiger overkomt. De waterbaden vinden namelijk niet in de hoogte en ook niet in het midden van het vat plaats, doch op de bodem. In de helm echter bevinden zich de dampen der lucht. Zodra nu de ontvangenis heeft plaatsgevonden, stijgt het boven zichzelf uit, begeeft zich naar de helm, en maakt een aanvang met het witte.

Op de bodem heerst het zwarte, waarover de *Rosarius* het volgende meldt: "De conceptie wordt volbracht wanneer de aarde in een zwart poeder is ontbonden. Dan begint zij een weinig van het kwik in zich op te nemen en te behouden, en werkt de man in op de vrouw. Dat wil zeggen, de Azoth[294] werkt in op de aarde." Kort daarop: "De conceptie en verbinding geschieden in de rotting op de bodem van uw kolf; en de lucht volbrengt het baren van de nieuwe aankomeling. Dat wil zeggen, het geschiedt in de helm van uw kolf. Daarom kan het baren in het balneum[295] niet anders kan worden genoemd dan een rotting in de mest."

Tevens meldt de *Rosarius* elders: "Het lichaam doet niets anders dan dat het rot. Daar kan het echter niet van komen als Mercurius er niet bij is." En kort daarop: "De verrotting geschiedt slechts door de zeer matige warmte van de droge, warme mest. Mocht men het anders aanpakken, dan stijgt alles naar boven en vindt een scheiding plaats, hetgeen echter niet mag gebeuren voordat man en vrouw zich hebben verenigd, en het ene het andere heeft aanvaard." Hiervan hebben wij een waarlijk kenmerk, namelijk dat wanneer het in de diepste

---

[294] Kwikzilver, maar Azoth heeft vele andere, subtiele alchemistische connotaties, afhankelijk van de bewerkingsvorm.

[295] Waterig bad. Kan ook duiden op een ovenopstelling, waarbij een kolf boven heet water geplaatst is.

zwartheid staat, alles goed is opgelost. De opgang of geboorte ervan is de witte kleur, die op de top van de berg, dat wil zeggen, in de lucht of in de helm te zien en te vinden is."

De *Rosarius* verklaart bij Euthicia: "De wijze zegt: Neem uw wezen uit de Minerva[296], hef het de hoogte in, verdrijf het van de top van het gebergte en los het boven zijn wortel op." En verder: "Versta onder het gebergte de kolf, en onder de bergtop de helm. Het verdrijven van de bergtop wil zoveel zeggen als: een water over de helm in het opvangvat destilleren. Het oplossen boven zijn wortel betekent, dat er iets wordt aangetrokken boven een plek waar het oorspronkelijk vandaan kwam." Daarom heeft hij het ook over de glazen bergen, omdat in de bergen - hetgeen glazen zijn - de zon en de maan verwekt worden. Aldus de *Rosarius*.

Wanneer uiteindelijk de roodheid verschijnt, begint het[297] over het water te gaan. Dat wil zeggen, het gaat boven de metalen staan die in het vuur vloeien als een mercuriaal water. Want dit is de regent van het water, die er - net als Neptunus - de heerschappij over voert. Hij is een koning der zee en een bezitter van de bergen. Over Xerxes, de Perzische koning, leest men, dat toen hij Griekenland met een legermacht wilde binnentrekken, hij een delegatie naar de zee en de berg Ath zou hebben gezonden, met de bedreiging dat wanneer eerstgenoemde zijn tocht door de golven, of laatstgenoemde zijn tocht door de vlammen van de afgrond - want de Ath werpt vuur uit - mocht willen verhinderen, hij beide met zware straffen zou bezoeken. En toen dat geschiedde en eensdeels schepen

[296] Het Latijn noemt Minerva in het geheel niet, en geeft: *Accipite res è mineris suis & exaltate eas ad altiora loca & mittite eas a cacumine montium*, etc.: "Neem de zaak en voer en verhef haar naar een hoger punt, en laat haar naar de top van de berg gaan", etc.

[297] Het gaat hier nog steeds over de *res*, de "zaak", ofwel de massa in de retort.

te gronde waren gegaan en genoemde berg ook vele daarvan door het vuur had verteerd, beval deze koning als een heer van de zee en het gebergte, dat de zee vele plagen zouden worden aangedaan. De berg daarentegen liet hij voor het grootste gedeelte afbreken en in zee werpen.

Dat is bij deze koning eerder als hersenloos dan als slim aan te merken. De filosofische koning reinigt alle wateren van hun onreinheid, doch niet door een scherp bevel zoals Xerxes afgaf, doch daadwerkelijk, door ze met genoegen binnen te gaan en ze in te dikken, opdat zij door hun hardheid stil komen te staan en de schepen niet meer gehinderd worden. Hij verenigt zelfs de bergen en de dalen en vreest geen vlam. Ten slotte rijst hij op van de Zuilen ofwel de bergen van Hercules, tot aan de bergen[298] van Dionysis in het verste deel van India.

[298] De berg Nysa, die men ook elders situeert.

Zinnebeeld XXXV van het geheimenis der natuur.

Net zoals Ceres Triptolemus, en Thetis Achilles zover heeft gekregen dat zij het vuur konden verdragen, zo hebben ook de wijzen hun Steen vuurbestendig gemaakt.

Bijschrift XXXV.

Bezie Triptolemus en ook Achilles, de held
Die door hun moeder zijn bevestigd in de gloed
De eerste 's nachts door Ceres zoals men meldt
De ander door Thetis in de vlam, daags melk gevoed
Reik aan een kind op soortgelijke wijs
Het medicijn der wijzen, de melk als spijs[299]

[299] Triptolemus werd te Eleusis als de koning der Eleusiërs geboren. Hij was de godheid die over de Eleusinische Mysteriën regeerde. "Hem werd een min toegewezen, maar in plaats daarvan kreeg hij de godin Ceres, die de knaap met goddelijke melk zoogde en 's nachts in gloeiende kolen legde. Aangezien de knaap hierdoor zeer snel groeide, ging de vader, Eleusus, dit op een bepaald ogenblik in de nacht waarnemen, waarover de godin vertoornd was en waarop zij de vader doodde." Maier, *Silentium Post Clamores*, H. V, Het tweede college. Achilles was de zoon van Thetis, Griekse watergodin. Zij

Toelichting XXXV.

Een Spartaanse wetgever, Lycurgus[300], leverde tijdens een openbare bijeenkomst, door middel van twee jonge honden die door één teef waren gebaard, het bewijs van een slechte en goede gewoonte. Hij had ze tussen het volk gezet, en in het midden voor beide een pan geplaatst, gevuld met brei, met daarnaast een levende haas. Daarop ging het ene hondje de haas achterna, doch het andere viel aan op de brei en at die op. Daarbij stelde Lycurgus, dat men kon zien wat opvoeding doet, en dat de gewoonten van deze beide honden, die toch van één teef kwamen, zo ongelijk waren.

Op die wijze moet men ook de natuur verbeteren en tot hogere dingen voeren, omdat zij zich - net als zachte was - tot het goede en kwade laat draaien en kneden. Onder zulke staatsregels plegen ook de filosofen in de natuurkunde hetzelfde goed te keuren en te billijken[301]. Want overal en afdoende toont ons de dagelijkse ervaring wat er onder de mensen en dieren aan gewoonten is binnengeslopen. Bij de kruiden en groentegewassen zal men eveneens niet weinig kunnen observeren. Wat men echter bij de metalen en mineralen zou kunnen zien, is nog maar af te wachten, want daar is het vreemd en zeldzaam.

---

werkte voor de smidgod Hephaistos. 's Nachts brandde zij de sterfelijkheid weg uit haar zoon Achilles, door hem in de haard te leggen. Tot zij hierop door haar man werd betrapt. Er is een treffende gelijkenis tussen beide mythen.

300 Een vermoedelijk allegorische persoon. De passage met de honden is beschreven door Plutarchus, historicus, 46?-120? n.Chr., in zijn bundel Βίοι Παράλληλοι (De parallelle levens), een serie biografieën.

301 Het Latijn geeft echter: *Quod ille in politicis verum demonstravit, Philosophi quoque in Physicis se ita habere confentiunt*: "Dit is in de politiek goed te zien, en ook de filosofen in de fysica zijn het er wel over eens." Gezien het verdere zinsverband kan daarbij *Physicis* nog betrekking hebben op de alchemistische natuurkunde, dan wel de geneeskunde.

Desalniettemin fixeren zij[302] hun Steen naar gewoonte met een gematigde hitte, waarvan zij vaak melding doen.

Want alleen in het vuur vindt de Steen zijn voeding, net als het kind aan de moederborst. Vandaar ook dat Emiganus[303] uitroept: "Aanschouw het zogende kind en hinder het niet." En Bodillus[304]: "De aan het licht getreden vrucht moet gespijzigd worden door melk alleen, en in haar prille jeugd door de milde warmte behoed worden. Wanneer zij iets sterker is geworden, voert men haar de gewone bezigheden van de jeugd binnen, waarin zij gaandeweg steeds verder opgroeit en toeneemt[305]."

Arnoldus schrijft in de *Rosarius*, boek 2, hoofdstuk 7: "Men moet dit medicijn genoegzaam boven het vuur koken en in de voedingsstof (voeding) houden - zijnde het vuur -, net zoals de knaap bij de borst van de moeder." En juist dit hebben de oude filosofen via een zinnebeeld van Triptolemus en Achilles uitgebeeld, door te bedenken dat zij door het vuur zo gehard en vuurbestendig zijn gemaakt, dat de macht van het vuur hen niet meer kan grijpen en beschadigen. Beiden zijn een chemische voorstelling; hun wezen is verzonnen.

Ceres was de voedstermoeder van Triptolemus, die hem overdag aan haar borst zoogde, doch 's nachts in de gloeiende as neerzette en hardde. Toen Eleusus, de vader van Triptolemus dit bemerkte, bracht zij hem om het leven en zette haar zoon op een

---

302 De filosofen.

303 Hermiganus in de *Turba Philosophorum*.

304 Bonellus, id.

305 Feitelijk zegt de *Turba*: "Doch God heeft genoemde hitte en bloed ingesteld voor de voeding van het sperma, tot de foetus wordt voortgebracht, waarna hij geen voeding krijgt, behalve uit melk en vuur, spaarzaam en geleidelijk, terwijl hij stof is. En hoe meer hij brandt, des te meer wordt hij naar de jeugd geleid, terwijl de botten gesterkt worden. Als hij daar is aangekomen, is hij onafhankelijk." *Turba Philosophorum*, LXe dictum.

wagen die met slangen[306] was bespannen. Zij stuurde hem de lucht in naar de vier wereldstreken, om de inwoners van het aardrijk over zaad te onderrichten. Deze Triptolemus is de tinctuur der filosofen, die onder de gloed van het vuur is opgevoed en door de slang - dat wil zeggen, door kwik - verplaatst is. Dit heeft de wijzen geleerd hoe zij hun zaaigoed in de aarde moeten zaaien.

Een soortgelijke fabel valt over Osiris te lezen, die eveneens door het uitspansel trekt, waarover wij op een andere plek al melding hebben gedaan. Over Dionysis beweert men, dat hij de mensen heeft geleerd hoe zij wijn kunnen maken. Dus al deze drie, Triptolemus, Osiris en Dionysis, volvoeren een bepaalde taak of datgene wat tot hun positie behoort, net als de sterke Achilles, die ter belegering naar Troje werd uitgezonden. Zijn vader was de berg Peleus, of de aarde; zijn moeder echter was Thetis, de godin van de zee en de wateren, waaruit deze dappere held werd geboren.

Bij haar huwelijksfeest ontving de godin Eris de gouden appel waarin de Trojaanse oorlog zijn oorsprong vond. En omdat hij[307] uit haar[308] huwelijksbed was ontsproten, werd hij tot uitvoerder gekozen, net zoals Triptolemus die door Ceres werd uitgezonden om over zaad te onderrichten. Ook Achilles werd in het vuur gehard, waarvan wij al eerder, namelijk bij de zesde kopergravure[309], melding hebben gedaan. Het voedsel van de Steen is het vuur, doch in zo'n gedaante, dat niemand er de hoogte, diepte en breedte van opneemt. Ook bewerkstelligt het

---

306 Elders is sprake van draken. Zie Maier, *Silentium Post Clamores*, H. V, het tweede college.

307 Achilles.

308 Thetis'.

309 "im 6. Kupffer." Die gravure heeft echter betrekking op het inzaaien van de akker, en niet op het harden van Achilles in het vuur. Het Duits blijkt een verkeerde interpretatie te geven van het Latijn: *de quo lib. 6 Hieroglyph.* Daarmee is bedoeld: Maier, *De Hieroglyphicis Aegyptiorvm*, Zesde Boek.

vuur geen vermindering van zijn gewicht. Zijn kracht, rijping en kleur stammen evenzo van het vuur. Al het andere komt er ook uit voort, als een aalmoes.

Wanneer nu vanuit verschillende oorden de delen ervan[310] worden bijeengegaard, gereinigd en in elkaar zijn gevoegd, heeft hij alles in zich wat men maar kan verlangen. Vandaar dat de *Rosarius* der filosofen meldt: "Hij heeft alles bij zich wat dit stinkende water nodig heeft." Aan hem wordt van begin tot eind ook niet vreemds toegevoegd, behalve wat bij hem hoort; noch iets anders afgenomen, behalve hetgeen voor hem niet passend, of hem niet eigen is. De kunstminnende zoeker moet behartigen, dat hij de twee draken die de wagen moeten trekken goed begrijpt voordat hij aan de slag gaat, want zij zijn gevleugeld en vluchtig. Om ze te zoeken, moet de filosofische mest[311] worden bekeken, want ze zijn een zuivere mest en hebben daarin hun oorsprong. Zij zijn het vat waarvan Maria[312] zegt: "Het is geen tovenarij of zwarte kunst, doch de heerschappij van het vuur zonder hetwelk niets kan worden bewerkstelligd." Hier open ik de waarheid die ik na jarenlange grote moeite aan de oude geschriften heb ontleend.

---

[310] Van de Steen.

[311] Duits: "Mist", dat zowel voor damp als mest staat. Latijn: *fimus* en *ex fimo*, dus mest, hoewel ik hier eerder *femus* zou verwachten: damp, vanwege de geschetste verwantschap van de vluchtige stoffen met hun oorsprong.

[312] Maria Prophetissa.

Zinnebeeld XXXVI van het geheimenis der natuur.

De steen is ter aarde geworpen en op het gebergte gezet. Hij woont in de lucht en voedt zich in het water, dat wil zeggen, in Mercurius.

Bijschrift XXXVI.

Verscheidenen het eerste werk der wijze lezen
In steen en op de weg, in excrementen voorwaar
Ja, op de bergtop en dat het ware wezen
Ook lucht en water bezit, dicht der kunstenaars schaar
Weliswaar moet men die dingen zeker betrachten
Doch voor alles is de berg hoog te achten

Toelichting XXXVI.

Het valt licht te begrijpen, dat iedereen die ooit van de Steen der Wijzen en de kracht daarvan heeft gehoord, de nieuwsgierige vraag zal stellen waar hij die kan wegnemen of vandaan halen. De filosofen wijzen ons hiervoor op twee wegen. Zij zeggen, dat Adam hem heeft meegenomen uit het paradijs. En als hij ieder mens, zoals u en ik, eigen was, dan zou ook de reiziger hem uit vreemde landen met zich meebrengen. Ten tweede vindt men hem in de aarde, op de bergen, in de lucht en ook in het water. Of men nu een van beide wegen moet volgen, en welke dat is, is weer een andere vraag. Ik ga ervan uit, dat men beide wegen - doch elk ervan in verhouding - kan kiezen, vooral omdat dat ons vanzelf meer aanwijzingen en zekerheid belooft. In de hier getoonde hiëroglifische figuur wordt uitgebeeld, dat de steen ter aarde is geworpen.

Dat dient ons tot voorbeeld dat eerst het element aarde aan ons verschijnt in een zwart, donker lichaam en in handen komt. Het is een zeer gering en veracht iets, dat men op de openbare weg, ja, zelfs op de mest kan aantreffen. De *Rosarius* zegt hierover: "Wanneer ik het met name zou noemen, zouden de onwetenden het niet geloven." En Morienus bericht degene die bij hem navraag doet over het vuur, het volgende. "Het is niets anders dan wat de wijze zegt. De rijke heeft het net zo goed als de arme; de vrijgevige net zo als de karige; en de reiziger net zo als iemand die zit. Men gooit het de straat op en stampt het de mest in, vandaar dat velen er - hoewel vergeefs - in de mest naar hebben gezocht."

Mundus zegt in de *Turba*: "Wanneer de verkopers het zouden weten, zouden zij er veel meer voor rekenen." En Arnoldus: "Men kan de Steen in een net zo grote hoeveelheid als men wil, voor niets krijgen, zonder dat men er iemand voor hoeft aan te spreken." Dit is allemaal waar, want wie zou iemand die ernaar

streeft, een aarde of een water ontzeggen[313]? Toen de Cimbrische volkeren van de Romeinen enkele ereambten verlangden en die niet konden verkrijgen, drongen zij Italië binnen[314] en doodden vele duizenden mensen plus alle consuls, zoals de geschiedenis ons meldt. De aarde, als de moeder van alle mensen, is het edelste en opperste, doch na haar verrotting het slechtste en laagwaardigste. Want wat is eenvoudiger of verachtelijker dan modder? En dit is een aarde die met het water vermengd is. En wat is nu gewoner dan een aardschol? Zo heeft Eurypylus, de zoon van Neptunus, het de helden die met Jason naar Colchis waren gereisd tot geschenk gegeven. Zij aanvaardden het onder dankzegging en - nadat het door Medea in een water was veranderd - bewerkstelligde het grote voorspellingen.

De aarde moet dus in een water worden opgesloten wanneer zij haar werking moet doen; anders deugt noch het een, noch het ander. Op die manier wordt de steen ter aarde geworpen, waar hij echter niet blijft liggen, doch op de vuurspuwende bergen wordt opgeheven, waaronder de Ath, de Vesuvius en de Etna, waar men dat veel ziet. Op deze bergen bevindt zich een eeuwigdurend vuur, dat de steen veredelt en tot de hoogste waarde brengt. In de bergen groeit hij geheel ruw uit zwavel en levendig kwikzilver. Op de top echter wordt hij omgekeerd en gerijpt. Daar groeit zelfs gras. Zonder dat, zou het vuur niet getemperd kunnen worden, want het koude en vochtige wordt uit alle macht door zijn antipathieke deel uitgedreven en er vandoor gejaagd.

313 "wann er ihn darum begrüsset?" *Quis enim, nisi inhumanus, petenti aquam & terram denegabit?*: "Wie namelijk zal - als hij niet onmenselijk is - de naar aarde en water strevende deze weigeren?" 'Begrüssen' heeft vele betekenissen, maar het Latijn biedt uitkomst.
314 De Cimbrische oorlog, 113-101 v.Chr.

Van de bergen gaat hij de lucht in en betrekt daar zijn woning. De lucht is zijn vaste verblijfplaats, die hem geheel omsluit, zodat met recht kan worden gezegd: "De wind heeft hem in zijn buik gedragen." Hij groeit in de lucht, waar wij al eerder bij stilstonden. Uiteindelijk haalt hij zijn voeding uit het water, dat wil zeggen, Mercurius wordt door het water gespijzigd. Dat is ook de reden waarom de Atheners hem te zijner ere hebben voorgeschreven bij watervrees, of waterzucht (hetgeen een bepaalde ziekte is), omdat de grondstof van de filosofische steen een water is, zoals de *Rosarius* schrijft: "En het water ziet men als een drievoud. Om deze reden wordt Mercurius ook wel de drievoudige genoemd: als waterig, hemels en aards, omdat hij uit water, lucht en aarde bestaat." De poëten dichten, dat hij door Vulcanus op een diefachtige manier werd opgevoed, vandaar dat hij door de vluchtige vuurvlam gewend was alles met zich mee te nemen, en te roven wat hem maar werd voorgezet.

De Egyptenaren heeft hij wet en leringen gegeven, en de Thebaanse priesters - ja, het merendeel der wereld - heeft hij de offerdienst bijgebracht. Aan de chemische wetenschap danken de Egyptenaren de wereldlijke heerschappij en hun godsdienst. Van hen zijn die overgebracht op de Grieken, die ze vervolgens aan de Romeinen hebben doorgegeven, waarna ook andere volkeren ze hebben gekregen. Argus sloeg hij neer met een steen[315], en Battus veranderde hij in een harde rots[316].

---

[315] Argus roofde Io van Jupiter. Mercurius ging naar de aarde om de dader te straffen. Met een vertelling suste hij de honderd ogen van Argus in slaap. Daarna versloeg hij hem, niet met een steen, doch met een zwaard, en wierp hem van een rots. Ovidius, *Metamorphoses*, Liber Primus.

[316] De paardenhouder Battus had gezien dat Mercurius de runderen van Apollo had gestolen. Hoewel Mercurius hem tot zwijgen omkocht, hield Battus later zijn mond niet, nota bene tegenover de vermomde Mercurius. Die kwam hem op zijn zwijgzaamheid testen, door hem een hoger bod te doen als hij toch iets zou verklappen. Battus had voorheen tegen Mercurius gezegd, dat deze eerder door een steen zou worden verraden dan door hemzelf. Nadat hij

Wat is er nog meer? Alle filosofen bezien Mercurius op dezelfde wijze en onderstrepen de kracht van zijn hoedanigheid met deze woorden: alleen Mercurius bevat wat de wijzen zoeken. En hem moet men net zo lang zoeken tot hij wordt gevonden. De lucht bevat hem, of het vuur, of de aarde. Hij is omstandig, dan weer hier, dan weer daar, meegaand en bereid tot dienst aan de filosofische goden, wier bevel hij onverwijld uitvoert, terwijl men aan hem verscheidene engelachtige dochters toeschrijft[317].

---

zijn woord had gebroken, werd hij prompt door Mercurius in een steen veranderd. Ovidius, *Metamorphoses*, Liber Secundus.

[317] Het gaat om veel dochters, onder wie ene Angelia.

Zinnebeeld XXXVII van het geheimenis der natuur.

Tot het geheimenis der natuur zijn drie dingen nodig: een witte rook (dat wil zeggen, water); de groene leeuw (dat wil zeggen, het filosofische erts); en het stinkende water.

Bijschrift XXXVII.

Drie zaden zijn in de chemie besloten
Van groene leeuwenhuid, witte damp en drab
De vrucht brengt water waarmee de wijzen onverdroten
Hun Steen bereiden: voor de eerste en de laatste stap
De groene leeuw geeft het ware erts van Hermes weer
Uit de harde rots gaat damp en ook water neer

Toelichting XXXVII.

Voor het bouwen van een huis zijn drie dingen nodig, namelijk het fundament, de wanden en het dak. Zoveel onderdelen vereist ook het filosofische werk wanneer het tot voltooiing moet komen. De auteur van de *Aurora* spreekt in hoofdstuk 20 over een scheiding der elementen wanneer hij zegt, dat de aarde zelf met rust wordt gelaten, opdat de andere drie elementen zich goed in haar kunnen wortelen. Als de aarde er niet zou zijn, hadden de elementen geen fundament om daarop een nieuw pand als schatkamer te bouwen. Deze grond is het stinkende water, een water van alle elementen waaruit, waardoor en waarmee de wijze filosofen hun elixer van begin tot eind fabriceren. Het is stinkend, omdat het een stinkende zwavellucht afgeeft.

Dit is het water dat Pegasus, het gevleugelde paard, met zijn hoef uit de berg de Parnassus stampte[318]; welk water de berg Nonacris in Arcadië van zijn top werpt en dat ruisend door de rotsen spoelt. De kracht daarvan blijft alleen in een paardenhoef behouden. Dit is het water van de draak - zoals de *Rosarius* dat noemt - dat alleen en zonder toedoen van iets anders over de helm gedreven en bereid moet worden. Bij die destillatie geeft het een harde, onaangename geur af. Deze term, zoals sommigen die lazen, riep een foutieve gedachte op, namelijk dat hij sloeg op de uitwerpselen van mens en dier; dat het water dat daaruit gebrand was[319], hun zonder twijfel een slechte geur in de neus gaf; en dat drek de opbrengst zou zijn.

Opdat gij echter niet zult menen, dat de ware filosofen slechts stinkende kevers zijn die in de troep woelen, moet gij weten, dat wanneer de slechte geur komt, deze direct weer in een sterke, lieflijke geur verandert, zoals ook de filosoof Lullius in zijn *De*

---

[318] Die later de Hippocrene (de paardenbron) werd genoemd.
[319] Het Latijn geeft dit zinsdeel niet.

Quinta Essentia schrijft: "Het heeft zo'n aanvallige geur wanneer het goed wordt bereid, dat daardoor de vogels uit de hogere luchtlagen naar beneden worden gezogen, naar ons toe." Deze filosoof zet zijn kwintessens in de mest, want door de gematigde warmte daarvan bereikt zij de lieflijke geur. Sommigen hebben het - hoewel vergeefs - geprobeerd met wijngeest, en hebben daarop Lullius geheel verworpen, terwijl zij toch nimmer Lullius' brandewijn hadden geproefd, en daarom vanzelfsprekend zelf moeten worden verworpen. De voortreffelijke dichter Chrysop.[320] wist Lullius nog beter te duiden, toen hij deze gulden woorden sprak:
At non ille quidem sensit, quae dicere prima
Est facie visus, neque tum stillantia vina,
Miscebat, (et cetera)[321].

Na het stinkende water treedt de groene leeuw tevoorschijn, waarover de *Rosarius* het volgende schrijft: "Gij hebt u over het groene beklaagd, en aangenomen dat het erts daarom leproos is. Ik zeg u echter, dat alleen het groene erts volmaakt is, en door ons, Meesters[322], spoedig in ons ware goud kan worden omgezet. Zonder de vloeibare groene Duenech kan de Steen der Wijzen, die alleen aan onze mijn ontspringt, niet worden vervaardigd." O, gij gezegende groenheid, die alles tevoorschijn brengt! Daaraan ziet men, dat geen enkele vrucht of een ander gewas zonder groenheid kan groeien, en dat het leven van deze dingen uitsluitend wordt gevormd door het groene. De filosofen noemen het dan ook een gewas.

---

320 "Jener vortreffliche Poëet Chrysop. wuste Lullium noch besser zu erklären." Het gaat hier echter niet om een dichter van die naam, doch om een dichtwerk, en wel van Joannes Aurelius Augurellus, namelijk *Chrysopoeia* (Zie ook toelichting XVIII).
321 "Maar niet wat iemand feitelijk opmerkt, geeft de eerste verklaring; men ziet de vorm, en niet op dat moment de destillatie van de wijn. Hij vermengde, et cetera."
322 *per nostrum magisterium*: "onder ons toezicht."

De *Rosarius* schrijft: "Dit is het filosofische goud en erts; een steen die in zijn vak staat; een rook, damp en water; een speeksel (uitwerpsel) van de maan, dat wordt toegevoegd aan het licht van de zon." De groene leeuw strijdt met de draak, doch wordt door deze overwonnen en gaandeweg opgevreten. Zodra de leeuw echter begint te rotten, stijgt uit zijn bek een zoetheid op, die lijkt op de zoetheid van de honing die zich in de leeuw bevond welke door de sterke Samson[323] was neergelegd. De over de leeuwin zegevierende draak is zo dik geworden van het vlees, dat hij eraan sterft. Omdat hoe dan ook het leeuwenvet de dagelijkse koorts geneest en bij koningen en volkeren, wanneer zij daarmee gezalfd worden, een grote gunst en vriendschap opwekt, kan van dat vlees een werkelijk kostbaar medicijn worden bereid dat bij vele ziekten en lichaamstoevallen dienst doet.

Ten slotte en ten derde verschijnt een witte damp die, wanneer hij weer gestold is, een water is, dat om te wassen dient in plaats van zeep. Het lost op en reinigt en neemt alle vlekken weg. Dit nu is het tegennatuurlijke vuur dat men moet zoeken, en het wordt zo genoemd, omdat het in alles de natuur tegenwerkt. Het ontsluit en vernietigt datgene wat het met grote vlijt bereid heeft. Het heeft niet wijngeest of een andere olie tot bron gehad, doch komt uit de onbrandbare materie die dezelfde hitte en uitwerking heeft. Het is een vuur zonder vlam, licht en brand, van grote zuiverheid en uitwerking, en men vindt het in de donkerte. Het licht niet op, vandaar dat het zo moeilijk te verkrijgen is. Men moet het bij het werk op de juiste wijze toepassen, zoals wij reeds ten aanzien van deze en zijn andere eigenschappen genoegzaam hebben aangegeven.

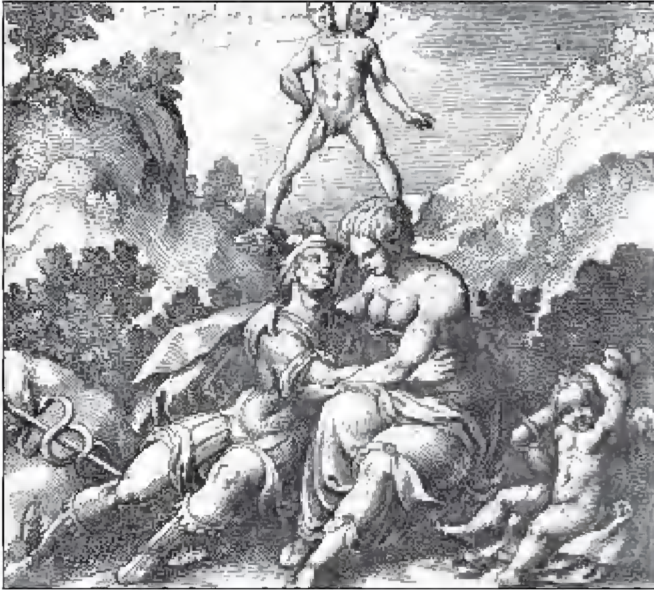

---

[323] Samson sloeg een leeuw dood die hem wilde aanvallen. Toen hij er later weer langskwam, trof hij in het dode beest een bijennest met honing aan.

Zinnebeeld XXXVIII van het geheimenis der natuur.

Rebis, een hermafrodiet, wordt geboren uit twee bergen: Mercurius en Venus.

Bijschrift XXXVIII.

Uit Rebis de rede der wijzen ganselijk gaat
Het man- en vrouwspersoon zich in één lijf poneert
Het twee in één vervat, op beide bergen staat
En Hermes' vluchtigheid in Venus' pret verkeert
Veracht niet het tweegeslachtelijk lijf
Want alle rijkdom komt van man en wijf

Toelichting XXXVIII.

Toen men Socrates ooit vroeg over wat voor een landschap de pelgrims dezer wereld beschikken, gaf hij als antwoord dat het iedereen vrij staat om aan te geven waar hij naartoe wil gaan. Want hoewel hij in hart en nieren en naar geboorte een Athener was, was hij in zijn ziel toch een bezitter van de ganse aardbodem, waarin hij, als in zijn vaderland, genoegzaam wilde rondkijken. Hij overwoog, dat een wijze al het land waar het hem goed zou gaan, tot vaderland zou willen hebben. Zou men nu de filosofen vragen waar hun hermafrodiet vandaan komt, dan zouden zij, net zo goed, als antwoord geven dat hij een burger van de ganse wereld is, die uit alle delen der wereldstreken waar elementen worden gevonden tevoorschijn komt. Ja, dat hij de zoon der wijzen is, die ieder vaderland met hen gemeen heeft.

Een mens heeft het niet nodig om vaker of in verschillende oorden geboren te worden, want door zijn geboorte verkrijgt hij zo maar de naam van een autochtoon, zoals het Socrates overkwam, die in Athene was geboren, waar hem de naam van een Athener overkwam. De Rebis, die een bewoner van twee bergen van Mercurius en Venus is, heeft op dezelfde wijze van beide ouders de naam van hermafrodiet verkregen. Zijn huisgoden zijn de bewoners van het gebergte. Zijn vaderland ligt verhoogd en hijzelf is op een hoge plaats geboren. Dit is in waarheid niet een gering bewijs van zijn adel, nu inlanders altijd de voorkeur hebben boven vreemdelingen, namelijk als men ereambten uitdeelt, opdat zij uit nederige stand worden opgeheven en tot hogere waardigheden kunnen worden gebracht.

Door de dapperheid van hun inwoner of hermafrodiet verkrijgen de onbekende bergen een onsterfelijke naam en raken zij in de gehele wereld bekend. Want wie zou, als hij enigszins

in de filosofische boeken heeft gelezen, de Rebis niet kennen of de tweekoppige androgyn[324] niet opmerken, dat wil zeggen, de hermafrodiet? Deze is tot in India bekend, en zijn roem overstijgt die van Alexander de Grote. Velen reizen een geleerd man of dappere helden vanuit verafgelegen oorden na, om hen te zien en te spreken. Nog meer mensen zouden naar de berg van Rebis reizen als zij die zouden kunnen vinden. Met welk een ongewone ijver en grote moeite zocht niet de Romein Morienus de Alexandrijn Adfar, toen hij omwille van deze van Rome naar Alexandrië reisde en net zolang zocht tot hij hem had gevonden. Hij was des te gelukkiger en door God gezegend nu hij van de ware leermeester zelf, en niet via een nietszeggende letter, kennis kon nemen van deze kwestie - dat wil zeggen van de geboorteplaats van Rebis - en die plaats met eigen ogen kon zien.

Met veel grotere ijver moeten diegenen zich inspannen, die ten behoeve van zichzelf het vaderland van Rebis zoeken, en in feite enkel en alleen door boeken hiertoe verleid worden. Weliswaar geven de boeken ons bij tijd en wijle een groot licht; niettemin zitten ze louter vol duisterheden, zodat men aan hen niets kan ontnemen dat zeker is, en men ze niet kan begrijpen. Daarom moet men voorzichtig te werk gaan, opdat men niet in plaats van een goedbereid medicijn naar een vergif grijpt.

In waarheid zijn ze niets anders dan een weidse, onuitputtelijke zee, waarop alleen de zeer ervaren schippers door hun astronomische instrumenten de breedte en hoogte van de evenaar boven de horizon weten te vinden. De magneet moet de pool van het noorden ontdekken en aantonen hoeveel graden die van de eerste meridiaan of van de *Insulis Fortunatis*[325] afstaat. Als

---

[324] Grieks voor manvrouw.

[325] De term dateert van het werk *De Fortunatis Insulis*, gepubliceerd in de 11e eeuw n.Chr.; verslag van de Ierse monnik en ontdekkingsreiziger St.-Brandaan, ?-577? n.Chr. De Portugese ontdekkingsreiziger Diego Gomes,

nu een onwetende niet kan raden op welke plek hij is ten opzichte van de op- of ondergang der zon, hoe zou hij dan kunnen raden wat de ware inhoud van de filosofische boeken is? De ervaring moet bij het gezonde verstand te rade gaan en daarvan leren hoe door bijzondere tekenen het verafgelegene kan worden opgemeten, zodat zij[326] aldus achterhalen waar de kapen en eilanden hun precieze ligging hebben, en zij[327] het gevaar ontlopen dat zij gemakkelijk zouden kunnen ondervinden door op de klippen te lopen.

Hier, in het filosofische werk, dreigt geen levensgevaar of het verlies van have en goed wanneer het werk, alsof het op de weidse zee was, zou omslaan. Een geslaagde toebereiding daarvan heeft zelfs een zeer fraai en groot nut, in tegenstelling tot het verlies waarbij in een oogwenk lijf en leden verloren gaan. De berg van de Mercurius der filosofen is echter niet de Nonacris of de grote Atlas, waarvan men zegt dat hij daar geboren zou zijn, doch de tweetoppige Parnassus, op de ene spits waarvan Hermes, en op de andere Venus woont. Dus die van Apollo met zijn Muzen en de bron van Pegasus, de Hippocrene[328], die steeds met een groene olijftak pronkt. Het is één bron in naam, doch daadwerkelijk een dubbele, net als de hermafrodiet, die aan zijn lichaam twee hoofden en dubbele ledematen heeft.

Doch wie blijft er uit duizenden op het rechte pad om naar de top van deze berg te wandelen? Wie zou er niet vaak struikelen en zich al aan de voet van de berg verlopen? Hoevelen zouden

---

1420?-1500? n.Chr., spreekt in zijn memoires over: *Insulis Fortunatis, quae nunc de Canaria vocantur* (De Gelukkige Eilanden, die nu de Canaria worden genoemd).

[326] Ervaring en verstand.

[327] Bedoeld zijn, de schippers die van ervaring en verstand gebruikmaken.

[328] De paardenbron. Een fontein op de Griekse berg Helicon, gevormd door de hoeven van Pegasus.

het er zijn, die het midden ervan bereiken? Vast en zeker weinigen.

Non levis ascensus, si quis petat ardua, sudor
Plurimus hunc tollit, nocturnae insomnis olivae
Immoritur, delet quod mox laudaverat inse,
Qui cupit aeternae donari frondis honore[329].

Daarom is het geen wonder, dat uit tienduizenden nauwelijks een enkeling deze herculische arbeid tot een einde brengt, zijn voet op de top van de berg zet, en daarmee het kleinood - de onverwelkte lauriertak - bereikt. Na deze arbeid leven en pronken zij als geleerde en deugdzame helden in goede rust. Mogen echter de dagdromers en jagers de honden voeren.

---

[329] "De klim is niet gemakkelijk; kunt ge steil reizen, dan zult ge zweten / Velen nemen het op zich, slapeloze nachten van de olijf / Eraan stervend, geleidelijk vervagend, geprezen in zichzelf / Wie er voortdurend naar verlangt, verkrijgt de eretak. Gaius Cassius Parmensis, Romeins dichter, ?-30 v.Chr.

Zinnebeeld XXXIX van het geheimenis der natuur.

Nadat Oedipus het wonderdier de sfinx had overwonnen en zijn vader Laius had gedood, nam hij zijn moeder in de echt.

Bijschrift XXXIX.

Over het wonderdier de sfinx te Thebe staat geschreven
Dat Oedipus' scherpe verstand hem de dood heeft toebereid[330]
Het vroeg hem wie zich 's ochtends op vier voeten begeven
En 's middags op twee, tot slot drie in de vespertijd[331]
De heldere geest, die niet voor Laius wilde wijken
Beging vadermoord, liet zich zijn moeders minnaar blijken

[330] Toen Oedipus namelijk het raadsel oploste (het sloeg op de mens), stortte de sfinx zich van een rots.
[331] Een kerkelijk avondgebed van 17.00-18.00 uur. Hier is de avond bedoeld.

Toelichting XXXIX.

Bacsen, de filosoof, schrijft in de *Turba* aldus[332]: "Wat gij zoekt is niet iets gerings, want gij zoekt de grote schat en het ambt van de grote God." Weeg dus af, begerige zoekers, dat de filosofen al heel lang schrijven dat de waarheid niet zonder feilen wordt onderkend, en dat bij de mensen niets een grotere ellende veroorzaakt dan de fouten van deze kunst, dit werk. Wanneer nu de kunstenaar hoop koestert dat hij het bereid heeft of zuiver heeft gemaakt, zal hij al met al niets in zijn handen aantreffen. Dit hebben de wijzen lang geleden reeds verkondigd, wanneer zij door middel van het wonderdier - de sfinx - de donkerheid en verknoping van de kunst aan ons wilden voorleggen.

De Egyptische priesters hadden bij de Isische offers, die zij de god Osiris brachten, hun hoofd geschoren en zich in een wit gewaad gehuld, opdat zij daaronder geheel verhuld zouden gaan en voor het volk onherkenbaar blijven. Bij de opgang naar het altaar stond een zuil van de stilzwijgende Sigalion[333], die door degenen die hem naderden slechts aanschouwd mocht worden en die zij stilzwijgend moesten vereren. Op de hoeken van het altaar stond de beeltenis van het wonderdier de sfinx, dat de betekenis van het heiligdom weergaf, zoals de oude schrijver

---

[332] Maier citeert dit in *Silentium Post Clamores*, H. 3, iets anders: "Datgene wat gij zoekt, is geen geringe kwestie, want gij zoekt de allergrootste schat en de voortreffelijkste geschenken van God."

[333] Equivalent voor Horus. Van het Griekse *σιγαω* , *sigaoo*, zwijgen. Ook Harpocrates genoemd; Grieks voor de Egyptische Horus; Har-pa-khered, 'Har, het Kind', en wel van de godin Isis. Hij wordt afgebeeld als een jongetje met de vinger op de lippen. Gezien als god der zwijgzaamheid, hoewel de connectie tussen zwijgen en het plaatsen van de vinger op de lippen een misinterpretatie is van het Egyptische symbool voor 'kind'. De sfinx is een van de gestalten waarin Harpocrates ofwel Horus wordt afgebeeld. Zie ook Maier, *Silentium Post Clamores*, H. XI.

Boissardus[334] naar voren bracht. De sfinx is een weerzinwekkend monster[335], dat raadsels voorlegde aan de Thebanen en - vóór dezen - ook aan de Egyptenaren, welke beide volkeren deze kunst nastreefden. Hij rustte in de boeken van de wijzen, als een wachter voor de deuren der Thebanen. Wie dit dier passeerde en geen gevaar duchtte, verviel door zijn onbezonnenheid in de situatie dat hij diens raadsels moest oplossen, wat hem, aangezien hij niets kon raden, een angstig hart en het verlies van zijn vermogens bezorgde. Dat kwam dan uitsluitend voort uit de dwaling rond dit werk.

Wie deze allegorieën en verbloemde zegswijzen op de geschiedenis mocht willen betrekken, zou voor zijn gespeculeer nog geen stuiver[336] ontvangen en niets meer dan een droom rijker zijn. Niets is kinderlijker of vrouwelijker dan iets te horen en dan alles naar de letter als verklaard te beschouwen. Hierdoor worden de allerkostbaarste wetenschappen tot sprookjes en verdichtsels gemaakt. Men zegt, dat men zulke monsterlijke dieren in Afrika heeft gevonden en dat zij de naam van sfinx droegen. Doch daarvan gaan wij hier geen melding doen, ook al gaat het daarbij om iets ingebeelds.

De filosofische sfinx had een menselijke stem en sprak Grieks. Hij zette heimelijke en subtiele raadsels en vragen in, waarin een wonderlijke wetenschap en geleerdheid verborgen heeft gelegen die hij niet voorlegde aan iedereen die voorbijging, doch alleen aan degenen die begerig waren om wijsheid te verwerven. De raadsels zijn de filosofische boeken, die zo zijn samengesteld, dat eenieder die er ervaring mee heeft, zich niet

---

[334] Ioannus Iacobus Boissardus, ofwel Jean-Jacques Boissard, Frans antiquair en dichter, 1528-1602. Stelde vele boeken over emblemata samen.

[335] *monstri quaedam species obscurissima*: "een monster met een uiterst ondoorgrondelijke aard."

[336] "würde einen Pfifferling vor alles speculieren haben." Met de Pfifferling of peperzwam geeft men in het Duits iets waardeloos aan.

kan vergissen. Doch wanneer het ene gemeld wordt, zo heeft het ook betrekking op het andere, zodat het logisch is dat er door de tweeledigheid der woorden fouten ontstaan, wat de filosofen in feite aanbevolen.

Toen nu dit monster de Thebanen jarenlang met zijn raadsels had dwarsgezeten, werd het uiteindelijk door de wijsheid van Oedipus overwonnen. Deze vermocht namelijk het raadsel op te lossen. Daarop heeft het monster zich van een hoge rots geworpen en zichzelf om het leven gebracht. Oedipus was de zoon van een Thebaanse koning, die hem in zijn kindertijd naar het orakel had gebracht en hem aan haar had getoond. Het orakel had echter als reactie gegeven, dat men hem als toekomstig vadermoordenaar bij zijn voeten aan een boom zou moeten ophangen, hetgeen ook geschiedde. Toen een boer dit zag, heeft die hem verlost en opgevoed. En zodra Oedipus wat ouder was geworden, behield hij weliswaar dikke, gezwollen voeten, doch gaf hij blijk van een ongewoon verstand, hetgeen metterdaad werd bevestigd doordat hij het wonderdier versloeg door diens raadsels op te lossen.

Van alle raadsels was dit belangrijkste dat Oedipus moest oplossen: 's Morgens heeft het vier voeten, 's middag twee voeten, en 's avonds drie voeten. Welk antwoord Oedipus precies heeft gegeven, is niet bekend, hoewel sommigen beweren, dat hij het op de leeftijden van de mens betrok[337], wat echter niet geloofwaardig is. Allereerst moeten de vier elementen worden bekeken, die men op de halve bol kan projecteren (die twee lijnen heeft, namelijk een rechte en een kromme). Dat is de witte maan[338]. Vervolgens tonen zich lichaam, geest en

---

[337] *sed alii hominus aetatem interpretati sunt*: "doch anderen legden het uit als de menselijke leeftijd."
[338] *lunam pervenitur albam*: "de wassende witte maan."

ziel, oftewel zon, maan en Mercurius. Rasis[339] meldt dan ook in zijn *Epistel.*: "De steen in de driehoek is in zijn wezen[340]. Doch in het vierkant is zijn eigenschap of kracht." Hierbij hoort het 21ste zinnebeeld met de toelichting daarbij. Hoewel Oedipus in zijn kindertijd vadermoord en bloedschande waren voorspeld en voorgehouden (welke twee ondeugden de grootste onder de zon zijn), kwam hij niettemin op de koninklijke troon. En aangezien zijn vader er geen afstand van wilde doen, bracht hij hem om en nam zijn lijfelijke moeder, de vrouw van Lullius[341], tot echtgenote. Dit alles is een bedenksel en moet door christenen worden gemeden. Het wordt alleen op het filosofische geheimenis betrokken.

Bij zulk werk doen zich twee dingen voor: De vader (de oorzaak) wordt door zijn zoon (het werkende[342]), uit de weg geruimd en omgebracht. Na deze uitwerking wordt de vader op grond van de natuur weer met zijn zoon verenigd, zodat zij één zijn, waarna de zoon zijn moeder als echtgenote krijgt en het koninkrijk met gewapende hand overwint. Deze zoon bezit dus op drie rechtsgronden zijn huwelijk en heerschappij. Aangezien hij echter dik opgezette voeten heeft, kan hij niet goed lopen en is gelijk de beer. Doch daar steekt een groot geheimenis achter. Namelijk: hij gaat langzaam, net als de pad, wat de fixatie veroorzaakt die het andere bindt. Hij schuwt ook de vlam van het vuur niet en wijkt er niet voor uit, welke middelen, hoe

---

339 Fakhr al-Din al-Razi, vermoedelijk in *Al-Tafsir al-kabir*. Zie ook toelichting XXII.

340 *Triangulus est in Esse*: "de driehoek vindt men in het Zijnde."

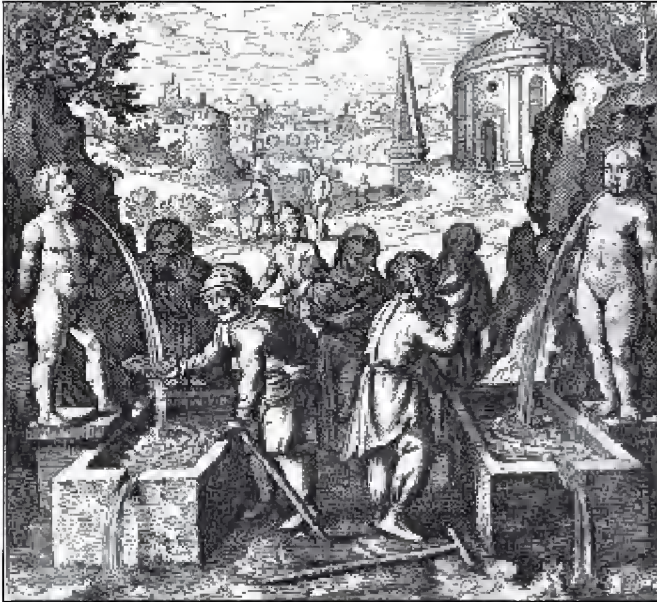
341 Uiteraard moet dit zijn: "de vrouw van Laius", koning van Thebe. Het Latijn geeft dan ook: *Laji conjugem*.

342 Maier verwijst naar Aristoteles en diens indeling naar vier oorzaken: de materie (*causa materialis*, betreffende de aard van de stof); de vorm (*causa formalis*, de vorm van die stof); de uitwerking (*causa efficiens*, geeft een breekpunt bij verandering aan); en het doel (*causa finalis*, het resultaat). Aristoteles, *Metaphysicis et Physicis*.

gemakkelijk ze ook mogen wezen, voor de filosofen bijzonder nodig zijn.

Zinnebeeld XL van het geheimenis der natuur.

Maak uit twee wateren één, dan hebt gij het geheiligde water.

Bijschrift XL.

Twee bronnen met waterbuizen hier te zien
Het beeld der jongeling warm water verder leidt
Opdat de twee tot één weer samenvliên
Gaat koud naar het andere, aan der jonkvrouw zijd'
Doch blijft de kracht van beide bewaard en goed
Zoals de bron* van Zeus[343], uit warm en koud geboren, doet
* Iuppiter Hammon

343 Bij de tempel van Iovis Hammonii bevond zich een bron die 's morgens lauw was, 's middags koud, 's avonds warm en 's nachts heet. St.-Augustinus, *De Civitate Dei* (De Stad Gods), lib. 21, cap. 5.

Toelichting XL.

Er zijn vele uiteenlopende wonderbronnen in de natuur, waarvan elke een bijzondere werking heeft waarmee men vele boeken zou kunnen vullen. Dat hebben verscheidene auteurs dan ook gedaan. Daaronder krijgen echter alleen de twee filosofische[344] erkenning en verdienen zij de voorkeur, omdat hun kracht en goede eigenschappen de anderen verdringen. Men leest over de rivieren de Sybaris, de Axios in Macedonië, en de Mela in Boeotië dat zij het vee zwart maken waarin het daarin gedrenkt wordt. De rivieren de Crathis en de Clitunnus in Meva echter, en ook de rivier de Cephissus, veranderen het vee in een witte kleur. De wateren van de Sinuessan in Campanië verdrijven onvruchtbaarheid bij beide geslachten. De rivier de Afrodisius maakt de onvruchtbaren zwanger. De bron in Cabur in Mesopotamië geeft een welriekend water, en de stroom Anygri in de Peloponnesos stinkt. De bron van Jupiter Hammon bevriest overdag en is 's nachts heet; 's morgens en 's avonds echter lauw.

Opdat wij ons nu niet langer ophouden, wil ik hiermee slechts aangeven, dat het filosofische water dit alles verricht, en met en tegen de natuur werkt. Daarover schrijft Lullius in het boek *De Quinta Essentia* in Distinctione III, deinceratione[345] het volgende. "Twee dingen moet men dus in de kunst waarnemen, namelijk: uit één aard van een enkel metaal twee tegengestelde vloeistoffen ofwel wateren bereiden, waarvan het ene het vermogen heeft tot fixeren, stollen en verharden; en het andere tot het vluchtig en week maken. Het laatste wordt door het eerste gefixeerd, gestold en gehard, waardoor uit beiden een gefixeerd lichaam ontstaat, de Steen genaamd, die de kracht en werking

[344] Maier noemt hun namen echter niet.
[345] Het Duits geeft: "Im Buch de Q.Essentia in der 6. Dist. deinceratione." Het Latijn geeft echter: *lib. de Quinta essent. distin. 3 de inceratione.* Het betreft het werk *De Secretis Naturae Sive Quinta Essentia*, 1542.

heeft om ook het vluchtige te fixeren en het weke hard, en het harde week te maken.

Uit dit alles valt te zien, wat beide wateren voor voordelen hebben, en waarom ze tot één moeten worden gebracht. De Steen noemt men een water, omdat hij gegoten wordt; en het water wordt weer een steen, omdat hij zich laat vermalen. Het is waar, dat soms de ene bron van verder gehaald en geleid wordt dan de andere, zoals te zien is aan de Maagdenbron te Rome en soortgelijke bronnen die door buizen worden geleid. Men moet ze echter samenbrengen in één bak. Aangezien ze van verschillende aard zijn en het ene koud en het andere warm is, ondervinden deze wateren door hun vermenging een verenigde kracht en temperen ze elkaar. De medicinale dranken en warme baden zijn eveneens zulke mengsels. Ze komen uit deze vereniging voort en heffen vervolgens tal van ziekteaanvallen op.

Door hun heimelijke verbinding in de aarde vermengt de natuur deze zelfreinigende wateren en brengt zij er allerhande metallieke krachten op over, om ziekten op te heffen. Doch waar de kunst haar terzijde staat en de leiding neemt bij het voorgenomen vermengen en bereiden, kan zulk werk een veel hogere gradatie van kracht en deugdelijkheid krijgen[346]. Zonder hulp der natuur kan vanuit de kunst niets anders worden bereid dan vernietiging en wanorde, terwijl toch een precieze vereniging zou moeten volgen, die in feite alleen door de natuur wordt bewerkstelligd.

De *theriac*[347] is een mengeling van vele medicinale planten[348], door vijzelen en fermenteren bereid volgens de kunst. Niemand

---

346 *compositio illa long è efficacio erit*: "kan de samenstelling ervan veel langer krachtig zijn."

347 Een suikerstroop, samengesteld uit vele medicinale planten. Eeuwenlang gangbaar als vooraanstaande remedie. Zie ook Maier, *Themis Aurea*, H. 7.

kan beweren, dat het een natuurlijk mengsel en homogeen medicijn is. Over de kunstmatige vereniging van de substanties of het wezen of lichaam ervan is bekend, dat ze niet op de meest precieze manier verenigd zijn, ook al kunnen ze door de hand van de kunstenaar niet meer worden gescheiden. Nu is het bij de vermenging van al die kwaliteiten[349] de vraag, of de bijzonderheden en ingrediënten van de *theriac* in een kwintessens[350] kunnen worden ondergebracht. Of zijn ze in een poeder zo vermengd, als ze in wezen waren voordat ze vermengd werden? Dus zoals de kenmerken toevallig bij de substantie[351] ofwel het lichaam verblijven, bijvoorbeeld zoals de verf op de muur zit? En wat te denken van hun tweede en vierde eigenschap?

Het staat wel vast, dat alle eigenschappen naar hun aard ingelijfd blijven in de subjecten of lichamen, en dat zij door een dergelijke natuurlijke vermenging niet tot op het diepste niveau verenigd worden. Wanneer zulke eigenschappen of krachten hun lichaam geheel zouden verlaten, zouden in iedere compositie die door de kunst wordt gemaakt, afhankelijk van het getal, de maat en het gewicht vier essenties tevoorschijn komen, zonder dat daarin nog een aards lichaam te vinden is, en zonder dat het ene nog van het andere zou kunnen worden gescheiden, wat echter bij de *theriac* niet te zien is.

---

348 "Simplicien." *simplicium*. Zie id. H. 5.

349 Hier refereert Maier aan de oude indeling van medicijnen naar hun uitwerking in de eerste, tweede, et cetera, graad.

350 Het vijfde element naast dat van de aarde, het vuur, de lucht en het water.

351 "als wie das zufällige (*accidens*) an den *subjecto* (Cörper)." Begrippen uit de Aristoteliaanse filosofie. Alles wat bestaat, kan worden onderverdeeld in categorieën, ofwel wezensbepalingen. Alle wezensbepalingen hebben een subject waarop ze betrekking hebben. Dat subject heet een zelfstandigheid ofwel substantie. De andere wezensbepalingen van het subject zijn daaraan ondergeschikt, en vormen de accidenten.

Over hazenstremsel wordt gezegd, dat het een lichte bloedstroom doet stollen en stevig maakt. Doch vanuit het gestolde en het mengsel, werkt het oplossend en vernietigt het dat weer. Op deze wijze hebben ook de azijn, het lood en andere dingen al naar gelang het verschil in gebruik afstotende werkingen, zodat de natuur dus op een wonderbaarlijke manier tweeledig werkt[352]. Het filosofische water heeft eveneens een uiteenlopende kracht en uitwerking, want de natuur heeft met behulp van de kunst afstotende dingen met elkaar vermengd en in een ondeelbare substantie ondergebracht, hetgeen de kwintessens is, in vergelijking met de eigenschappen van andere lichamen die met elkaar vermengd moeten worden.

[352] Maier zegt elders: "Als we kijken naar opium en azijn en vele andere middelen, zien wij hoe een en hetzelfde middel qua eerste, tweede en derde eigenschap zeer dikwijls een tegengestelde uitwerking heeft. Zo maakt stremsel gestold hazenbloed weer vloeibaar, maar als het zeer vloeibaar is, zorgt het juist voor stolling." *Themis Aurea*, H. 7.

Zinnebeeld XLI van het geheimenis der natuur.

Adonis wordt door een wild zwijn geveld. Venus struikelt over hem en kleurt de rozen met zijn bloed.

Bijschrift XLI.

Uit vaders schoot heeft Myrrha ooit gebaard
Adonis' gestalte, door het zwijn hier neergeveld
Spoedig heeft Venus op rozen haar bloed vergaard
Waardoor de witte bloem naar purper werd versteld
De godin die bedroefd met de Syriërs weent
Verandert zijn lichaam, verstrooit in het gras zijn gebeent'[353]

[353] Einara, vader van Myrrha. Hij sliep zonder het te weten met zijn dochter, uit welke verbintenis Adonis werd geboren. Zie ook Maier, *Silentium Post Clamores*, H. V, Het tweede college. De bloeddruppels van Venus vielen op witte rozen.

Toelichting XLI.

De verbloemde zegswijzen en poëtische mythe over Adonis betrekt men nu eens op de zon, dan weer op het wilde zwijn dat hem heeft gedood, of op de strenge winter, of op het zaad van de vrucht die zes maanden onder de grond bij de godin Proserpina, en even lang boven de grond bij de godin Venus is. Ik heb daar reeds melding van gedaan en elders heb ik het al weerlegd. Dat echter deze zon, die door Adonis wordt uitgebeeld, de zon der wijzen is, toont het volgende vers aan: *Omnia sunt idem, Dionysus, Sol & Adonis*[354]. Dat geldt ook Orpheus: *Qui vario laetaris nomine Adoni, Germinum & idem author, pariter puer atque puella*[355].

Dit alles wordt niet toegeschreven aan de astrale zon aan het hemelse firmament, doch aan de filosofische zon. Deze beeldt beide geslachten uit; de andere niet. En wat over Adonis wordt gemeld, wordt ook gezegd over Dionysis en de Zon. Wat omgekeerd over Osiris wordt gezegd, omvat ook de anderen. Adonis wordt door een zwijn, dat wil zeggen, door het allerscherpste azijn of oplossende water neergelegd. De grimmige tanden van dat vurige[356] zwijn hebben hem gedood. De filosofische zon wordt door dit grimmige dier eveneens dodelijk verwond, in stukken gescheurd en vermalen. Daarom schiet de bevallige Venus, zijn getrouwe geliefde, hem te hulp. Toen zij hem reeds ontzield aantrof, op de grond liggend, legde zij hem onder de struiken en beschutte hem daar.

354 "Dionysis, de Zon en Adonis zijn allen aan elkaar gelijk."

355 "Orpheus, die onder de vrolijke, bonte naam van Adonis doorgaat; nakomeling van dezelfde schepper, evenzeer jongen als meisje."

356 *cui aprugni & fulminei funt dentes*: "de bliksemende [of: moorddadige] tanden van dat zwijn ", etc.

Zo ook werd Osiris door zijn broeder Typhon doodgeslagen en in stukken gehakt[357], die naderhand door Isis, Osiris' echtgenote, verzameld en begraven werden. Net zo'n treurige gebeurtenis als in Egypte Osiris trof, overkwam enige jaren later Adonis, waardoor beide naburige koninkrijken in de grootste treurigheid kwamen te verkeren. Men hoorde een aantal dagen een groot geklaag en geween, doch spoedig daarop vreugdeuitbarstingen omdat degene die dood was, weer was opgestaan en nu verheven was tot de goden. Zulke heidense mythen zijn onder invloed van kwade vijanden en valse wonderen indertijd deze volkeren als een godsdienst en heiligdom voorgespiegeld en aangepraat.

Over Adonis leest men, dat hij verwekt en geboren was uit onkuise bloedschande door koning Cinyras van Cyprus met zijn dochter Myrrha. Als men het moet nemen zoals het verteld wordt, zou het een grote ondeugd zijn. Daar het echter alleen op het filosofische werk wordt toegepast en daarop betrekking heeft, is het zeer nuttig. Want wanneer daar de moeder niet met de zoon, en de vader niet met de dochter wordt verenigd en in de echt verbonden - opdat zij een nieuwe nakomeling verwekken - is het Werk verloren. Hoe nauwer zij qua bloed aan elkaar verwant zijn, hoe vruchtbaarder zij worden. En wanneer degenen met een bloedverwantschap in de eerste en tweede graad niet worden samengebracht en verenigd, hoeft men niet op een vrucht te hopen.

Naar goddelijk en wereldlijk recht echter, is dit de mensen normaal gesproken verboden. Oedipus neemt zijn biologische moeder tot vrouw, en Jupiter zijn zuster. Zo ook doen Osiris, Saturnus, de Zon, de rode dienaar Gabritius[358] en anderen. Over Adonis en de zon schrijft Belinus in de *Rosarius*, als een

---

[357] Een zeer oud thema. Zie ook Maier, *Silentium Post Clamores*, H. V, Het eerste college.
[358] Alchemistische, allegorische figuur. Huwde zijn zuster Beya.

gesprek dat Adonis met zichzelf voert: "Gij moet weten, dat mijn vader, de Zon, mij de macht heeft gegeven om over alle machten te heersen, en mij met kledij der heerlijkheid heeft gekleed[359]." En verder: "Ik ben de enige die aan mijn vader gelijk is. Ik trek mijn dienaren en hun aard uit alle macht tevoorschijn en bekleed ze met mijn glans en licht, die mijn vader mij gaf in al zijn werken. Ik ben heerlijk en kan alles verhogen en vernietigen. Niet een van mijn dienaren heeft zeggenschap over mij, tenzij het iemand is die iets in zich heeft dat tegen mij is. Die verwoest mij, doch niet mijn aard. Het is Saturnus die al mijn ledematen verdeelt. Dan ga ik naar mijn moeder, die mijn leden weer bijeen gaart. Ik verlicht alles en geef op de reis een heldere schijn af van mijn vader[360], en van mijn moeder, die mij vijandig is."

Deze woorden zijn zo duidelijk, dat een goed verstaander maar een half woord nodig heeft. Ze zullen bij het raadplegen van andere filosofische geschriften daarmee in afdoende harmonie zijn. Want hetgeen waar is, wordt ook bij verbloemde zegswijzen snel merkbaar, en het foutieve loopt dan dadelijk tegen de waarheid aan.

359 *& induit me vestimento gloriae*. Duits: "und nicht mit Kleidern der Herrlichkeit gezieret." Volgens het Duits zou Adonis dus juist níét met zulke kledij gekleed zijn. Het lijkt hier echter om een verschrijving te gaan: "nicht" in plaats van "mich."

360 *de patre meo Saturno & etiam de matre mea*: "van mijn vader Saturnus en zelfs van mijn moeder", etc.

Zinnebeeld XLII van het geheimenis der natuur.

De natuur moet de zoeker van de chemische kunst leiden met verstand, ervaring en ijverig lezen, en met een licht en lamp voorzien, in plaats van met de staf van een gids.

Bijschrift XLII.

De natuur u leidt, deswege volg haar pad
Dat gij de rechte waarheidsweg niet mist; bemerk
Uw staf is het verstand, neem ook het lichtend vat
De eed'le wetenschap bij aanvang van dit werk
De lamp in het duister gelijk het leven is
Doch tevens naar de mening der wijze gis

Toelichting XLII.

Reizigers zijn aan vele, grote gevaren blootgesteld; bovenal wanneer zij 's nachts op gevaarlijke, glibberige wegen wandelen. Behalve een vrij onderkomen en lichaamskrachten hebben zij nog vier belangrijke dingen nodig. Ten eerste, de weg waar zij naartoe willen reizen, want zij moeten die goed uitzoeken en een betrouwbare wegwijzer kunnen meenemen. Als een onwetende iemand tot gids zou willen zijn, zou het net zijn alsof de ene blinde de andere de weg wees, niet om samen in een kloof te vallen, doch om te verdwalen. Ten tweede, moeten zij met zorg een goede wandelstok uitkiezen, om op reis en in glibberige oorden te kunnen klimmen en standhouden. Ten derde, moeten zij goede ogen hebben, want een blinde of slechtziende kan niet zonder gevaar reizen. Ten vierde, moeten zij beschikken over een goede, sterk verlichtende lantaren of aangestoken fakkel.

Een pelgrim die belang stelt in de chemie, moet behalve lichaamskracht en financiële middelen nog vier punten heel goed in overweging nemen en bekijken, namelijk dat hij de natuur, het verstand, de ervaring en de filosofische boeken of geschriften harmonisch samenvoegt. Want wanneer het aan een daarvan ontbreekt, leidt de gehele arbeid tot niets en is die vergeefs. Met al deze moet de filosofische wagen voorzien zijn, net als met vier wielen. De natuur gaat uit van natuurlijke lichamen en geesten, als subjecten die vanaf hun aanvang door haar bewerkstelligd zijn, opdat de kunst vervolgens hiermee voortgaat door te prepareren, zuiveren en uit te werken, en opdat door de kunst alles voleindigd wordt, wat een passend loon is voor de ijverige zoeker.

De pottenbakker bedient zich in zijn gehele werk van aarde ofwel gleis, en water; de glasmaker van as en zand. De smid van ijzer, koper, tin, lood, zilver en goud. De leerlooier bedient

zich van de ruwe huid, en andere vaklieden gebruiken andere zaken. Zo moet ook de chemicus op dezelfde manier zijn grondstoffen ter hand nemen. Aan sommigen is die reeds bekend. Een enkeling echter zal die pas na lange tijd leren kennen; anderen mogelijk in het geheel niet. En ook al wijst de goedmoedige natuur er met de vinger naar, zijn de meesten toch verblind, zodat zij het noch kunnen begrijpen, noch erkennen. Het is dus allereerst de bedoeling, dat de natuur in hun innerste wezen beschouwd wordt, om te zien hoe zij eigenlijk werkt, opdat de ware grondstoffen van de chemici zonder tekort of overvloed uitgekozen kunnen worden. Want de natuur is op deze reis de wegwijzer waarvan men de voetstappen moet volgen. Het verstand is de wandelstok, die de tred van de kunstenaar zeker maakt en de voeten steun biedt, opdat die niet gemakkelijk struikelen.

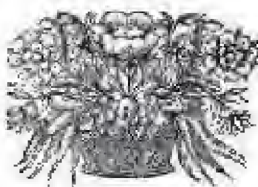
Daarom hebben de filosofen geschreven[361]: Als ge wat hoort, overweeg dan goed of het zo kan plaatsvinden. Geen enkel verstandig mens laat zich ertoe dwingen om datgene te geloven wat niet waar is, of met een werk bezig te zijn dat tegen het gezonde verstand indruist. Anders zou hij op een zwakke manier denken; dom zijn en een wankelmoedig verstand hebben; het verkeerde voor waar aannemen; en het goede met geweld verkwanselen. De filosofen bekommeren zich niet om lege woorden, doch interpreteren de letter naar de daad. Zij stellen, dat woorden zijn geschreven omwille van het onderwerp, en dat niet over het onderwerp wordt geschreven omwille van de woorden.

Iemand zei bijvoorbeeld, dat de filosofische tinctuur het glas hamerbaar maakt. Waarom zou niemand dit kunnen geloven, wanneer de logica het bevestigt? De ervaring - als het derde punt - geeft ons het inzicht dat men in de verte kan zien en kan

[361] Het Duits, noch het Latijn, geeft een markering voor begin en einde van dit citaat.

onderkennen wat men wel of niet moet aannemen. Dit betreft de verrekijkers, die de zwakke ogen sterken. Het lijkt op de proeven met mineralen die men onderzoekt en gezien heeft, of waarvan men overtuigend heeft horen vertellen dat ze worden onderzocht. Hoe meer men over deze dingen te rade gaat bij zijn verstand, des te meer moet men afwegen wat men moet kiezen en met andere dingen moet vergelijken. En ook wat waar of onwaar is.

Het lezen werkt als een lantaarn of fakkel. Het opent het verstand en geeft de begerige lezer een licht. Zonder dat valt er niets dan duisternis en donkere wolken te zien. De goede boeken der ware adepten moeten vaak worden herlezen wanneer men wil dat ze nut hebben. Zoals ook Bacsen zegt in de *Turba*: "Wie lankmoedig is en graag geduld uitoefent, zal de juiste wegen bewandelen. Wie zichzelf echter voorhoudt, dat uit onze boeken een direct nut kan worden geschapen, bedriegt zichzelf. Het zou beter voor hem zijn, dat hij de boeken nooit had ingekeken of ze had aangeraakt."

Zinnebeeld XLIII van het geheimenis der natuur.

Hoor de uitspraak[362] van de gier, die u nooit zal bedriegen.

Bijschrift XLIII.

De gier strijkt op de bergtop neer
En aldoor roept: als dier ben ik zwart en wit!
Doch ook geel en rood keren in mij weer
Slechts de gekortwiekte raaf gelijkt mij in dit
In duistere nacht en op een helle dag
De wijze door hem en mij spreken mag

[362] Op het lint staat *Ego sum niger albvs citrinvs et rvbvs* [= *rubeus*]: "Ik ben zwart, wit, geel en rood."

Toelichting XLIII.

De dagelijkse ervaring bevestigt, dat papegaaien, raven en eksters[363], kortom de grotere vogels, leren praten en de mensen na-apen. Plinius beaamt dit, als hij meedeelt dat in zijn tijd de gemalin van keizer Claudius, Agrippa, een lijster had die kon praten. Zelfs, dat hun koninklijke prinsen een spreeuw en een nachtegaal hielden die Grieks en Latijn spraken en begrepen, en dagelijks breedsprakig iets nieuws naar voren brachten. Omdat dat tegenwoordig met zulke vogels iets gewoons is, wordt het nog maar weinig bewonderd en staat men er haast niet meer bij stil. Vooral aangezien nu door de dagelijkse oefening en gewenning alle vogels die er van nature geschikt voor zijn, afgericht kunnen worden.

De gier[364] der filosofen heeft zijn spraak niet geleerd, doch verkregen van de goedgunstige natuur, die hem daarmee in feite stilzwijgend heeft begiftigd en toegerust. Vandaar dat hij met indrukwekkende stem moet roepen, wie toch degene is - hijzelf namelijk - die een zo hoge stand voert en bij de aanblik van zijn openbaring kond kan doen van zijn eretitels en heerlijke nalatenschappen. Niet dat hij dat uit hoogmoed doet, doch opdat iedereen moge zien welke heerschappij hij voert en op welke nalatenschap hij uitzicht heeft. Daarom is het nodig, dat men er acht op slaat wat voor kleuren deze vogel voert, aangezien die zijn wapen en het ereteken van zijn ware adel zijn, en aantoont dat hij op alle anderen qua hoogheid voorligt.

"'Ik', spreekt hij" (zoals de *Rosarius* bij monde van Hermes aanvoert), "'ben het zwarte uit het witte, en het gele van het

---

363 Het Duits noemt papagaaien, raven en eksters, maar ook "Dohlen". Dit is echter een verzamelnaam voor grote vogels, waarin de vorengenoemde al zijn begrepen.
364 Alchemistisch symbool voor Pallas Athena. Ook aan Egyptische godinnen gewijd.

rode; de waarachtige waarheid die niet bedriegt.'" Het zwarte pronkt[365] met het witte, en het gele met het rode, en feitelijk is het zo, dat ofschoon hij de drie laatste kleuren nog niet werkelijk bezit, hij er toch vanuit de nalatenschap zijn hoop op mag vestigen, zoals *Rosarius*[366] in het *Libro divinarum interpretationum* gedenkt, als hij schrijft: "Neem de Steen, die zwart, wit, rood, geel en een wondervogel is, die met de zwartheid van de nacht en de helderheid van de dag pronkt en zonder vleugels vliegt. Uit zijn bitterheid die uit zijn droppel komt, herkent men de kleuring, en nadat hij zijn toorn heeft afgelegd, verkrijgt men een zuiver water."

Daarbij staat ook Alexander[367] stil: "Neem de Steen met de vier kleuren, mijn zoon, want al deze kleuren zijn in hem geordend." Alle filosofen stemmen hierin overeen en zullen het zich herinneren. Niet zonder reden wordt het filosofische subject[368] vergeleken met een gier. Daaronder hebben de zwarte de overhand. Ze zijn roofzuchtig, doch vliegen langzaam, omdat ze zeer zwaar zijn. Men zegt, dat ze zonder toedoen van een mannetje eieren leggen en jongen uitbroeden en dat zij een leeftijd van wel honderd jaar kunnen behalen. Hun nesten bouwen ze op hoge bergen, opdat niemand ze kan vinden. Hun geboorte bestaat grotendeels uit twee gedeelten en zij doen onder voor de slang, wier vijand zij zijn. De oostenwind

---

365 "Das Schwartze rühmet sich des Weissen." *Nigrum fe adfirmat, album*: "Het zwarte sterkt (of onderhoudt) het witte."

366 "wie Rosarius in *libro divinarum interpretationum* gedencket." Een opvallende vergissing in het Duits, die ontstaan zal zijn door de eerdere veelvuldige verwijzingen naar de *Rosarius Philosophorum*. Latijn: *Hinc Rosinus in lib. divinarum interpretationum*: "Vandaar Rosinus in het boek *divinarum interpretationum*." Lees: *Liber divinarum interpretationum et definitionum*. De auteur van dat werk is Zosimos van Panopolis, ofwel Rosinus, Grieks-Egyptisch alchemist en mysticus, 3e-4e eeuw n.Chr., auteur van de oudst bekende alchemistische boeken.

367 Alexander de Grote.

368 Het onderwerp van alchemistische bewerking.

bezwangert ze. Wanneer ze hun eieren hebben gelegd, brengen ze uit India een noot mee, waar van binnen iets inzit dat beweegt en een klank afgeeft. Waar ze die neerleggen, komen er jongen, doch slechts een ervan blijft leven. Die noemt men de immusulus[369].

Hermodorus Fonticus stelt bij Caelius[370], "dat de gier onder alle vogels de onschuldigste is, omdat hij zaden noch planten aanroert die door 's mensenhand zijn aangelegd." Ook doodden ze geen dier en zochten ze het dode niet, terwijl dat hun aard zou zijn. Daarom stonden ze bij de heidense waarzeggers in hoog aanzien, wat aanvankelijk in de stad Rome het geval was en in hun geschiedenis te lezen valt. De eigenschappen van deze gier vertegenwoordigen die der filosofische vogels, vandaar dat ook Hermes de gier noemt, omdat hij een trage vlucht heeft en zwart van kleur is. Hij baart zichzelf, zoals tegen het einde in de *Rosarius* staat: "Hij is de draak die genoegen beleeft aan zichzelf, zich bezwangert en te zijner zichzelf ter wereld brengt." De *Rosarius* vervolgt: "Hij is een slang die zich opwindt, bezwangert en zich in één dag tot geboorte brengt. Hij leeft heel lang, is overtollig[371] en vermeerdert zich." Wat Vergilius[372] over de vogel feniks heeft gedicht, betreft ook deze, die één met hem is:

---

[369] Immusilus, gierachtige vogel.

[370] "Der Hermodorus Fonticus bei dem Coelio bezeuget": "Hermodorus Fonticus beweert bij Coelius." *Hermodorus Fonticus apud coelium testis est*, kan m.i. ook worden vertaald met "Hermodorus Fonticus verklaart bij de hemel." Het lijkt om een zekere persoon Coelius of Caelius te gaan, die ook in andere werken van Maier (met verschrijvingen) vermeld is. Ik vermoed echter veeleer, dat het hier nu om een van de voorspelmethoden van de Auguren gaat, namelijk *ex caelo*: "vanuit de hemel."

[371] "übrig." *superest.* Kan ook betekenen: "boven alles verheven."

[372] Romeins dichter, 70-19 v.Chr.

Alipedem cervum cervus ter vincit, at illum[373]
Multiplicat novies Phoenix reparabilis ales[374].

Men vindt zelden zijn nest. Hij strijdt met de mercuriale slang en overwint die, dat wil zeggen, de zon met de maan. Uit de wind wordt hij opgewekt en in de buik van de wind gedragen. Hij groeit in de lucht. De klappersteen heeft, naar de meeste schrijvers melden, van binnen een steen die daar los in beweegt. In het filosofische nest treft men slechts één gier aan. De filosofische vogel is onschuldig, want hij schaadt niemand. Hij is dienstbaar aan alle wetenden, en bij voorspellingen is hij de beste en wijste.

Hij woont, nestelt en schreeuwt in het gebergte, zo ontleent Rosinus aan Rhasis[375]: "Men moet het hoge gebergte aan de rechter- en linkerzijde goed bekijken, en het zelf beklimmen. Daar vindt men onze steen. En op een andere berg die met allerlei kleuren en wezens versierd is, kan men hem ook vinden." Morienus zegt: "Overstijg het hoge gebergte dat met bomen bezet is. Daar treft men onze boom aan, die verborgen is." En Hermes: "Neem de gebenedijde steen, stof hem af en was de rode steen die men eraan onttrekt. Hij bevindt zich in de bergen en soms in de oude uitwerpselen."

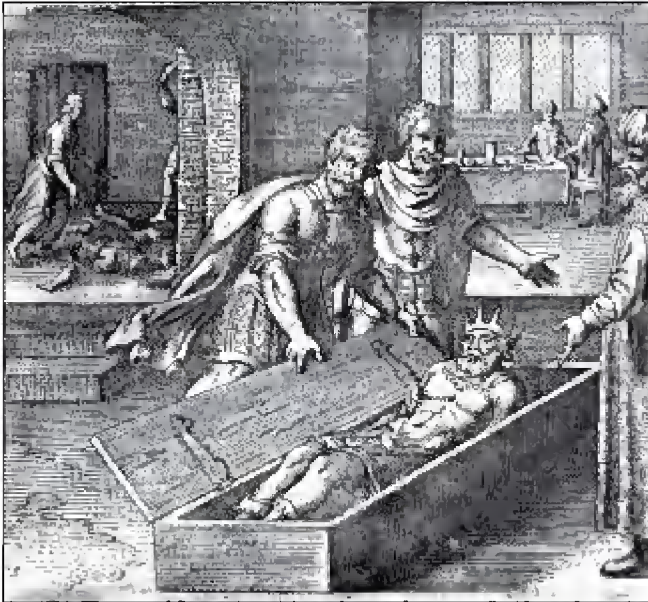
[373] Het *cervum cervus* lijkt niet juist te zijn, want dat slaat twee keer op 'hert'. Deze eerste zin wordt elders dan ook aangetroffen als: *Alipedem cervum ter vincit corvus: et illem.*

[374] "De raaf overwint het vleugelvoetige hert drie keer, en de feniks overwint de raaf negen keer. De vogel is herstelbaar." Merk op, dat de vleugelvoetigheid naar de bouw van Hermes verwijst. Zie ook toelichting XIV.

[375] Abu Bekr Muhammed Ben Zakeriyah er-Rasi, Arabisch arts, chemicus en alchemist, 865-925 n.Chr.

Zinnebeeld XLIV van het geheimenis der natuur.

Osiris werd achterbaks vermoord door Typhon, die vervolgens zijn ledematen her en der verstrooide. Door Isis werden ze echter weer bijeengegaard.

Bijschrift XLIV.

De held're stralen van Egypte, Syrië en Griekenland
Osiris, Dionysis en Adonis, die de macht uitmaken
Isis, Osiris' zuster-gemalin zet in verband
De delen die Typhons zwaard met list hard wist te raken
Het onschuldig bloed verheugt zich, wendt zich tot de zee
De zwavel heeft zijn loop voltooid hiermee

Toelichting XLIV.

De mythe over Osiris heb ik reeds in mijn eerste boek over de hiëroglifische figuren[376] aangevoerd, waarbij ik uitvoerig aantoonde hoe de mythe op de chemie moet worden toegepast. Daarom is het niet nodig, daar verder iets over te melden. Wel willen wij nog iets naar voren brengen wat met deze mythe vergelijkbaar is, en voor het goede begrip daarvan kort aanstippen welke van hun figuren en mythen de antieken via de dichters op hun chemie betrekking lieten hebben en tot op de dag van vandaag nog toepassen. Gij zult mij er vast wel graag van willen overtuigen, dat Osiris een godheid en koning der Egyptenaren is geweest. Doch wát ge daarover ook naar voren wilt brengen: ik geloof het niet. Want als gij niet een heiden zijt en niet geheel van het gezonde verstand afwijkt, zult gij nimmer kunnen beweren dat het om een god ging, want uw bewijs rammelt.

Vanwege alle omstandigheden kan hij ook geen koning worden genoemd, zoals men elders wel aanvoert. Hij is namelijk een zon, hoewel niet die welke aan het firmament pronkt, doch die der filosofen.

---

376 Maier, *De Hieroglyphicis Aegyptiorvm*, Eerste Boek.

ben sie solche vor die Astralische Sonn gehalten und angebethet. Von der Sonne aber hat der Weisen Sonne ihren Namen erlanget/ weilen ihre Eygenschafft von der oberen Astralischen Sonne quillet/und diejenige Krafft führet/ was dieselbe hat. Wird also die Sonne der Philosophen mit verschiedenen Nahmen bemercket/ dergleichen sind Osyris, Dionysius, Bachus, Jupiter, Mars, Adonis, Oedipus, Perseus, Achilles, Triptolemus, Pelops, Hippomenes, Pollux. Der Philosophische Mond aber mit den Nahmen Isis, Juno, Venus, die Mutter Oedypi, Danaë, Deidamia, Atlanta, Helena, ingleichen Latona, Semele, Europa, Lada, Antiope, Thalia. Und nach denen zusammen gesetzten Theilen vor der Operation des Lapidis oder Steins der Weisen/auch unter eines jeglichen Metalls verstand/die Magnesia. Nach der Operation, der Orcus, Pyrrhus, Apollo, Æsculapius. Die adjuncta oder Zusätze sind/ Typhon Python, Aper: Der Künstler Hercules, Ulysses, Jason, Theseus, Pyrithous: Der Gefahr und Arbeiten sind ohnzehlig viel/ so bey dieser ausgestanden werden. Diese gleichen fürwahr denen Arbeiten Her-

En omdat het gewone volk hier niets vanaf wist, heeft het hem voor de astrale zon gehouden en aanbeden. De zon der wijzen heeft echter van de zon haar naam gekregen, omdat haar eigenschap in de genoemde hemelse zon haar oorsprong vindt en dezelfde kracht heeft als deze. De zon der filosofen wordt dus door verschillende namen gekenmerkt, waaronder Osiris, Dionysis, Bacchus, Jupiter, Mars, Adonis, Oedipus, Perseus, Achilles, Triptolemus, Pelops, Hippomenes en Pollux.

De filosofische maan echter, wordt gekenmerkt door de namen Isis, Juno, Venus, de Moeder van Oedipus, Danaë, Deidamia, Atalanta, Helena, en door Latona, Semele, Europa, Lada, Antiope en Thalia. En de samengestelde delen voor het werk aan de Steen der Wijzen, en verder alle metalen, worden gekenmerkt door Magnesia. Op het werk hebben betrekking Orcus[377], Pyrrhus[378], Apollo en Aesculapius. De toevoegingen zijn: Typhon, Python, Aper. De kunstenaars zijn: Hercules, Ulysses[379], Jason, Theseus en Pyrithous.

---

[377] God van de onderwereld.
[378] Ofwel Neoptolemus, zoon van Achilles.
[379] Ofwel Odysseus.

Talloos zij de gevaren en de bewerkingen die moeten worden doorstaan. Ze lijken waarlijk op de werken van Hercules, doch de fouten erin lijken op de fouten van Ulysses. Het gevaar lijkt op het gevaar van Jason; de onderneming lijkt op het waagstuk van Theseus. De hindernissen die daarin worden aangetroffen, lijken op de hindernissen van Pyrithous. De edele chemie der wijzen is een onmetelijk groot boek over vele grondstoffen en leringen. Door en door zitten Vulcanus, Mercurius en Saturnus in deze bladeren en springen daar in het rond. Saturnus is voor hen allen als een vader, en als de oorzaak zonder dewelke niets wordt verricht. Voornoemde[380] is als de grondstof en vorm; en eerstgenoemde, Vulcanus, is als het werkende ofwel het vuur.

De zon neemt de maan tot haar gemaal; Jupiter, Juno; zoals Saturnus, Rhea; en Osiris, Isis. Dionysis wordt uit zijn door Jupiters bliksemschicht[381] verbrande moeder Semele getrokken, om in de heup van zijn vader Jupiter te rijpen. Aesculapius werd uit zijn moeder Coronis[382] getrokken. Toen Dionysis groot was geworden, brouwde hij voor de mens een nieuwe druivendrank en vertrok naar India. Osiris en Triptolemus cultiveerden daar het zaad van fruit en onderwezen het gebruik ervan. Aesculapius onderwees hoe men het edele medicijn moest gebruiken. De Grieken noemen hem Dionysis; de Romeinen, Bacchus; de Egyptenaren, Osiris; en de Syriërs, Adonis.

Oedipus heeft zijn vader vermoord en zijn moeder in de echt genomen; Perseus heeft zijn grootvader gedood; Typhon, zijn broeder Osiris; het wilde zwijn, Adonis; Ceres, die een opvoedster van Triptolemus was, doodde Eleusus, zijn vader.

380 Mercurius.

381 "Keule": "knuppel." Latijn echter: *fulmine*: "bliksemschicht."

382 Zij was zwanger en werd daarom wegens overspel gedood door Apollo. Die trok het kind, Aesculapius, uit de gedode moeder.

Hippomenes overwon door de gouden appels Atalanta; Tantalus, de vader van Pelops, won Hippodamia in een loopwedstrijd. Osiris werd in stukken gehakt en door zijn moeder Isis - die tevens zijn zuster en gemalin was - weer samengesteld. De gekookte knaap Pelops, wiens schouder door Ceres was opgegeten[383], kreeg een nieuw leven en ivoren schouderbladen[384]. Achilles en Helena waren de aanleiding tot de Trojaanse oorlog; laatstgenoemde als de aanstichtster (de *causa impulsiva*), doch de eerstgenoemde als het uitwerkende (de *causa efficiens*[385]).

De oorsprong van Helena ligt in een ei, en zij was op het huwelijksfeest van Peleus en Thetis, uit wie Achilles werd geboren. De gouden appel van Eris was er de oorzaak van, dat Helena werd ontvoerd. Pollux bevond zich onder de 54 personen die met Jason naar Colchis reisden. Volgens het gedicht[386] zouden zij vijftig jaar voor de Trojaanse oorlog geleefd hebben. Pollux is met Helena uit één eierschaal gekropen, en zij was reeds een oude vrouw toen Paris haar roofde. Achilles kreeg Medea in de Elysische velden tot echtgenote, daar zij reeds een tandeloze vrouw was. Zij verjongde zichzelf;

---

[383] Pelops werd gedood door zijn vader en aan de goden voorgezet als maal. Ceres at nietsvermoedend zijn schouder op.

[384] Het Duits geeft een meervoud. Het Latijn geeft: *humero*, ofwel enkelvoud. Onduidelijk, want *humero* geldt alleen voor dativus en ablativus, terwijl we hier de accusativus *humerum* zouden verwachten. Het zinsdeel luidt: *humero à Cerere depasto*, waarmee bedoeld is: "de schouder [accusativus] aan Ceres tot voedsel gegeven." De gangbare versie van deze mythe spreekt altijd over schouderblad, dus enkelvoud.

[385] Maier verwijst met het laatste naar een van de vier oorzaken zoals Aristoteles ze indeelt: de materie (*causa materialis*, betreffende de aard van de stof); de vorm (*causa formalis*, de vorm van die stof); de uitwerking (*causa efficiens*, geeft een breekpunt bij verandering aan); en het doel (*causa finalis*, het resultaat). Aristoteles, *Metaphysicis et Physicis*.

[386] De Illias van Homerus.

net als Aeson[387], die de vader van Jason was; en Ceres, die Pelops verjongde, vandaar dat deze 'de tweemaal verjongde' werd genoemd.

Perseus kreeg van de godin Pallas een gevleugeld paard, en vereerde haar uit dankbaarheid met het hoofd van Medusa. Om deze te kunnen overwinnen, gaf Mercurius[388] hem een sikkel. De andere goden gaven hem er andere wapenen bij. De godin Pallas schonk Triptolemus een wagen die met vurige draken was bespannen. Uit de hersenen van Jupiter - waaruit in Rhodos de godin Pallas was geboren - viel de gouden regen, en de zon sliep met Venus. Jupiter veranderde zich in een gouden regen en viel in de schoot van Danaë, waardoor zij bevrucht werd. Ook verandert Jupiter zich in een witte zwaan om Leda tot liefde te prikkelen, die hij ook verkreeg. Europa, de dochter van koning Agenor van Phoenicië, werd door Jupiter, die verliefd op haar was en zich uit liefde in een stier had veranderd, op sluwe wijze ontvoerd. En zo valt bij allen een overeenkomst te zien.

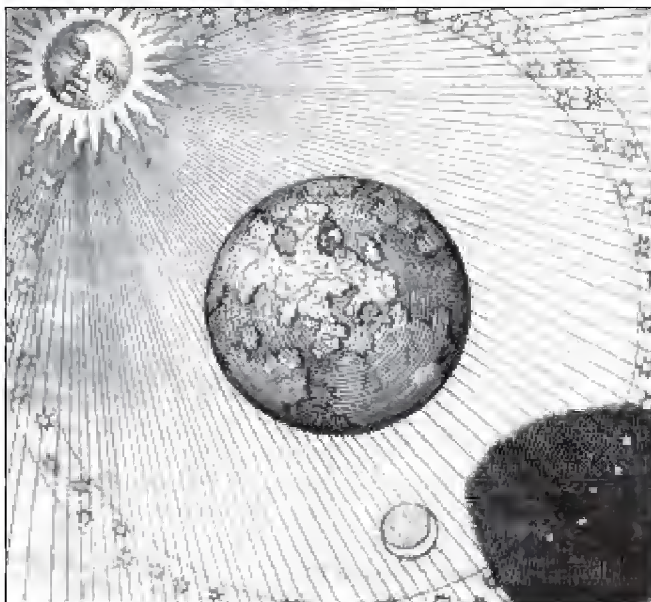
---

[387] Deze echter wérd verjongd, en wel door Medea, die via hemodialyse zijn bloed door een verjongende vloeistof verving.

[388] In feite Hermes, als boodschapper van de goden. Niet geheel identiek aan Mercurius.

Zinnebeeld XLV van het geheimenis der natuur.

De zon met haar schaduw volbrengt het ganse werk.

Bijschrift XLV.

De held're zonnestraal de aard' niet mag doorklieven
Vandaar dat een voorwerp ons een schaduw geeft
Die stelling kan de massa niet gerieven
Dus de sterrenkunst het tot onderzoek genomen heeft
Welk nut de zonnestraal en schaduw heeft voor de wijzen
Zal het gehele Ertsgebergte[389] met roem genoegzaam prijzen

[389] Het Latijn noemt dit niet. Uiteraard geldt hier, wat ook voor de andere vanuit het Latijn in het Duits vertaalde gedichten geldt: ze vallen niet één op één te vertalen.

Toelichting XLV.

Wanneer in een rond lichaam of huis een licht wordt aangestoken en opgesteld, ontstaat er overal op de muren en delen daarvan een heldere weerschijn, zodat er niet één schaduw is, behalve bij datgene, wat door een daar tussen staande tafel of stoel van de stralen van het licht is afgesneden. Zo ook doorstraalt het hemellicht van de grote zon de ganse hemel met zijn glans en is er nergens een schaduw te vinden, behalve waar de aarde haar massa gebruikt. Daaraan ontspringt dan de nacht, die net zo lang blijft als de zon met haar loop haar stralen verzet en de nacht verdrijft. De nacht is dus een onderbreking of beroving van het zonnelicht. De dag echter, is de glans der zon.

De nacht kan geen zonnestralen verdragen. Daarom vlucht hij en verbergt zich spoedig op de ene en dan weer de andere plek van de aarde en wel daar, waar het zonnelicht hem tegemoetkomt. Het licht en de duisternis zien elkaar ook nooit, hoewel het wel zou kunnen gebeuren wanneer de natuur daarin eenstemmig zou zijn. En terwijl de zon moet horen, dat de duisternis haar voor een vijandin houdt, probeert zij de duisternis uit de weg te ruimen, hoewel zij die niet kan vermoeien of aansporen, hetgeen Buchmann[390] behandelt in zijn *Libro Spaerico*. Iets dergelijks hadden de filosofen en natuurkundigen goed afgewogen. Daardoor bevonden zij, dat hun zon evenzo een vluchtige, zwarte nevel en schaduw bij zich had.

Hermes schrijft: "Mijn zoon, zuiver het licht van zijn schaduw, dat wil zeggen, wees erop bedacht uw zon door het eerstbewegende te slim af te zijn - hetgeen wordt verricht door Vulcanus (het vuur) - en het deel van uw aarde wat door de duistere nacht diep verscholen ligt, daarheen te brengen waar

---

[390] *Buchananus*. Het betreft vermoedelijk Georg Buchanan, 1506-1582, en diens werk *Sphaera A Georgio Bvchanano Scoto, Poëtarvm Nostri* (etc. etc.), Herborna, Corvinus, 1586.

het een glimp van de zon opvangt." Wanneer niet in de eerste beweging het gehele firmament des hemels met zijn dag en uren (daarvan zijn er 24) zijn door God vastgestelde loop behoudt, doch de zon naar eigen wil haar loop in de tweede, jaarlijkse beweging nalaat te kiezen en te volbrengen, zou het gevolg zijn, dat onze antipoden (ofwel de lieden die onder aan de aardbol hun voeten naar ons toekeren), een halfjaar nacht en wij slechts één enkele dag[391], en zij integendeel één enkele heldere[392] dag en wij daarentegen een halfjaar nacht zouden hebben. Het gehele jaar zou dus ingedeeld zijn in één nacht en één dag, hetgeen vanuit de beide polen te bewijzen valt. De alwijze Schepper echter heeft naar zijn heilige wil en believen - nu hij voor de planeten een dubbele beweging, namelijk de eerste en tweede heeft ingesteld - een andere wens gehad, en het jaar in zo veel dagen en uren verdeeld.

De schaduw en de zon werken dag en nacht, wat de zon alleen niet kan bewerkstelligen, omdat zij ieder lichaam dat in zijn eentje tegenover haar schijn staat, slechts kan belichten. Door het gebrek aan haar stralen aan de andere kant van het lichaam, moet er dus noodgedwongen een schaduw of nacht ontstaan. De filosofische zon brengt door haar schijn en schaduw een gelijkmatige dag en een nacht teweeg, die Latona of Magnesia kan worden genoemd. Democritus heeft in *Aureae Mensae*[393] bij de aanvang van zijn 3e Boek geleerd, hoe die schaduw met een vurige artsenij kan worden opgelost en verbrand. In de

---

391 Lees: één doorlopende, heldere dag van een halfjaar.

392 Id.

393 "der Democritus in seinem 3. Buch *Aureae Mensae* im Eingang gelehret." Dit is een misvatting, aangezien het om een werk van Maier zelf gaat. Het Latijn geeft dan ook: *tradit Democritus, ut lib.3. Aureae mensae patet in initio*: "zegt Democritus, waarmee de aanvang van [mijn] 3e Boek van *Aurea Mensae* wordt geopend." *Symbola Aurea Mensae duodecim nationem* (Het Symbool van de Gulden Tafel der twaalf naties), Franckfurt, 1617. Aan deze tafel komen twaalf alchemisten samen, onder wie Democritus, om kennis uit te wisselen en voor de toekomst te behoeden.

astronomie of sterrenkunde moet men eveneens van schaduw afweten en deze onderzoeken, want zonder die wetenschap weet niemand vooruit te komen en kan men niet een bepaald schema opstellen.

De chemici melden iets soortgelijks en beseffen aangaande hun schaduw, dat het werk door deze wordt voltooid. Doch hoe kan hier een zon zonder schaduw zijn? Dat zou een klok zijn zonder stolp. Door een eerste beweging te maken, kan de klok een klank voortbrengen. De klepel echter geeft die klank af. De klok is het instrument, en de klepel de taal. De schaduw is weliswaar iets lichts en niet ongelijk aan het Ens[394] (waarover de metafysici veel disputeren); de witte filosofische schaduw is een wezen dat zwart is, en zwarter dan alle zwartheden. Of: dat geringer is dan een zeegras; niet uit zichzelf, doch op grond van het inzicht en goeddunken der mensen. Wat is nuttiger dan het vuur? Wat is kostbaarder dan water? En wat is aangenamer dan de aarde, die bloemen en andere aandoenlijkheden voortbrengt? Ja, wat is prachtiger dan de lucht, bij gebrek waaraan alles dood en gevoelloos is? Doch terwijl die tot nut van de mensen uitgewaaierd in haar sfeer rust, beschouwen en achten zij haar als iets zeer gerings.

Op dezelfde manier bekijken en beschouwen de meeste kunstenaars de filosofische schaduwen, net zoals ook de gewone schaduw door niemand in het bijzonder in ogenschouw wordt genomen. Wie lange tijd in duistere oorden zijn geweest en overdag gebrek aan licht hebben gehad, zullen - wanneer zij snel in het zonlicht kijken - heel gemakkelijk van hun gezichtsvermogen en zijn schijn beroofd worden. Ook iemand die in de zuivere schaduw van de filosoof staat en werkt, raakt - wanneer hij al niet een licht met zich meevoert - bij het tevoorschijn

[394] Het Zijnde, ofwel de Monade. Aristoteles, *Metaphysicis et Physicis*, Liber VII.

treden van de felle zon zijn ogen kwijt, alsook de lichte schijn die uit de ziel welt. Hij heeft er weinig nut van te verwachten.

's Middags schijnt de zon op zijn heetst, en de schaduw is dan op haar allerkleinst. Wanneer de filosofische zonneschijn wordt vergroot, wordt ook daarvan de schaduw minder. En wanneer de schaduw toeneemt, zal de zonneschijn die ontwijken. Daarom moet de zon haar eerste loop in de middag nemen, en rond ons hoogste punt keren, wat in Steenbok plaatsvindt. De eerste arbeid eindigt dan in de winter. Vervolgens vangt het werk van de vrouw aan, dat tot aan de Leeuw duurt. Het ene werk komt dus uit het andere voort, tot het jaar met zijn kop de staart grijpt en er een eind komt aan de slang.

Zinnebeeld XLVI van het geheimenis der natuur.

Twee adelaars komen in botsing, waarbij de ene van de opgang en de andere van de ondergang komt aangevlogen.

Bijschrift XLVI.

Uit Delphi heeft Jupiter twee adelaars laten wijken
Naar oost en west, om uit goede raad te leren
Of het middelpunt der aarde is te bereiken
Hij maande hen met spoed terug te keren
Twee stenen voor dit doel zijn uitverkoren
Die in het oosten en het westen zijn geboren

Toelichting XLVI.

Cicero, de beroemde redenaar, meldt in zijn boek *De natura Deorum* dat Apollo, de beschermheer van Athene, uit Vulcanus zou zijn geboren. Hetgeen, als het slechts als een allegorische gelijkenis wordt genomen, heel passend en acceptabel is. Vulcanus brengt Apollo voort als de zon der filosofen, doch omdat hijzelf uit Jupiter was geboren, behield hij de beste plaats. Omdat echter Latona, door bijslaap met Jupiter, zwanger ging van Apollo en van de godin Diana[395], gaf de jaloerse Juno aan de oneindig grote slang - de python - de opdracht haar te achtervolgen. De ongelukkige zwangere werd na vele doorstane achtervolgingen uiteindelijk naar een schip gebracht en naar het eiland Ortygia gevoerd, waar haar zuster Asteria[396] regeerde. En omdat dit eiland grotendeels door de zee overspoeld was geweest, ruimde zij voor haar zuster Latona, die op het punt van baren stond, een veilige plaats in, Adilos geheten, waarbij zij die een andere naam gaf, namelijk Delos.

Diana was de eerste die het licht der wereld aanschouwde en zodra zij was geboren, stond zij haar moeder bij, opdat die ook Apollo kon baren. Daar kwam uit voort, dat zij later door zwangeren tijdens hun eerste zes zwangerschapsweken vereerd werd in haar vorm als de godin Lucina of Ilithyiam, omdat zij de pasgeborenen met open ogen het licht der wereld toont. Zodra nu Apollo volwassen was, bracht hij de python, de vijand van zijn moeder, met een pijl om. Ook doodde hij de cycloop, die de bliksemschicht van Jupiter had gesmeed waarmee Aescu-

---

[395] Er zijn verschillende stambomen. In de ene is Jupiter gehuwd met Juno. Uit hun verbintenis werd Vulcanus geboren, die huwde met Venus. Uit die verbintenis kwam Apollo voort. Een andere versie is, dat Jupiter overspel pleegde met Latona, uit welke verbintenis zowel Apollo als Diana werd geboren.

[396] Let wel, Asteria had zich onttrokken aan Jupiters hofmakingen, werd voor straf in een kwartel veranderd, stortte zich later in zee, en werd toen zelf dat eiland Ortygia.

lapius zijn zoon wilde vellen en omleggen. Deze Aesculapius was door de vertoornde Jupiter na een uitgehaalde streek verstoten naar de Furiën in de hel, omdat hij namelijk Hippolytus, die door paarden gevierendeeld was, het leven had teruggegeven.

Dat dit chemische voorstellingen en bedenksels zijn, is elders door mij aangetoond. Want Latona, Cynthia, Apollo en Python zijn delen der kunst, die in een bepaalde verhouding tot elkaar staan, zoals ik bij het vorige zinnebeeld heb gemeld[397]. En sinds de oude versdichters als Orpheus, Linus[398], Musaeus[399], Homerus, et cetera, dat in bepaalde rijmen hebben vervat, heeft het de onwetenden vervolgens de gelegenheid geboden tot een offerdienst voor de god Apollo. Die kon men op vele plekken in Europa en Azië aantreffen, waar men voor genoemde Apollo een tempel had gevestigd. Van al deze was de tempel te Delphi de beroemdste.

Daarin stonden vele kunstzinnige zuilen van massief goud en zilver van een zeer hoge waarde opgericht; door koningen en vorsten en allerlei volkeren ten geschenke gegeven als een teken van hun devotie. Pausanias[400] noemt een metalen[401], kunstzinnige beeltenis van Hippocrates, die in de koepel van deze tempel heeft gehangen. Ook werd door Pelops[402] aan de god Apollo een kostbare tafel met drie poten gewijd, toen hij Hippodamia, de dochter van koning Oinomaos van Elis, in de

---

[397] "wie ich im vorigen Emblemate gemeldet habe." Daar wordt er echter niet over gesproken. Het betreft een eerder hoofdstuk, namelijk XLIV. Het Latijn geeft dan ook slechts: *ut narratum est*: "zoals al gezegd is."

[398] Mythisch dichter en muziekleraar van Hercules.

[399] Grieks priesterdichter, aan wie een godenafkomst wordt toegedicht.

[400] Grieks aardrijkskundige en kenner van religieuze centra, 115?-180 n.Chr.

[401] *aheneum*: "koperen" of "bronzen."

[402] Tegelijkertijd fungeert Pelops in de mythen als een godheid. Deze diffuusheid is kenmerkend voor tal van historische personages in de oudheid.

echt nam. Mulciber[403] had deze tafel gefabriceerd en aan Pelops geschonken. Hij stond in het midden van de tempel van Jupiter. Erboven bevond zich de beeltenis van de Pythia, die op bedrieglijke wijze door de kwade list van de vijand degenen die om raad vroegen toekomstige dingen voorspelde.

De tempel lag in Boeotië aan de rivier van de berg de Parnassus. Aan weerszijden lag de waarzeggerbron de Cassiotis, waar brandende fakkels uitdoofden wanneer die er dichtbij waren gebracht. Doch verder weg konden ze worden aangestoken en gaven ze een vlam. Het water maakte de gasten die het opdronken geschikt om te voorspellen, hoewel hun leven hierdoor verkort werd[404]. Nu bijna alle Europeanen en inwoners van Azië dat orakel[405] eerden, meenden de dichters, dat haar plek op de Parnassus het middelpunt der aarde moest inhouden. Zij stelden, dat Jupiter twee adelaars had uitgezonden om dat punt af te meten. Dit zijn echter pure fabels, en wel omdat Apollo, zoals hiervoor al werd betoogd, uit de chemie stamt, hoewel de duivel er sindsdien veel bijgeloof over heeft ingevoerd en de mensen van het ware wezen ervan heeft weggevoerd.

De twee adelaars zijn de beide stenen waarvan de ene uit het oosten en de andere uit het westen komt, zoals de filosofen het meermaals hebben aangegeven. Jupiter heeft ze als zijn wapendragers uitgezonden. De adelaar is een vriend van Apollo ofwel de zon. Hij heft zijn jongen met zijn klauwen op naar de zon, die gewoon doorgaat op grond van haar ware geboorte. De overigen, die zich wenden, verwerpt zij. Over de veren van de adelaar leest men, dat zij niet vergaan; zelfs dat zij de veren van andere vogels verteren wanneer die erbij worden gelegd en zich graag lieten vergulden.

---

[403] Ofwel Vulcanus.

[404] Recente inzichten schrijven dit toe aan onderaards ethyleengas.

[405] *oraculum Delphicum*: "het orakel van Delphi."

Hij zou nooit ouder worden, noch door een ziekte worden aangedaan, en niet sterven, alleen van de honger. De kromte van zijn bovenste snavel, die met het verstrijken der tijd bij hem doorgroeit, veroorzaakt dat hij uiteindelijk niet meer kan eten. Als hij hem heeft afgeworpen, dompelt hij zich tot drie keer toe in een bron onder, en komt dan heel jong en herboren tevoorschijn. De psalmist zegt hierover: "Hij verjongt zijn dagen als een adelaar[406]." De adelaar raakt door geen enkele bliksem gewond, wegens zijn vluchtigheid. Hij achtervolgt de draak en zoekt zijn eieren op. Om al deze eigenschappen hebben de oude filosofen hun werk vergeleken met de adelaar, en de Steen der Wijzen ermee uitgebeeld. Omdat de boeken er reeds op alle plekken mee zijn aangevuld, sluit ik hiermee af.

[406] *Bijbel*, Psalmen, 102:5.

Zinnebeeld XLVII van het geheimenis der natuur.

De wolf van de opgang, en de hond van de neergang, bijten elkander de dood in.

Bijschrift XLVII.

Grimmig heeft overvallen de wolf uit de Oriënt
De hond uit het westen, die ook volle woede toont
Hetgeen zulk een stevig gif in beide zendt
Dat na de harde strijd de dood hen niet verschoont
Dit zijn twee stenen; kunnen zonder geld zijn gevonden
Op elk moment dat gij ze moogt doorgronden

Toelichting XLVII.

De filosofen bespreken in hun geschriften tweeërlei stenen die ons geschonken worden; onder hen schrijven Isaac[407], Arnoldus en anderen hierover. En van hen meldt Avicenna, dat deze stenen in de mest zouden liggen, verworpen en zonder waarde, terwijl ze voordien gezocht en verenigd werden. Doch wanneer men ze zoekt, vindt en verenigt, geven ze ons het grote geheimenis. Sommigen verheffen het kwik uit de zonsondergang die het goud tevoorschijn brengt en het kwik overwint. De allertrouwste raadgever vanwege de echtelijke verbintenis tussen zon en maan, is de wijze filosoof Aristoteles, die in zijn brieven[408] ons de stenen aldus beschrijft: "In deze kunst zijn er voornamelijk twee stenen, een rode en een witte. De witte verkrijgt zijn glans van de ondergang[409] op het water en verbergt zich tot middernacht. Dan gaat hij op de grond liggen. De rode daarentegen werkt in tegenlicht en verheft zich boven de wateren bij zonsopgang, tot aan de heldere middag. Dan neigt hij zich naar de bodem."

Deze stenen zijn de eerder genoemde adelaars die door Jupiter naar Delphi werden uitgezonden. Het zijn ook de wolf en de hond, die uit verschillende tegenover elkaar staande hoeken der aarde komen kruipen, waarbij de een de ander aanvalt en beide woedend worden. Rhasis zegt in de *Brieven*[410]: "Deze stenen zijn de waarachtige bezoar, waarvan oostelijk India ons uit de buik der wilde dieren het beste schenkt. Een andere, van geringere kracht, komt uit westelijk India." De Peruanen ver-

[407] Mogelijk de filosoof Isaac Albalag. Zie ook toelichting III.
[408] Duits: "Philosophus Aristoteles, welcher in seiner Epistel." *ex Aristotelis Epistola*: "vanuit de brieven van Aristoteles." Het zou evenwel kunnen gaan om het werk *Epistola Alexandri Magni ad Aristotelem magistrum de situ et mirabilius Indiae*: "De brieven van Alexander de Grote aan meester Aristoteles over het gebied en de wonderen van India."
[409] Van de zon.
[410] Maier duidt mogelijk op het alchemistische werk *al-Asrar* (De Geheimen).

kregen het van tamme dieren. Het oosten geeft ons dus de grimmige wolf, en het westen de hond, de vriend der mensen. Dat wil zeggen, de zwavel komt van Eos (de morgen), en het kwik van Hesperus (de avond), waarbij deze zacht en nuttig is, doch de andere een stormachtig, vertoornd hoofd heeft. Zodra beide elkaar aanvielen, zijn zij dermate jegens elkaar in toorn ontbrand, dat de hond aanvankelijk door zijn dapperheid de zege behaalde en de wolf ter aarde wierp. Doch toen de wolf zich had hersteld, kreeg hij zijn krachten terug en wierp hij de hond naar de grond, waar hij hem net zo lang in zijn klauwen hield tot hij gestorven was. Maar daarop moest ook de wolf aan zijn verwondingen sterven en de geest geven.

Over de wolf schrijft de *Rosarius* bij Euthicia: "Er is één krijger, die er twee overwint. Een bewapende van hoge waarde met een zeer grote kracht, die alle lichamen verslindt wanneer zij naar hem toekomen. Hij is wit wanneer hij tevoorschijn komt, en rood wanneer hij zich getoond heeft. Het is de man die de maan in de echt heeft genomen, die sommigen voor het kostbare goud houden, dat zo vast verbonden is dat zijn stolsel door niemand kan worden gescheiden, en waarvan de voetstappen niet kunnen worden uitgewist. Ja, waarmee de alwijze Schepper zijn kinderen en wijze meesters rijkelijk heeft bedeeld. Weet dat de natuur er net zo een heeft gevangen als zijn vijand."

En iets verderop: "De zwavel heeft de meeste macht, strijdend tegen het vuur dat wordt vastgehouden. Zowel uit deze als uit de verenigde, ontspringt de kostbare kleur. De zwavel, die naar zijn aard vluchtig is, mag verder niet meer wijken, omdat hij de ziel in zich heeft getrokken. Ziel en lichaam zijn ook zodanig verenigd en verbonden, dat de ziel niet meer kan wijken." En aan degene die vraagt welke steen toch de machtigste is, antwoordt hij verder: "De steen die geen steen is, is machtiger dan zijn vijand, en het rode is sterker dan datgene wat door zijn

kracht zijn metgezellen sterk heeft gemaakt." Daarom heeft de wolf van de opgang, een veel grotere macht en sterkte dan de hond van de ondergang, ook al heeft hij niet openlijk de zege behaald, doch samen met zijn vijand de dood gevonden. Beide geven een gekleurd gif af, hoewel het onderscheid tussen beide groot is. Want de monsterlijke Molossus[411] of hond toont een gestalte en wolfskarakter alsof hij van aanvang af een wolf was geweest, doch door de lange geboorte nu een tam dier is geworden.

De zwavel en het kwik kennen eveneens slechts een gering onderscheid, en de een haalt zijn oorsprong uit de ander, en die wederom uit de een. Het kwik heeft weliswaar de zwavel voortgebracht, doch de zwavel heeft wederom het kwik gereinigd en toebereid. Daarover schrijft Rosinus eveneens, wanneer hij op de vraag waar toch de kleur vandaan komt, antwoordt: "Uit de breed uitgedijde bitterheid daarvan." En op de vraag waar de bitterheid en uitdijing hun oorsprong hebben, heeft hij als antwoord gegeven: "Uit een metallieke ongerechtigheid." Op de vraag of de rode kleur ervan nooit naar voren treedt, gaf hij ten antwoord: "Ja, ook." En op de vraag of het nooit heter is dan het vuur, heeft hij als antwoord gegeven: "Het vuur staat daartoe in verhouding, zoals water in verhouding staat tot het vuur." Toen gevraagd werd, of het niet machtiger is dan het vuur, heeft hij met "nee" geantwoord. Op de vraag waarom hij dan aanvoert dat het machtiger dan het vuur is, viel het antwoord: "Omdat, wanneer men er het vuur naartoe brengt, het ene het andere verteert."

Daaruit wordt dan duidelijk, dat de een de ander tot voedsel wordt, en dat hetgeen bij de een afneemt, bij de ander in tegendeel weer aangroeit, tot eindelijk het aangegroeide de overhand krijgt en de draak de slang opvreet. Bij die slachting bevindt men soms, dat zij die het grootste verlies lijden, zo nu

[411] *Canis familiaris molossus*: de buldog.

en dan het veld en de zege behouden. Zo gaat het ook met de hond. Ook al ligt hij op de grond, toch is hij nog niet geheel overwonnen, doch houdt zijn vijand zo vast, dat die zonder hem niet kan leven, noch deze zonder de ander kan sterven.

Zinnebeeld XLVIII van het geheimenis der natuur.

De koning wordt ziek van de gedronken vloeistoffen, doch door de artsen weer bevrijd en hij geneest.

Bijschrift XLVIII.

Een water dat de knecht de koning biedt
Die land en rijkdom heeft, met veel belaân
Dit dronk hij dikwijls, tot hij zich bevangen ziet
Door waterzucht. De arts brengt die tot staan
Zodra hij hem door zweet, braken en purgeren
Gereinigd heeft; zo kan de vorst opnieuw floreren

Toelichting XLVIII.

Toen de oppermachtige koning Xerxes zijn grote legermacht door hete en desolate plaatsen voerde en grote dorst leed, bracht een zijner soldaten hem troebel water, dat hij met grote dankbaarheid aannam en opdronk, en waarvoor hij de soldaat met een hoog ambt koninklijk beloonde. Zoals in de geschiedenis te lezen is, was er in Perzië maar weinig zoet water te vinden. De stilstaande wateren waren door en door zout, en men kon zien dat ook de aarde met een overdaad aan zout doordrenkt was. De filosofische koning lijdt een even grote dorst en beveelt, dat men hem een grote hoeveelheid zoet water aanreikt, opdat hij verzadigd kan raken en de grote dorst de baas kan worden, wat Merlinus in zijn allegorieën heel mooi en aanlokkelijk uitbeeldt.

De zieke, veelkleurige koning doet in zijn ziekte een beroep op vele artsen. De Egyptenaren tapten bovenal zijn ruwe, taaie vochtigheden af, waarvan Hippocrates aanbeval om ze te koken en te reinigen, want men trof ze vloeibaar en aanvretend aan[412]. Men moest ze snel reinigen, opdat ze niet tot in het binnenste van de aderen zouden doordringen en het goede en reine aanvallen. De toestand van de koning was gevaarlijk, want hij lag er geheel uitgeput bij, in diepe onmacht. Vandaar dat de uit Alexandrië aangekomen artsen het hunne probeerden en zijn slepende ziekte moesten bekijken. Zij gaven hem zijn eerdere gezondheid terug en betoonden zich dusdanige meesters, dat ook zij roem en aanzien verwierven.

Een zo grote koning op een zo succesvolle wijze te genezen, heeft een vorstelijk loon tot gevolg en verdient het, dat de koning zo iemand de hand reikt en alle gunsten verleent. Over grote koningen leest men, dat zij vaak de artsen door wie zij

---

412 *nisi sint fluxibiles & vagi: Tum enim mox educendi sunt*: "opdat ze niet vloeibaar worden en aan de loop gaan, want dan zijn ze spoedig vervlogen."

met succes waren genezen, met grote voorrechten en geschenken overlaadden. Democritus verkreeg van Polycrates, de tirannieke koning van Samos, twaalfduizend kronen[413]. Eristratus (die naar Plinius' opvatting de leerling was van Chrysippus en van moederszijde een kleinzoon van Aristoteles was), kreeg van Ptolemaeus, de zoon van koning Antiochus, welke laatste hij genas, honderd talenten[414], in verband met de zonderlinge liefde jegens zijn stiefmoeder[415]. Jacobus Cocterius, de lijfarts van koning Lodewijk II van Frankrijk, zou maandelijks vierduizend kronen[416] in goud van hem hebben ontvangen.

De filosofische koning die aldus hersteld en wederom genezen is, deelt een nog veel hoger loon uit. Zoals Hermes en Geber schrijven: "Want, zeggen zij, wie eenmaal deze kunst heeft volbracht, kan dagelijks vele duizenden mensen wel honderd-duizend jaren (als hij zo lang zou leven) zonder enige tekort-koming of afgang behouden." Dit wordt bekrachtigd door Senior, met de volgende woorden: "Diegene is rijk, die de Steen der Wijzen bezit als waaruit het grote elixer bereid wordt. Want wie vuur heeft, kan te allen tijde en wanneer en aan wie hij wil, wederom vuur doorgeven zonder schade of afgang."

De vader van Democritus was zo rijk, dat hij het gehele leger van koning Xerxes een voortreffelijk maal bereidde. En Pythius, een rijk man, betaalde genoemd leger al zijn oorlogsgoud en onderhield het vijf maanden lang met proviand, slechts opdat de koning zijn zoon - die een soldaat was - zou vrijlaten en hem tot troost zou geven in zijn oude dagen. Deze tirannieke koning echter sloeg het verzoek van Pythius af en liet diens zoon uit elkander scheuren en op de openbare weg ophangen, opdat

---

413 Twee talenten goud. Zie Maier, *Themis Aurea*, H. 6.

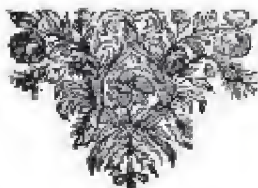
414 Zie id.

415 Antiochus was op zijn schoonmoeder verliefd. Zie id.

416 Dus 48.000 kronen per jaar. Maier noemt elders 50.000. Zie id.

iedereen hem bij het langs marcheren kon zien. Aldus Sabellicus in *Boek II, 3* der *Enneaden*[417].

Al deze vermelde rijkdommen zijn niets vergeleken bij de bodemloze en mateloze schat van onze filosofische koning. De gezond geworden en van het water bevrijde koning wordt door alle koningen ter aarde geëerd[418]. Wanneer zij zijn wonderbaarlijke krachten willen zien, doen zij een enkele portie gereinigd kwik in een schaal en voegen er slechts een verhard[419] deeltje van zijn nagel, haar of bloed aan toe[420]. Dan verkrijgen zij in de kortste keren - zodra het bij een klein vuur vloeibaar is geworden en weer is afgekoeld - de Steen der Wijzen. Dit is de Steen of koning waarover graaf Bernhard schrijft: "Hij verschafte zijn zes hofbedienden net zoveel als hij zelf bezat, omdat zij zo lang op hem hadden moeten wachten tot hij geheel verjongd uit het bad was teruggekeerd, en hij zijn kleding, te weten het zwarte pantser, het witte hemd en de purperrode mantel had aangetrokken. Hij liet hen delen in zijn bloed en verzadigde hen met rijkdom."

[417] Marcus Antonius Coccius Sabellicus, Venetiaans historicus, 1436-1506. *Enneades sive Rhapsodia historiarum*, 1504. Zie ook Herodotus, *De Historiën*, Boek VII, HH. 27-29 + 38-39.

[418] Het Latijn geeft tevens: *& timuerunt*: "en gevreesd."

[419] "ein Hirschen Körnlein": Vertaling onzeker. 'Hirschen' duidt op een zelfstandig naamwoord, hoewel het bijvoeglijk gebruikt lijkt. Mogelijk betreft het 'harschen': verijsd, hard'. Het Latijn biedt geen uitkomst: *unum granum milii*: (ongeveer) "een korrel uit duizenden."

[420] Het Latijn geeft verder: *cum carbonibus*: "met kool."

Zinnebeeld XLIX van het geheimenis der natuur.

Het filosofische kind heeft drie vaders, net als Orion.

Bijschrift XLIX.

Van Orions edele stam getuigen drie vaders hier
Te weten Phoebus, Vulcanus en Hermes, belezen
Zij bieden hun zaad de huid van de wilde stier
Opdat ook hun geboorte waardevol zal wezen
Die immer zal pralen door glans en macht
En als verstandig kind met wijsheid zijn bedacht

Toelichting XLIX.

De vrouwen die al te vaak gemeenschap hebben met mannen, worden zelden met een levende vrucht verblijd, omdat de wanorde van de zaden dit verhindert. De natuur kan namelijk bij het voortbrengen van mens en dier op vele punten geen overdaad velen. Daarom zijn ook slechts één enkele vader en moeder vereist, hoewel de moeder er zo nu en dan meer dan een meebrengt[421]. Uit de geschiedenis is bekend, dat in het jaar 1276 de echtgenote[422] van graaf Hermanns zu Henneberg tegelijk 365 jongens en meisjes ter wereld bracht, die allen de heilige doop ontvingen, waarbij de jongens Johannes en de meisjes Elizabeth werden genoemd. Hun graf, alsook het koperen bekken waarin zij de doop ontvingen, vindt men te Loosduinen in de kerk die een mijl van Den Haag in Holland staat.

De oorzaak van de zware dracht van de gravin zou zijn geweest, dat zij een bedelares - die een tweeling ter wereld had gebracht en met hen voor haar deur bedelde - voor echtbreekster had uitgemaakt, vanuit het foutieve denkbeeld dat twee kinderen niet dankzij één man geboren konden worden. Dit had de arme vrouw zoveel hartzeer bezorgd, dat zij de gravin iets had toegewenst. Dit is weliswaar een zeer zeldzaam en wonderlijk voorbeeld, doch het is in de natuur gegrondvest; meer als een gesel van de grote God, dan voortkomend uit een zegen.

Bij het filosofische werk, dat in veel dingen de natuur schijnt tegen te werken, is gemakkelijk een allegorie of verbloemde

---

[421] *sive sit una aut plures*: "al kunnen het er een of meer zijn."

[422] Margaretha van Henneberg, 1234-1276. Het betreft 'Het wonder van Loosduinen'. Margaretha had tegen een vrouw gezegd, dat zij betwijfelde of die haar tweeling van één man had kunnen krijgen. Deze vrouw vervloekte haar: Margaretha zou net zoveel kinderen krijgen als er dagen zijn in een jaar.

weergave te gebruiken, waarin bij een geboorte over twee of drie vaders en evenzovele moeders wordt gesproken. Dat overdenkt ook Raymundus Lullius[423]. Hij stelt in de *Rosarius*: "Het kind heeft twee vaders en twee moeders, en omdat het zo rijkelijk werd gezoogd vanuit de totale substantie in het vuur, is het onsterfelijk." Om die reden wordt Dionysis ofwel Bacchus de 'tweemoederige' genoemd. Nadat zijn moeder was verbrand[424], werd hij ontijdig door Jupiter[425] uit haar lichaam getrokken en in zijn heup opgeborgen, tot zijn geboorteuur verstreken was. Zo is uit de vader de moeder voortgekomen. Duidelijker blijkt dit uit de geboorte van Orion, die door een vermenging en verwikkeling van het zaad van Apollo, Vulcanus en Mercurius, dat zij in ossenhuid hadden ingesloten, na tien maanden ter wereld kwam.

Dit kunnen waarlijk zeer avontuurlijke, monstrueuze fabels zijn, doch iets wonderlijks houdt daaronder de geheime natuur verborgen. Aan zijn filosofische geboorte schrijft Lullius in zijn *Theorica Testamenti* dezelfde vader[426] toe, namelijk de zon, die Apollo is, ofwel de zon aan de hemel; de veroorzaker van de geboorte. Want zij werkt door haar onuitsprekelijke invloed en sterrenkracht in de stof als de moeder. Daarin bereidt zij een zoon met haar karakter, die zij met haar deugden uitrust en aan wie zij de vaderlijke erfenis overhandigt, opdat hij het onrijpe rijp, en het onreine en hetgeen ongeschikt is om te kleuren, zuiver en kleurend kan maken.

---

423 Het Latijn geeft alleen: *Raymundus.*

424 Door de bliksem van Jupiter, die daarmee zijn eigen vrouw doodde, die zwanger was van Bacchus.

425 Het Latijn noemt Jupiter niet en vermeldt slechts het feit: *ex ejus ventre eripuit & femori suo insuit*: "uit haar buik getrokken en in zijn dijbeen ingenaaid."

426 *patres*: "vaders", dus meervoud, hetgeen in het Duits werd overgenomen. Toch lijkt hier duidelijk enkelvoud bedoeld.

Wat de zon nauwelijks in duizend jaren volbrengt, verricht hij in een halfuur. Opdat hij duizendvoudig meer bewerkstelligt dan de zon, overhandigt zijn vader hem ter vermeerdering van zijn krachten aan Vulcanus. Dan kan die hem tuchtigen en onderricht geven. Vandaar het gezegde: jong geleerd, is oud gedaan. Om die reden werd ook Achilles aan Jason, en Hercules aan Cheiron toevertrouwd om ze iets bij te brengen en te tuchtigen. Over Milo van Croton[427] leest men, dat hij reeds in zijn jeugd zo sterk was, dat hij als knaap een kalf had gedragen. Door deze gewoonte had hij op latere leeftijd een stier op zijn schouders genomen.

Men hoeft er zeker niet smalend over te doen, dat deze zonneknaap door de kunstenaar Vulcanus als door een vader werd onderricht, omdat beiden hun vaderlijke plicht bewezen. Een leerling kan niet zomaar een raadsel van zijn leermeester oplossen, noch kan een kind zijn ouders genoegzaam danken voor zijn geboorte. Dezen brengen het lichaam tevoorschijn, en de leermeester siert het karakter. Wanneer het karakter nu meer is dan het lichaam, moet de dank daar meer betrekking op hebben dan op het lichaam. Bij de opgang van Orion is Mercurius de stof, Apollo de vorm en Vulcanus de warmte, ofwel de werkende, uiterlijke oorzaak. Ook het filosofische werk moet drie vaders hebben, in wie de ganse vergoddelijking der filosofen besloten ligt.

[427] Befaamd worstelaar, 6e eeuw v.Chr.

Zinnebeeld L van het geheimenis der natuur.

De draak doodt de vrouw en wordt weer door haar gedood. Beiden raken onder het bloed.

Bijschrift L.

De draak heeft men een diepe groeve bereid
Waarin de vrouw met hem besloten gaat
Het giftig kwade dier haar de dood in leidt
Doch door de aarde eveneens het leven laat
Haar dode lijf ligt geheel met bloed belaân
Ook de wijzen zijn met het rode bloed begaan

Toelichting L.

De verblijfplaats van de draak ligt in de spelonken en kloven der aarde. De mens echter woont daarboven, dicht aan de lucht. Het is de opdracht van de filosofen deze beide tegenover elkaar staande elementen te verenigen, opdat het ene op het andere inwerkt. Sommigen voeren een vrouw aan, zoals Basilius Valentinus, wanneer hij in de 2e Sleutel van zijn chemische geschriften[428] schrijft: "Want het baat de adelaar niet, dat hij zijn nest alleen in het Alpengebergte maakt, want zijn jongen zullen dan doodvriezen vanwege de sneeuw die zich boven op de berg heeft afgezet.

Wanneer gij echter bij de adelaar de oude draak zet, die lange tijd zijn woning in de steenrotsen heeft gehad en bij de spelonken der aarde naar binnen en buiten sluipt, en ze beide op de helse stoel plaatst, begint Pluto dermate te blazen, dat hij uit de koude draak een vliegende, vurige geest uitdrijft. Die zal door zijn grote hitte de veren van de adelaar verbranden en een zweetbad bereiden, waardoor de sneeuw op het hoogste gebergte zal smelten en tot water moet worden, opdat het minerale bad goed wordt bereid en het de koning geluk en gezondheid kan geven."

Het is verwonderlijk, dat de koude draak een vurige geest afgeeft. Toch gaat werkelijk het bewijs rond[429], dat wanneer een slang wordt verbrand, de mensen die bij zulke vlammen staan, daardoor worden vergiftigd. Daarom is het niet voor niets, dat de Ouden de draak een vuurspuwende hoeder van hun schatten hebben genoemd, wat men ook aantreft in verband met het Gulden Vlies, de Tuin der Hesperiden, Kadmos, et cetera. Deze

---

[428] *Duodecim Claves philosophicae*: "De twaalf filosofische sleutels."

[429] "Dieses ist ein gewisses Experiment." *It tamen verum esse experientia*: "Toch gaat werkelijk het bewijs rond." Gezien de context zal met *experientia* niet 'experiment', maar 'bewijs' of 'ervaring' zijn bedoeld.

draak verbergt zich in de nauwe kloven der aarde. Daar moet men hem opzoeken en hem de adelaar of de vrouw - en wel in het graf - tot gezelschap geven. Wanneer dit u mishaagt, zet u hem bij de adelaar in het nest. Want het is de aard van de draak, dat hij de eieren van de adelaar uit de weg probeert te ruimen, en met de adelaar zelf een dodelijke strijd voert.

In de Griekse geschiedenis leest men, dat een draak ooit een jonge vrouw heeft bemind en met haar heeft geslapen. Is het dan verwonderlijk, dat de filosofen hun draak bij een vrouw leggen en samen in een grot opsluiten? Greverus verenigt de rode en de witte draak in de binnenste afgrond van de berg, steekt hem aan en beveelt alle voorbijkomende zwartelingen dat zij de hoeder van die berg overal moeten zoeken en in de berg werpen. Merlijn gedenkt in een visioen - als het niet een verzinsel is - twee draken, waarvan de ene wit en de andere rood is. Deze draken echter zijn wat zijzelf maar willen: de ene is bijvoorbeeld een vrouw en de andere een draak, maar zij werken net zolang op elkaar in, tot zij dood op de grond liggen en hun bloed laten weglopen.

Met de draak worden de elementen aarde en vuur aangeduid. De vrouw duidt het water en de lucht aan, zoals Clangor in de Buccina[430] memoreert: "Dat de draak een materie is die na destillatie van het water op de bodem blijft." Hermes zegt: "Het water in de lucht die tussen hemel en aarde ontstaat, is het leven aller dingen. Want dat water lost het lichaam op tot het een

---

[430] "wie Clangor in der Buccina gedencket." Dit is een misvatting in het Duits, hetgeen ook verklaart waarom de genitivus *buccinae* van het Latijns origineel, in het Duits is omgezet naar de ablativus *Buccina*. Er is niet een auteur Clangor die een werk Buccina heeft gemaakt. Latijn: *Unde Clangor buccinae dicit*: "Vandaar dat de 'Clangor buccinae' zegt." Het betreft *De Alchimia Opuscula* (etc. etc.) (Werkje over de Alchemie), uitgever Cyriaci Jacobi, Francoforti, 1550. Dit is een alchemistisch verzamelwerk, omvattende onder andere het *Rosarium Philosophorum*, alsook een negental verhandelingen, waarvan de tweede luidt: *Clangor Buccinae* (De Toon der Schalmeien).

geest is en wekt het uit de dood op tot leven. Het brengt man en vrouw tot een huwelijk en verricht het ganse werk van het meesterschap." Over de aarde schrijft hij nog: "Begrijp echter, dat onze eigen aarde die wij met voeten treden, geen ware aarde is, doch een aarde die uit elementen van zijn ware vijfde wezen is samengesteld. Daaruit wordt gaandeweg de aarde bereid." En kort daarop: "Doch in het centrum en middelpunt van de aarde is de maagd, alsook het ware element dat niet door het vuur verteerd kan worden."

Dit is de draak waarvan wij zeiden dat hij zich in het centrum verbergt, en terwijl daar een grote gloed verborgen ligt, neemt hij van binnen een vurige vlam op, die de vrouw of de adelaar verbrandt. De vrouw of de adelaar is het water in de lucht, hetgeen sommigen de witte of hemelse adelaar noemen. Zij proberen dat te bereiden uit het gangbare kwik of het gesublimeerde zout. Degenen die dit doen, zijn blind en lopen de wegen van deze kunst helemaal mis[431].

Doch ik zeg u, schrijft graaf Bernhard in zijn *Epistola*[432], "dat geen enkel water door natuurlijke destillatie een metalliek wezen oplost, maar wel datgene wat qua grondstof en vorm aan water gelijk is, en zelf door de metalen wordt gestold." Verder: "Bij het lichaam hoort geen water in de oplossing thuis dat niet ook in het stolsel aanwezig is." En kort daarna: "Ik zeg u voorwaar, dat de olie natuurlijkerwijze de natuur in gaat en zich verenigt, en een natuurlijk medicijn kan bereiden dat de andere lichamen kleurt. Het wordt niet door iets vreemds bereid, doch alleen door de krachten van zijn eigen lichaam." Door de

---

[431] *sequentes in eo ductum quorundam caecorum in hac arte, lynceos se simulantium*: "De navolgers in dezen handelen nogal blind in deze kunst, en proberen Lynceus na te doen." Lynceus (lynx) is een der Argonauten. Hij had zo'n scherpe blik, dat hij onder de grond nog kon zien.

[432] Mogelijk betreft het de *Aurifontina Chymica*, een verzamelwerk met veertien verhandelingen over kwik.

adelaar, de vrouw, de draak en alle overige geheimenissen verbeeldt men dus de kunst, die wij tot ons genoegen zeer duidelijk voor de liefhebbers hebben onthuld en uiteengezet.

Alleen God derhalve de eer.

Toepassing van het Hooglied van Salomo op de universele tinctuur der filosofen.

De Joodse rabbijnen houdt het erop, dat het Hooglied van Salomo als bruidslied werd opgesteld door de wijze koning Salomo[433], toen deze overwinnaar van Hazor, Megidde en Gazar huwde met Vaphris, de dochter van de faraokoning in Egypte. De Talmoedisten stellen, dat het indertijd werd geschreven toen God huwde met Israël en zich de synagogen liet welgevallen. De Tropologisten[434] passen het toe op het huwelijk tussen de gelovige ziel en de Schepper. De Romeinen op Jezus Christus en zijn heilige moeder, de reine jonkvrouw Maria, en ook op de voortreffelijke regering van Salomo, die in die tijd in volle bloei stond. De Fransen houden het voor een blijspel, inhoudende dat de vredesvorst Jezus Christus huwde met zijn bruid, de Kerk. Zij zien het ook als een lofspreuk op het geestelijke huwelijk.

De grote apostel[435] noemde dat in Efeziërs, H. 5, vs. 32 *To μυςτηριον μεγα*[436], daarmee aangevend dat het gesprek van bruidegom en bruid, van vriend en vriendin daarin waren begrepen. De wijzen en allen die de aardse wijsheid bezitten, betrekken het Hooglied van Salomo op de Steen der Wijzen en menen, dat het oplossen van het grove in het subtiele; het ontdekken van het verborgene; het omzetten van het vochtige in het droge; en het veranderen van het vluchtige in het vaste, er breed en veelvoudig mee valt aan te tonen. Daarmee willen zij voorstellen en bewijzen hoe de materie en de vorm door de

---

[433] Pas recentelijk menen taalkundigen, dat dit werk uit de 5e of 4e eeuw v.Chr. stamt, dus ver voor Salomo's regeerperiode van 960-926 v.Chr.

[434] Retorici die werken met metaforen.

[435] Paulus.

[436] *To mysterion mega*: "Het grote mysterie" (of sacrament).

Schepper in de natuur verwerkt zijn, zoals blijkt uit H. 1, vs. 5 & 6, als volgt[437].

Het subject: zie vs. 8, d.c.
Het Lilium artis[438]: zie H. 2, vs. 1.
De voorbereiding, ofwel het scheiden van het reine van het onrein: zie H. 2, vs. 4.
De overheersing door het vuur: zie H. 2, vs. 7, en H. 4, vs. 16.
De gesteldheid van het vat: zie H. 2, vs. 8, en H. 5, vs. 4.
De figuur Hermes: zie H. 4, vs. 12.
De verrotting: zie H. 3, vs. 1.
De veredeling en destillatie: zie H. 3, vs. 6.
De stolling en de kleurverandering: zie H. 5, vs. 9 t/m 14.
De fixatie: zie H. 2, vs. 12, en H. 8, vs. 4.
De ware verschijning van de drie oorspronkelijke kleuren als
  het zwarte: zie H. 1, vs. 5.
  het witte: zie H. 5, vs. 10.
  het rode: zie H. 5, vs. 10.
De vier jaargetijden van het filosofische jaar[439], waarin men zich de bereiding van het filosofische werk voorneemt, bijvoorbeeld:
  de winter, waarin het de verrotting ingaat: zie H. 2, vs. 11.
  de lente, waarin de kleuren verschijnen: zie H. 2, vs. 12.
  de zomer, waarin het gele tevoorschijn komt: zie H. 2, vs.

---

[437] Een soortgelijke indeling, die toch ook opvallende verschuivingen vertoont, geeft Franz Hartmann in zijn werk *In de Pronaos van de Tempel*, H. VIII: "Het Lied van Salomo uit het Oude Testament beschrijft het alchemistische proces. In dit lied wordt het *subjectum* beschreven in Cant. i, 5; de *lilium artis* in C. ii, I; de preparatie en purificatie in C. ii, 4; het vuur in C. ii; 7, en C. iv, 16; de putrefactie in C. Hi., I; de sublimatie en destillatie in C. Hi, 6; de coagulatie en kleurverandering in C. v., 9 tot 14; de fixatie in C. ii, 11, en C. viii, 4; de multiplicatie in C. vi, 7; de augmentatie en projectie in C. vvi, 8, et cetera."
[438] De lelie der kunst.
[439] Dit zou betrekking kunnen hebben op het sterfjaar van Aristoteles, te weten 322 v.Chr., dat die benaming draagt.

13.
de herfst, waarin het rode verschijnt: zie H. 2, vs. 12.
Verder nog, hoe lang het duurt om de Steen te vervaardigen of uit te koken: zie H. 8, vs. 4.
De vermeerdering: zie H. 6, vs. 7.
De toename en projectie of genieting: zie H. 8, vs. 8.

In de gehele natuur bevindt zich een enkel subject, dat het witte en rode van de filosofen in zich besloten houdt. Daarvan wordt het ene de man en het andere de vrouw genoemd. Het is het werkende en leidende, dat de dood en het leven in zich meedraagt. Het heeft lichaam, geest en ziel. Vandaar dat enkele onbekwamen het het lichtste en verachtelijkste hebben genoemd. De vier elementen zijn erin verborgen. Ze zijn overal en iedereen heeft ze. Het kost weinig en dat is een goedkope waarheid[440]. De aarde heeft het en de hemel geeft het af, vandaar dat de filosofen het hun adelaar, magnesia, leeuw en filosofisch ei hebben genoemd. Het wordt uitsluitend bereid door het koken boven het vuur, dat getemperd is. Het stijgt geheel alleen op; wordt vanzelf zwart; valt naar de bodem en wordt wit; het wekt zichzelf op en sterft wederom; treedt vanuit de dood in het leven; en leeft voort in eeuwigheid.

Kortom, het is het middelpunt van de gehele natuur dezer wereld. Men moet het zoeken, ledigen, oplossen, koken, rijpen, fixeren en vergisten. Dan is de gehele Kunst bereid en heeft de ijverige kunstenaar het universele medicijn verworven. De filosoof Monas[441] neemt het lichaam uit het midden van het middelpunt der aarde, waaruit de goddelijke wijsheid alles heeft geschapen en bereid, en waarvan de geslachtelijke invloed de zon en de maan schonk en in de schepselen vloeit. De mens, die door God uit een klomp aarde is geschapen, verwekt niet op zijn beurt een aarde, doch een levende materie die uit hemzelf

[440] "und kommt ein Pfund vor einen Gold."
[441] Maier verwijst naar de Monade, een begrip van de pythagoreeërs.

komt, terwijl hij niettemin door de aarde wordt gevoed en verzorgd en vanuit zichzelf wasdom bereikt. Net zo, willen ook het goud en zilver allereerst door hun eigen oorspronkelijke wezen gevoed en gereinigd worden, want het is de aarde die hen in stand houdt en die hun voedstermoeder is.

Hier wordt een steen, een voorwerp, met groot plezier gezocht, gevonden en zonder geld gekocht, maar in de apotheek is hij niet te vinden. Deze edelstenen vindt men in de stegen; en op straat loopt men er overheen. Broeder R.C. schrijft in zijn Verzamelde Brieven[442], pagina 77, dat onze materie een geest is en niet een lichaam. Onze materie is niet mineraal, doch een zwavel en een kwik van het mineraal; een vette vochtigheid en een damp; een remmend amber van een mineraal. Het is geen goud, doch de kiem van het goud, ofwel het maagdelijke goud. Geen metaal, doch de wortel van het metaal. Hij zegt daar ook, dat de vreselijke schelm Saturnus voor onze koning het onvolwassen amber inhoudt; voor de sterren, de zon; voor de rode leeuw, Duenech; en verder voor de lucht, Hermes.

EINDE.

---

[442] Duits: "Epist.Miss.p. m. 77"; de verwijzing is onduidelijk.